

1918 – 1992

Jugoslavija

Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije

Jože Pirjevec

OBNOVA KNJIGE PO POGLAVJIH

1. STEKLENICA PIVA NA SMETIŠČU

Prvega decembra je regent Aleksander Karadjordjević v Beogradu sprejel 28-člansko delegacijo Narodnega sveta iz Zagreba. Ta skupščina je 29. okt. razglasila državo SHS, bila naj bi ob srbski in črnogorski tretja suverena enota, ker pa je ni nihče priznal, je morala kmalu pristati na združitev s Srbijo.

Delegacija narodnega sveta je imela nalogo, da zahteva svobodno ustavodajno skupščino, dobila naj bi zagotovilo, da centralna vlada ne bo kršila avtonomij.

Toda v Beogradu niso bili naklonjeni tem zahtevam. Po pogovorih so bili člani narodnega sveta prisiljeni, da privolijo v združitev.

Regent je razglasil kraljevino SHS.

Njegova odločenost ne samo kraljevati ampak tudi vladati je postala očitna takoj: Ne upošteva mnenja strankarskih prvakov, da bi predsednik vlade bil Pašič, kot svojega kandidata postavi Stojana PROTIČA.

Protič, predstavnik Radikalne stranke je 20. decembra 1918 sestavil koalicijsko vlado, v katero je vstopilo 12 strank. Pomembni možje so bili:

- Podpredsednik Anton Korošec
- Zunanji minister Ante Trumbić
- Notranji minister Svetozar Pribičević

Začasna vlada se znajde pred težko nalogo, saj je bilo potrebno uskladiti celo plejado dežel z različno upravno in kulturno tradicijo.

V novo državo so vstopile poleg samostojnih kraljevin SRBIJE IN ČRNE GORE, ŠE HRVAŠKA IN SLAVONIJA, KRANJSKA, J-ŠTAJERSKA, DEL KOROŠKE IN DALMACIJE, BOSNA IN HERCEGOVINA TER KOSOVO-METOHIIJA IN VARDARSKA MAKEDONIJA.

Kraljevina SHS je bila izredno pisana kar se tiče jezika, prebivalstva in vere (pravoslavci, katoličani, muslimani, protestantje, židje).

Nima pa naroda, ki bi lahko prevladal nad vsemi ostalimi.

Velika so bila tudi razhajanja glede kulturne ozaveščenosti (pismenost), ekonomske razvitosti.

Tudi vojna je zapustila nadvse tragično dediščino, torej so se državniki na začetku resnično soočali z velikimi težavami.

Težave bi bilo mogoče premostiti, če bi imeli zagovorniki združitve kaj **podpore v ljudskih množicah**. Če ne bi bilo srbske vojske in podpore velikih sil, bi kraljevina SHS verjetno kmalu propadla.

Na kako krhkih temeljih stoji, se je pokazalo že decembra, ko je prišlo do vstaje bivših avstroogrskih vojakov v Zagrebu.

Tudi Stjepan Radić, voditelj Hrvaške Kmečke stranke je bil proti združitvi. (»Hrvati moramo povedati jasno in glasno: če hočejo Srbi državo s centralistično vlado, Bog z njimi. Mi Hrvati hočemo federalno republiko!«)

Vendar Srbi ne upoštevajo drugih, ne ozirajo se na HRVATE. Prva institucija kraljevine je bila srbska VOJSKA, ki ne stori nič da bi si dobila naklonjenost prebivalstva.

Stjepan Radić je bil razgledan dinamičen človek. Ni zavračal federacije, vendar si jo je predstavljal kot zvezo enakopravnih narodov. Radić se loti zbirati podpise za peticijo, s katero je spodbijal pravico Narodnega SVETA, da priključi dežele, ki jih predstavlja dinastiji Karadjordjevičev. Dokument pošlje tudi Pariški mirovni konferenci s tem povzroči nemalo zadrege jugoslovanski delegaciji.

Radića so potem obtožili, da je imel stike z Italijo, zato so ga zaprli.

(Pribičević je celo dejal, da bi ga bilo potrebno ubiti.)

tudi v drugih deželah odnosi niso bili nič manj napeti.

V Črni Gori je januarja 1919 celo izbruhnila državljanska vojna med zelenaši in belaši (zagovorniki Karadjo.), ker so odstavili domačo dinastijo petrovičev – njegošev in se odločili za priključitev k Srbiji.

V Bosni in Hercegovini je prihajalo do nasilnih dejanj, ki so jih povzročali pravoslavci, da bi se znesli nad muslimani.

Kosovo, Makedonija - brutalni SRBSKI zasedbi je sledila raznarodovalna politika. (izključitev jezika, naseljevanje srbskih in črnogorskih kolonov...)

Albanci so na »Srbsko civilizacijo« odgovorili z oboroženim odporom, ki se je izrazil **v komiteju za narodno zaščito Kosova. V Makedoniji deluje NOTRANJA MAKEDONSKA REVOLUCIONARNA ORGANIZACIJA – VMRO**

Obe gibanji sta bili deležni podpore Italije.

Čeprav je SHS SEPTEMBRA 1919 V ST. GERMAINU podpisala mirovno pogodbo, s katero se je obvezala spoštovati etične manjšine, je te obveze dosledno kršila.

SLOVENIJA – Tukaj ni bilo protestov etičnega značaja, pojavljajo pa se nemiri socialnega značaja. V rudniških, industrijskih središčih izbruhnejo stavke.

Pod vplivom teh dogodkov so se znotraj socialističnega gibanja okrepile leve struje, katerih moč se je pokazala na kongresu združitve 19. aprila 1919 v Beogradu, kjer so se zbrale vse socialdemokratske struje. Pod vplivom III. INTERNACIONALE so se socialisti razcepili.

- Večina, vodi jo Srb FILIP FILIPOVIĆ, JE sprejela Leninov maksimalistični program in ustanovila SOCIALISTIČNO DELAVSKO STRANKO JUGOSLAVIJE (KOMUNISTI)
- Manjšina, sestavljena predvsem in Slovencev in Hrvatov pa je ostala zvesta reformističnim idejam.
- Tudi sindikati se razcepijo, stopijo v glavnem na stran levice. Z njihovo podporo je komunistom uspelo izvesti solidarno akcijo v prid ruskega in madžarskega proletariata.

Pomladi 1919 se začnejo širiti novice, da se dvor pripravlja na intervencijo na Madžarskem in v Rusiji, da želi Aleksander sestiti na prestol ruskih cesarjev.

Ljudje reagirajo odklonilno. Iz protesta proti intervencionistični vladni politiki je prišlo 21., 22. junija do stavke železničarjev. Mesec dni kasneje do uporov ob severni meji med četami

Komunisti poskušajo izrabiti nastali položaj, pozivajo k ustanavljanju sovjetov, k prevzemu oblasti. Vlada jih obtoži za madžarske plačance.-jim ne uspe!

Voditelji partije sklenejo, da se bodo političnega življenja udeležili v skladu s pravili meščanske demokracije. Zagotovijo si relativno večino v Zagrebu, absolutno v Beogradu.

Beograjske oblasti, prestrašene od komunističnih agitacij začnejo izvajati reforme. Demokratska stranka, ustanovljena feb 1919, z ustanoviteljem Svetozarjem Pribičevićem zahteva radikalno agrarno reformo. Uresničevati jo začnejo že feb 1919: podržavijo gozdove, prekličejo fevdalne obveznosti, razlastijo veleposestnike. Razdeljevanje zemlje se zaključi šele 10 let pozneje.

Začasna Protičeva vlada je uveljavila neporocionalno razdelitev vladnih mest. Nosilni steber vlade so bili radikalci in demokrati. Obe stranki sta zagovarjali močan centralizem, nista pa se strinjali glede sil na katere naj bi se opirala država. Radikalci so bili za Srbijo, demokrati želijo novo skupnost.

- Različna gledanja povzročijo padec Protičeve vlade. (poleti 1919)
- Regent pokliče demokrate, ki pod predsedstvom LJUBOMIRA DAVIDOVIĆA sestavijo novo koalicijo z zmernimi socialisti in majhno črnogorsko skupino.
- To povzroči na Hrvaškem in drugod protestno gibanje.
- Davidović sklene razpustiti začasno narodno predstavništvo, po njegovem bi bilo treba, na podlagi splošne volilne pravice izvoliti nov parlamen, ki naj bi pripravil zakon za sklic ustavodajne skupščine.
- Febr. 1920 Aleksander oceni, da še ni čas za takšen korak, zavrne podpis odločbe in povzroči padec Davidovičeve vlade.
- Sledil je drugi Protičev kabinet, ki je skušal popraviti škodo za katero je bil kriv Pribičević. Vsi naporji so bili brez uspeha, nasproti jim stoji demokr. stranka, vendar se maja 1920 radikalci in demokrati pobotajo in ustanovijo skupno vlado pod vodstvom MILENKA VESNIĆA.

Vlade, ki so si sledile so skušale najprej okrepiti nadzor nad lokalnimi upravami v Ljubljani, Beogradu, Sarajevu in Splitu ter odpraviti vsaj najvidnejše razlike med deželami novega kraljestva.

Oblast se je naslanjala predvsem na vojsko (vsi višji čini so bili pridržani srbskim oficirjem), pa tudi na cerkev, kjer je prednjačila pravoslavna.

Ko je bil dosežen sporazum o mejah in so se notranje razmere uredile je bilo potrebno sklicati USTAVODAJNO SKUPŠČINO.

Zakon je bil sprejet 3. sept. 1920: volilno pravico razen vojakov, dobijo vsi moški stari nad 21 let. Volil. pravice nimajo ženske in pripadniki manjšin.

Volitve 28. novembra 1920:

- Kroglični sistem
- Nizka udeležba
- Demok. In radik. Dobijo nekaj več kot 600.000 glasov
- Ostale sile, vladi odkrito sovražne dobijo 535.000 glasov :
- Komunisti se uveljavijo kot tretja stranka v državi
- hrvaška kmečka stranka (Radič) doživi velik uspeh (večino na Hrvaškem in v Slavoniji)
- SLS se pokaže kot najmočnejša sila v SLOVENIJI

- V Bosni in Hercegovini se uveljavi Jugo. Musli. Organiz.

Izid je alarmni zvonec za stranki na oblasti, takoj ukrepata in Vesnić v skladu z njunimi interesi izdela pravilnik ustavodajne skupščine.

Zaradi bojazni pred komunisti je Draškovič (notran. Minis.) izdal dekrat, obznano. Prepove vsakršno propagando **komunistične partije Jugoslavije** – prej social. Delavska stranka.

Leta 1921 Vesnićevo vlado zamenja kabinet **NIKOLE PAŠIĆA**. Sestavi vlado iz radik. in demokr. ter skupščini predstavi USTAVNI predlog: Institucionalni trikotnik predstavlja vladar, ki je na vrhu ter parlament in vlada, ki naj bi izvrševali svojo zakonodajno in izvršno oblast v soglasju z vladarjem, državo naj bi razdelili na 33 pokrajin.

vladar

Parlament

vlada

Ta načrt sta podpirala knez Aleksander in Pribičević, številne stranke pa se s tem niso strinjale in so začele druga za drugo zapuščati ustavodajno skupščino.

(Radić je celo razglasil svojo lastno hrvaško republikansko Ustavo – ostane samo na papirju)

- Pašićeva vlada je zagrešila veliko napako ko je sklenila razglasiti ustavo na Vidov dan, 28. junija 1921. Ta obletnica, ob kateri je bil izveden atentat 1914, je bila samo v srbski psihi, ne pa tudi v slo. In hrvaški.
- **Vidovdanska ustava:** če jo razumemo kot zmago, potem je to PIROVA zmaga!
- Na Hrvaškem in v Slo. so nanjo gledali z odporom in jo imeli za katastrofo.
- Bonaventura Jeglič, Ljubljanski škof je odklonil, da bi 28. 6. v cerkvah slovesno zvonili in maševali, kot je zahtevala vlada.

2. DIPLOMACIJA IN NASILJE

Doseči mednarodno priznanje države in določiti meje.

Sporazumi z Italijo:

Boj za meje se je bil predvsem v Parizu, kjer je morala jugoslovanska delegacija (Pašić, Trumbić) računati z nasprotovanjem Italijanov (ti so prepričani, da bodo doseglo vse kar jim je bilo obljubljeno z Londonskim paktom). Francija in Anglija se zavzemata za ustanovitev velike Srbije.

Sonninu – ital. zunanji minister – je uspelo, da je za nekaj časa preprečil mednarodno priznanje SHS – a.

Januarja 1919 je jugo. Delegacija zahtevala priznanje stare italijansko – avstrijske meje, bila je pripravljena iti v arbitražo samo za Gorico, Trsi in Z Istro. Konflikt doseže vrhunec.

Wilson predlaga naslednji kompromis: Londonski pakt naj bi se uresničil samo v severnem delu, tako bi Istro razdelili, Lošinj bi dobili Italijani, preostale otoke SHS. Reka naj bi bila svobodno pristanišče.

Italijani to razumejo kot žalitev.

Medtem so SHS FEBR. 1919 priznale ZDA, Britanija in Francija, dejansko so jo priznale vse tiste države, ki so skupaj z jugo. delegacijo podpisale Versaillsko mirovno pogodbo z Nemčijo, tudi Italija, kjer je vlado zamenjal nov kabinet.

Konec leta sta predsednik vlade in minis. za zunanje zadeve Tittoni predstavila NITTIJEV KOMPROMIS, s katerim sta se odpovedala Londonskemu paktu in v zameno zahtevala jamstvo za italijanstvo Reke in Zadra ter demilitarizacijo dalmatinske obale. Jugo. to zavrnejo.

12. NOVEMBER 1920 – RAPALSKA POGODBA:

- Slovenci izgubimo četrtno etičnega ozemlja,
- Hrvati se morajo odpovedati Istri,
- Reka postane svobodno mesto,
- SHS dobi Dalmacijo.

Italijanski zunanji minister Sforza da Jugoslaviji veliko v političnem pogledu:

- Prizna novo državo,
- Se zanjo zavzame v ozemeljskem sporu z Bolgarijo,
- Odtegne podporo dinastije Petrovičev (Črna gora),
- Italija in Jugoslavija se zavzameta , da se bosta skupaj borili proti ponovni obnovitvi monarhije.

Sporazumi z Avstrijo:

Na Pariški mirovni konferenci se predlaga naj se sporno ozemlje (Štajerska, Koroška) razdeli na dve coni. Prebivalci naj bi se sami odločili o svoji državljski pripadnosti. Glasovanje 10 okt. 1920 v coni A prinese za Shs pekoč poraz, to je pomenilo, da v coni B plebiscit ni več potreben, Koroška je bila izgubljena.

SHS V odnosu do Albanije:

Italija ima pomembna oporišča v Valoni, Shs želi popravek S meje v svojo korist, oporeka Italiji, ki želi biti Albanska zaščitnica.

Poleti 1920 pride do oboroženega spopada med Albanijo in SHS. Londonska konferenca potrdi ozemeljsko celovitost Albanije in Italija postane njena zaščitnica.

3. DRŽAVA NORIŠNICA

- Kraljevina SHS je bila med najbolj revnimi v Evropi.
- Prenaseljenost podeželja je bil kroničen pojav.
- Pri tej revščini so bile oaze relativne blaginje v Sloveniji, Šumadiji, Vojvodini.
- Mestnega prebivalstva je bilo malo.
- Meščani so se med seboj ločili po narodnostni pripadnosti in kulturi.
- Industrija ni bila razvita in je zagotavljala komaj 200.000 delovnih mest.
- Zaradi pomanjkanja kapitala je država nesposobna, da bi izkoristila svoje možnosti, saj ima bogate rudnike in druge surovine.
- Razvitejši centri so bili v Sloveniji, v okolici Zagreba, v Vojvodini, vendar v rokah tujega kapitala.
- Zaradi vrste dobrih letih se stanje nekoliko izboljša, 1924 izvoz preseže uvoz.
- Najšibkejša točka države je bila zadolženost v tujini, državni proračun so bremenili stroški za ogromen birokratski aparat in za vojsko.
- Beograd išče zaščito predvsem pri Franciji.
- **Tudi Romunija in Češkoslovaška se bojita povratka Habsburžanov na oblast, ta skupni strah je botroval nastanku vrste bilateralnih pogodb med tremi državami. Pride do oblikovanja Male Antante – Trozveze.**
- Regent Aleksander podpira tako politiko, po Ruski državljanski vojski je sprejel v svojo državo številne ubežnike (generalu Wranglu je dovolil ustanoviti v Srbiji vojaško legijo), ruska emigracija je pustila v Jugoslaviji pomembno sled na kulturnem področju.

Koalicija med radikalcami in demokrati je bila po vidovdanski ustavi oslABLJENA, skupni jezik najdejo šele julija 1921, ko so zaradi atentatov sprejeli Zakon o zaščiti države. Med demokrati se kmalu pojavi sumničenje, da se jih hočejo radikalcami znebiti. Sledi vladna kriza, ki se razplete šele 24. decem., ko Pribičević prevzame ministrstvo za šolstvo, za njegovega naslednika pa imenuje Vojislava Marinkovića.

- Kriza med strankama je rasla predvsem iz dileme, kakšen odnos zavzeti do Hrvaškega vprašanja. Ko je ustava stopila v veljavo je Radić razglasil, da jo hrvaški narod ne priznava.
- Poletu 1921 se z Radićevo stranko povežejo še 4 polit. skupine v Hrvaški blok.
- 16. avg. 1921 umre kralj Peter I., Zagrebška občinska uprava je odklonila, da pošlje svojo delegacijo na pogreb, zato jo je vlada razpustila.
- Na novih volitvah za občinski svet je Hrvaški blok dosegel uspeh, Radića izvolijo za župana, toda vlada tega ne odobri.
- Radić incident izrabi za napad na Pribičevića in za bojkot mestne skupščine.

- Pribičević ustanovi borčevsko zvezo, ORGANIZACIJO JUGOSLOVANSKIH NACIONALISTOV – ORJUNA, to spodbudi Davidovića (preds. Demok. Stranke), ki hoče utrditi svoje pozicije nasproti Pašiću.
- Davidović se skupaj z nekaterimi Hrvaškimi in srbskimi intelektualci v Zagrebu udeleži kongresa, na katerem so zavrnilo vladno politiko in zahtevali upravno decentralizacijo ter revizijo ustave, naveže tudi stike z Radićem
- Pašić decem. 1922 odstopi, vendar mu kmalu za tem vladar poveri oblikovanje nove vlade, ki naj bi jo sestavljali samo radikalci.
- Vladar je obenem razpustil skupščino in razpisal nove volitve.
- Izidi glasovanja okrepijo radikalce in oslabijo demokrate.
- Politična slika je bila po 18. mar. 1923 bolj jasna kot po volitvah v ustavodajno skupščino, na eni strani je bila Radikalna stranka, na drugi številne avtonomistično usmerjene stranke, na sredi pa poraženi Demokrati, Razcepljeni na dve struji, ki sta ju posebljala Davidović in Pribičević.
- Pašić začne prepričevati pripadnike SLS, Hrvaške republikanske kmečke stranke in Jugos. muslimanske organizacije naj priznajo ustavo, pride do podpisa Markovega protokola, radikalci obljubijo, da ne bodo več uporabljali sile pri vladanju.
- Medtem Pašić sestavi novo vlado, distancira se od Markovega protokola.
- Marca 1924 so se opozicijske stranke, Davidovićevo demokrati, slovenski klerikalci in bosanski muslimani, po dogovoru s Hr. Rep. Kmeč. Stranko združile v enoten blok. Nameravajo zrušiti vlado, sklicati nove volitve, reorganizirati državo. Sedemdeset hrvaških poslancev se je proglasilo za delo v skupščini, Pašić je odstopil, vendar preden je komisiji uspelo hrvaškim poslancem dati pravico, da zasedejo svoja mesta je Pašić skupaj s Pribičevićem sestavil vlado narodnega bloka, vendar vlada je bila kmalu poražena, Pašić ponovno odstopi, kralj 25. maja 1924 obnovi VLADO PP – Pašić – Pribičević.
- Strasti se razvnamejo, Pašić svetuje Aleksandru naj razpusti skupščino in razpiše volitve, kralj predlog odkloni, Pašić že tretjič odstopi.
- Jezni Aleksander Davidoviču prepusti oblikovanje vlade, 6. avgusta 1924 se Davidovićevo vlada predstavi s programom v treh točkah: narodna pomiritev, ureditev uprave, boj proti korupciji
- Medtem gre Radić v Moskvo, kjer se povezuje z boljševiki, vrne se v domovino kjer se zavzema za pristop njegove stranke v vlado.
- »Vojaška mafija« pritisne na Aleksandra in ta 15. okt. prisili Davidovića k odstopu.
- Kralj se ponovno obrne na Pašića naj sestavi novo vlado, ta se odloči, da bo s poti spravil politične nasprotnike, prepove se vsako propagando za Hr. Repu. Kmeč. Stranko, Radića zaprejo z obtožbo veleizdaje, ne izključijo pa stranke iz javnega življenja.
- Volitve 8. febr. 1925 niso bile ravno naklonjene P – P, Hrvaška stranka je dobila veliko glasov, Radić je bil izvoljen v treh okrožjih, kljub temu, da je bil zaprt.
- Nov parlament se je sestel 7. marca.
- Aleksander medtem od Radića zahteva naj se odpove revolucionarnemu programu, Hrvaška stranka prizna dinastijo Karadžordžević, Pašić odstrani Pribičevića iz vlade. Po desetih dneh obe strani podpišeta protokol, Hrvaška

kmečka stranka prizna ustavo, monarhijo, enotnost, Radić prevzame resor za šolstvo.

- Sledi kriza spomladi 1926, Pašić izstopi iz vlade, ministrski predsednik postane NIKOLA UZUNOVIĆ, decembra Pašić umre od kapi (je imel okrog 80 let)
- Peta Uzonovićevega vlada je padla pod težo obtožb, ki jih je bil deležen notranj mini. Maksimović, šesta vlada sestavljena 1. feb. 1927, na podlagi sporazuma med SLS in radikalci je bila aprila prisiljena k odstopu.
- Aleksander na vlado pokliče VELIMIRA VUKIČEVIĆA
- Vukičević je v dogovoru z demokrati ter bosanskimi muslimani sestavil vlado z ambicioznim programom – posodobiti javno upravo, sprejeti posege v prid agrarnih slojev. Vukičevićev načrt je bil uperjen proti staremu srbskemu establišmentu.
- Volitve 11. sept. 1927 niso zadovoljile niti Vukičevića niti kralja. (znotraj demo. stranke se je uveljavila Davidovićevega)
- Medtem Radić in Pribičević, smrtna sovražnika, skleneta združiti Hrvaško kmečko stranko in samostojno demokratsko stranko v skupno fronto proti beograjski čaršiji. 11.11.1927 ustanovita Kmečko – demokratsko koalicijo.
- Besedna vojna leta 1927. je 7.2.1927 dosegla višek, Vukičevićev kabinet je spet padel, vendar Aleksander pooblasti ponovno Vukičevića da sestavi vlado.
- **V takem vzdušju je napočil 20. junij 1928, Puniša Račić v skupščini s histeričnim glasom napade Hrvaško kmečko stranko, hrvaški poslanec mu seže v besedo, Račić zahteva opravičilo, ker se to ne zgodi, iz žepa potegne pištolo in petkrat ustrelji. Ubije dva hrvaška poslanca, tri rani. Žrtev je bil tudi RADIĆ, KI UMRE 8. 8. 1928. Vlada je skušala incidentu dati čim manj poudarka in ga predstaviti kot dejanje neprisebneža.**
- Aleksander zahteva od Vukičevića odstop in za novega predsednika imenuje Antona Korošca. Hrvati tega ne razumejo kot vladarjeve dobre volje, ampak kot izziv, saj je bila vlada še vedno polna Vukičevićevih pristašev, zato izjavijo, da je ne priznajo. Voditelj hrvaške kmečke stranke postane Maček Vladka, ki podpira to nepopustljivost.
- 31. decembra 1928 Korošec odstopi
- **S TEM SE KONČA OBDOBJE VELIKE POLITIČNE NESTABILNOSTI, V KATEREM SE JE ZVRSTILO KAR 25 VLAD S POVPREČNO ŽIVLJENSKO DOBO ŠTIRIH MESECEV. Vlade so bile žrtve spletk in zakulisnih spopadov, v katerih je aktivno sodeloval kralj Aleksander.**

P.S. Mislim, da sem to kar preveč podrobno povzela, saj po mojem ne bo zahteval ravno vsega. Vendar, če bi določene stvari izpustila, potem bi bilo vse skupaj dokaj nerazumljivo. ☺

4. KRALJEVINA SHS IN NJENIH PET NEVARNIH SOSEDOV

Po podpisu Rapalske pogodbe je dunajski list *Reichspost* zapisal, da je sporazum **italijansko – srbska zmaga nad hrvaško – slovenskimi interesi**. Notranja majavost kraljevine SHS je dajala Italijanom možnost za manevriranje v sosednji državi in za okrepitev njenih ekonomskih in političnih pozicij na Balkanu.

18. 3. 1921 je Manzoni, poslanik v Beogradu zapisal, da je po sklenitvi pogodbe kraljevina prenehala biti ovira za italijansko ekspanzijo, temveč, da je postala most zanjo.

Jabolko spora je tudi po Rapallu ostala Reka s pristaniščem Barošem, ki ga je Sforza v tajnem pismu obljubil kraljevini. Ko za to izve javnost, v Italiji izbruhne ogorčenje. Ti dogodki povzročijo vrsto trenj med Beogradom in Rimom.

Oktobra 1922 sta Italija in Jugo. napravili korak k uresničevanju pogodbe. V mestecu Santa Margherita Ligure, sta podpisali vrsto konvencij, ki jih je Mussolini potrdil (30.10.1922 pride na oblast). Mussolini že naslednje leto kraljevini predlaga, da naj v zameno za Borgoš prepusti Reko. Istega mnenja je bil Aleksander. Mussolini samovoljno imenuje guvernerja za Reko.

Notranje in zunanje okoliščine Pašiću in Aleksandru narekujejo popustljivo politiko do Mussolinija (Italije so se tudi bali, posebno potem, ko so njene ladje obkrožile Krf).

Januarja 1924 so javnost obšle novice, da sta se državi sporazumeli, ob podpisu Jadranskega pakta 27. junija je Aleksander izjavil, da gre za zgodovinsko dejanje.

Rapalska pogodba je prizadela Hrvate in Slovence, rane pa so ostajale odprte zaradi odnosa fašističnih oblasti do slovenske manjšine v Julijski krajini in Istri.

Nettunske konvencije 20. julija 1925; z njimi uredijo ekonomske probleme Reke in Zadra, niti z besedo pa ne omenijo Hrvatov in Slovencev. Slišijo se obtožbe, da vse skupaj koristi samo Italijanom. To daje Mussoliniju povod, za vse bolj preteč odnos do kraljevine SHS. Mussoliniju uspe pritegniti albanskega vodjo Ahmeda ben Zogu (ta je v Tirani oblikoval od Beograda odvisno vlado) v svoj krog, z njim podpiše pogodbo, ki je zagotavljala Albaniji neodvisnost, vendar odpirala vrata italijanskemu ekonomskemu prodoru v šiptarsko državico.

To vznemiri Ninića, s pomočjo pariške vlade oblikuje načrt tristranske pogodbe med Franciji, Italijo in Jugoslavijo. Mussolini ne pristopi k predlaganemu sporazumu.

Decembra 26. je prišla novica, da sta Italija in Albanija podpisali prijateljsko pogodbo, v Beogradu to povzroči močno razburjenje, Ninčić odstopi s položaja zunanjega ministra.

Leta 1927 se grozeči oblaki kopičijo ob vseh mejah:

- Muslimanski komiti so dajali zagona svoji teroristični dejavnosti v Južni Srbiji
- Madžarska je 7. aprila podpisala prijateljsko pogodbo z Rimom
- Slabšajo se odnosi z Grki zaradi sporov v zvezi s prosto cono v Solunskem pristanišču

- Z Romunijo je prišlo de težav
- V Avstriji se krepijo fašistične skupine

Beograd okrepi zveze s Parizom. 11. novembra 1927 je Marinković z Briandom podpisal sporazum o večnem prijateljstvu.

Upajo, da bo sem pristopil tudi duče, vendar ta, 22. novembra podpiše vojaško pogodbo s Tirano.

Da dokaže pripravljenost za izboljšanje odnosov z Rimom je Beograjska vlada skušala doseči ratifikacijo Nettunskih konvencij. To doseže šele Koroščeva vlada. Dejanje ostane brez politične teže, dvajset dni za tem se Ahmed ben Zogu okliče za kralja Albancev (ne Albanije) z Mussolinijevim privoljenjem.

Beograd je bil najbolj nemirna prestolnica v Evropi. Delno je bilo krivo to, da je imela največ sosedov, delno pa tudi na novo začrtane meje.

Odnosi z Bolgarijo: Bolgari in Srbi so si navzkriž že od srede 19 stoletja. Leta 1913 so se spopadli, ker se niso mogli dogovoriti glede Makedonije, z bukareškim mirom Srbija dobi Vardarsko Makedonijo, Bolgarija Pirinsko, Grčija pa Egejsko. Bolgarija je med prvo svetovno vojno stopila na stran Nemčije in A-O in Srbijo napadla. Po porazu je njen minis. predsednik Stamboljski predlagal združitev s kraljevino, vendar je bil zavržen. Odnose med državama je poslabšala še srbska asimilacijska politika v Vardarski Makedoniji.

Cilj VMRO je bil preprečiti kakršenkoli sporazum med Beogradom in Sofijo.

Stamboljski v Beogradu, potem ko pride Mussolini na oblast naleti na prijaznejši odziv. Gre na obisk v kraljevino, obsodi terorizem VMRO, ko se vrne domov ga ubijejo.

Aleksander Cankov sestavi novo vlado, kmalu se izkaže, da si želi sporazuma z Beogradom. VMRO nadaljuje s terorističnimi akcijami v Vardarski Makedoniji. Leta 1928 je Beograjska vlada zaradi vrste atentatov zaprla mejo z Bolgarijo. Kljub temu je teroristu uspelo ubiti v zgradbi notranjega ministrstva šefa jugo. tajnih služb.

5. DIKTATURA KRALJA ALEKSANDRA

Novembra 1928 je Aleksander odšel v Francijo, da bi se posvetoval z zdravniki, ker je imel hude živčne motnje, ta obisk je izkoristil tudi za pogovore s Poincarejem in Briandom.

Ko se je vrnil v Beograd je začel s svojim prevratniškim načrtom. V noči med 5. in 6.1.1929 je z razglasom razveljavil ustavo in razpustil skupščino. V naslednjih urah so bili objavljeni štirje zakoni: oblast je prevzel v svoje roke, odpravil je lokalne svete, razpustil je vse stranke in uvedel strogo cenzuro.

Ministrski predsednik postane Živković – človek, ki je bil prepričan, da je velika Srbija središče sveta! Sodelavce, ki si jih je izbral so bili srbski veljaki npr. Hadžić, vendar v politiki ostane tudi Anton Korošec.

Na tujem dobi kralj največ podpore v Franciji in na Češkem, v Londonu so bili bolj zadržani, vendar je britanski tisk pozitivno pozdravil Aleksandrovo potezo.

V prvem obdobju sta Aleksander in Živković natresla celo vrsto zakonov in odredb: Poenotenje kazenskega in civilnega zakonika, davčna enakost, ustanovitev Agrarne banke, preoblikujejo se ministrstva, odpustijo odvečne uradnike, pospešijo gradnjo cest, železnic, šol...

Aleksandra navdihujejo srbski ideali, njegov cilj je bila srbizacija.

Državi je dal novo ime Jugoslavija in jo 3. oktobra 1929 preoblikoval v 10 banovin. Vse so se imenoval po rekah razen Primorske. Slovensko etično ozemlje se je pokrivalo z Dravsko banovino, Hrvaška je bila razdeljena na dve, Srbija na pet banovin. Vsi znaki, zastave, grbi... so bili prepovedani in zamenjani z novim, Jugoslovanskim. Bani, ki jih imenuje sam so mu bili neposredno odgovorni, vsi so bili Srbi ali srbofili.

»Povsod v tej deželi je viden vsiljen centralizem, vsiljen nadzor, ki ga opravlja narod zavojevalcev!« je zapisal nek ameriški diplomat.

Na začetku je izgledalo, da bo načrt kronan z uspehom. Dober pridelek je napolnil kašče in omogočil državi, da je v tujino prodajala večjo količino žitaric. Industrijska proizvodnja je narasla, zaradi pritoka tujega kapitala. Toda prav kmalu se je vse postavilo na glavo: nesposobnost Živkovića, da bi uspešno vodil državo je postala očitna. Jugoslavijo zajame val svetovne gospodarske krize, standard v državi se strahotno poslabša. Država se je znašla v hudih težavah, če je hotela ohraniti status je morala imeti močno vojsko, druga zahtevna postavka so bile številne pokojnine, od vsega pa so jo najbolj bremenile proračun obresti za dolgove v tujino. Francija ji je leta 1931 odobrila dve novi posojili.

Nasprotniki Aleksandrovega režima:

- Aleksander je bil prepričan, da Maček in njegovi predstavljajo samo manjšino hrvaškega javnega mnenja, vendar kmalu se pokaže da ni tako. Marca 1929

so v središču Zagreba ubili urednika vladnega časopisa, zaupnika kralja. Istega leta je skupina teroristov v mestu podtaknila bombo.

- Med nasprotniki režima pa je bila tudi KPJ. Komunisti so odkrili, da je Jugoslavija sestavljena iz etičnih manjšin, ki jih zatira Srbski narod. Na 4. kongresu KPJ v DRESNU, novembra 1928, so določili, da imajo jugo. komun. dolžnost, da organizirajo oboroženo vstajo, ta vojna napoved se ne uresniči. V letih 1929 - 32 se je pred posebnim sodiščem zvrstilo kar 83 sodnih procesov proti komunistom. Pod tem nasiljem se je KPJ nevarno zamajala. 1932 je bil na Dunaju ustanovljen zamejski biro CK KPJ voditelj postane Josip Čižinski, znan pod psevdonimom Milan Gorkić.
- Po razglasitvi diktature je predstavnik ekstremističnega krila Hrvaške opozicije Pavelić zbežal čez mejo in ustanovil ustaško gibanje z emigranti, poveže se tudi z VMRO, obsodijo ga na smrt.

V teh razmerah so bili vse glasnejši tisti, ki so Aleksandru očitali, da ni storil ničesar za rešitve hrv. – srb. spora. Predstavniki starih strank, so začeli navezovati stike, da rešijo državo iz zagate. Razhajanja med njimi pa so bila še vedno prevelika. Anton Korošec se septembra 1930 odpove minis. za gozdove in rudnike, češ, da je slabega zdravja.

Oblasti so organizirale teroristične bande, ki so v uniformah, kar sredi belega dne izvajali svoje zločinsko početje. To sproži veliko ogorčenje pri evropskem javnem mnenju.

Aleksander je 3.9.1931 izdal oktroirano ustavo, da bi rešil svoj zavožen položaj, toda ta poskus je bil že od začetka obsojen na neuspeh. Temeljna ideja ustave je bila ohraniti vso moč v rokah vladarja, poslancem nova ustava ni zagotavljala pravice do imunitete, isto je veljalo za senat, ki je bil ustanovljen prvič. Eden glavnih razlogov, da je dal ustavo, je bila želja ugoditi Francozom, vendar je bilo prepozno.

Zakon o volitvah v skupščino izdan 9.9.1931 je bil sestavljen tako, da ni dajal možnosti za uveljavitev nobeni politični skupini, ki ni uživala kraljeve podpore. Naslednji teden je bil izdan še zakon, ki je dovoljeval samo politična združevanja, brez verskega, etičnega predznaka. To je pomenilo, da nobena od starih strank ne more nastopati v javnosti. Opozicijskim silam ni ostalo drugega kot, da se združijo v enotno vsejugoslovansko fronto, toda za ta korak so bili preveč razdvojeni. Tudi študentje organizirajo manifestacije proti diktaturi.

Nova ustava je prepovedala vojakom aktivno udeležbo v poli. življenju, za to je Živković stopil v rezervo in se vrnil v poli. življenje kot nosilec NARODNE LISTE. Vanjo stopijo številni člani starih strank.

Volitve so bile razpisane 6.11.1931, volivci so se znašli pred eno samo listo, volitve so potekale v duhu pritiskov in nepravilnosti. Narodna lista dobi dve tretjini glasov, ker je tako predpisoval zakon. Hrvati, Slovenci so grozili z odcepitvijo, v Srbiji je prvič slišati sovražne parole. Glasniki nezadovoljstva so bili znova tudi študentje.

Takšen položaj in obtožbe zaradi grozних mučenj, ki so se res dogajala nasprotnikom režima (znaki mučenja so bili očitni), je Aleksandra prisilil, da je odstranil Živkovića.

4.4.1932 je Aleksander zaupal sestavo nove vlade Vojislavu Marinkoviću, izobraženemu, spretnemu človeku. Veliko pa ni mogel storiti, saj so na oblasti ostali ljudje, ki so ga nadzorovali. Primež diktature pa je popusti, v skupščini se nadaljuje polarizacija sil. Poleg hrvaške skupine se oblikuje tudi velikosrbska in še tretja, jugoslovansko usmerjena. Ti znaki parlamentarnega prebujenja, nemiri, manifestacije... so vedno bolj skrbeli kralja. 1.7.1932 Marinković odstopi. Njegov naslednik postane Milan Srškić.

Kljub strahovladi v banovinah prihaja do nemirov in terorističnih akcij.

Novembra 1932 se je v Zagrebu sestal odbor kmečko – demokratske koalicije. Izdajo proglas v petih točkah. Tako imenovane Zagrebške punktacije so bile prvi odkrit manifest proti diktaturi. Močno odjeknijo po celi Jugoslaviji, politične sile, ena za drugo začnejo nastopati v javnosti. Npr. SLS zahteva združitev etičnega prostora poleg avtonomije. V Srbiji je povzdignil glas Davidović, ki je izhod iz obupnega stanja videl v spremembi ustavne ureditve. Radikalna stranka je na to gledala najprej z zadržanostjo, potem pa se je oglasil Stanojević in dal izjavo, v kateri je napadel vlado in zahteval reformo države. Kritikom se pridruži še katoliška škofovska konferenca, napade društvo Sokol. Spomladi 1933 pa v Parizu izide brošura **DIKTATURA KRALJA ALEKSANDRA, ki jo izda Pribičević.**

Na te napade režim ni znal odgovoriti drugače kot s fizičnim in propagandnim nasiljem. Pastoralno škofovsko pismo je dalo oblastem povod za napad na katoliško cerkev. Na začetku 1933 je prišlo do aretacij slo. poli. voditeljev, tudi Korošca, še huje so ravnali z Mačkom.

Policijski režim prepreči, da bi se ljudski protest uveljavil na poli. ravni, zato je ta udaril na dan v drugi, nenavadni obliki: na množičnih evharističnih kongresih, ki jih je organizirala katoliška cerkev.

Vendar se zunajparlamentarne stranke niso znale uskladiti. Radikalna stranka, ki se je hotela za vsako ceno vrniti na oblast, je zagotovila sodelovanje Slovencem, bosanskim muslimanom in hrvaškim skupščinskim poslancem ter pri ministristvu zaprosila za legalizacijo nove stranke. Dovoljenja ne dobijo!

Aleksander se zave, da je njegova politika doživela poraz, državo prepusti Srškiću. Januarja 1934 sproži vladno krizo, mesto ministrskega predsednika zaupa Uzunoviću. Aleksander skuša rešiti kar se še da, navezuje stike z pomembnejšimi voditelji opozicije – Maček, Korošec.

Aleksandra so že, ko je bil v Beogradu 1933 skušali ubiti. To naj bi napravil Peter Oreb, ribič s Korčule, vendar se je prestrašil. Izbral ga je sam Pavelić.

Aleksander odide v Francijo. Vlada Georgijev, ki ga je Pavelić izbral za atentat je bil član MVRO. Odide v Marseille, kjer naj bi se 9.10. izkrcal Aleksander. V Franciji za kraljevo varnost ne poskrbijo, dajo mu avtomobil z odprto streho. Komaj pet minut za tem, ko se je Aleksander izkrcal iz ladje Dubravnik, je atentator skočil na stopničko vozila iz izstrelil iz pištole več nabojev. Kralja in ministra Barthoua je zadel smrtno, generala Georgesa pa je hudo ranil.

Imena organizatorjev atentata so znana: Vančo Mihajlov, Ante Pavelić, Evgen – Dido Kvaternik. Vrhovi so ostali v senci. Glavni osumljenec ostaja Mussolini, čeprav za to ni trdnih dokazov.

6. MUSSOLINI IN »DIKTATOR IZ PORCELANA«

1. oktobra 1934 je Mussolini pisal Badogliu:« Nauk, dragi maršal, je naslednji: treba je nemudoma pripraviti dvajset divizij, kot je v našem programu. Našim častnikom je treba vcepiti napadalno in agresivno miselnost...Na srečo je Italija sposobna dati Srbom, Hrvatom in Slovencem, eno tistih lekcij, ki zmorejo popraviti miselne in politične zablode vsakega naroda.«

Mussolini je hotel zagotoviti Italiji hegemonijo nad Balkanom in Podonavjem, s prezirom je gledal na Aleksandrovo diktaturo. Ko mu je jugoslovanski poslanik Rakić predlagal, da se podaljša Jadranski pakt tega ne sprejme.

Jugoslovani so bili pripravljene na marsikatero popuščanje: obljubili so, da se bodo odpovedali pogodbi s Francijo, priznali upravičenost interesov Italije v Albaniji in na Jadranu ter izjavili, da bodo vstopili z njo v ekonomsko in carinsko zvezo. V zameno pa zahtevali, da se Rim odpove svoji revizionistični politiki in naklepom, da pošlje svoje čete v Albanijo.

Sam Aleksander je navezal tajne stike z Mussolinijem, posrednik med njima je bil Cappi. Pogovori so propadli zaradi Albanskega vprašanja, Mussolini pretrga dialog (tudi zato ker je prepričan, da je Jug. tik pred propadom), Aleksander mu to zameri. Kmalu po državnem udaru ukine delovanje ORJUNE in drugih skupin, ki so bile aktivne med Slovenci in Hrvati v Julijski krajini. Prepove tisku napadanja na Savojsko kraljevino.

Še vedno pa je delovala Slovenska manjšina v Italiji – gibanje mladih. Njihova teroristična dejanja so dosegla vrh spomladi 1930, ko so napadli glasilo fašistične stranke *Il popolo di Trieste*. Italijanska policija kmalu izsledi sodelavce tega gibanja, danes znanega pod imenom **TIGR** (TRST–ISTRA–GORICA–REKA). Sledijo procesi, ki se zaključijo s štirimi smrtnimi obsodbami in hudimi kaznimi. Na prestolonaslednikov roj. dan, 6.9.1930, ustrelijo obtožence: Bidovca, Marušiča, Valentinčiča in Miloša. Jugoslovansko časopisje je molčalo, Italijansko časopisje ta molk razlaga kot priznanje krivde. Razvije se ostra antifašistična polemika.

Ko je duče zaprl vrata pred nosom Aleksandru, je ta okrepil svoje odnose s Pariško vlado. 28.10.1932 sta obe strani podaljšali prijateljsko pogodbo za pet let.

Decembra 1932 so na avstrijski železniški postaji v Hirtenbergu odkrili pošiljko italijanskega orožja namenjenega Madžarski. Sledi škandal, šlo je za kršitev mednarodne pogodbe. V napetem ozračju **16.10.1933 zunanji ministri Jugoslavije, Češkoslovaške in Romunije ustanovijo stalni svet Male Antante**. Praga in

Bukarešta Beogradu obljubita, da bosta ostali nevtralni, če bi Italija napadla Jugoslavijo.

Julija 1933 so Francija, VB, Italija in Nemčija sklenile pogodbo v kateri so se zavezala, da bodo sodelovale v naporih za ohranitev miru. Sporazum nima velikega pomena, izraža občutek negotovosti zaradi vzpona Hitlerja .

Aleksander je odločilno prispeval k sklenitvi cele vrste bilateralnih pogodb med Jugoslavijo, Romunijo, Grčijo in Turčijo, medsebojno so si zagotovile nedotakljivost meja, zavzamejo se za boljše odnose z Bolgarijo (Aleksander se na vagonu dvornega vlaka sreča z Bolgarskim kraljem Borisom).

9.2.1934 je bil v Atenah podpisan Balkanski pakt: podpisnice so bile Jugo, Romunija, Grčija in Turčija. Bolgarija ne podpiše, Albanija ni povabljena.

30.1.1933 pride na oblast Adolf Hitler. Jugoslavija ga sprejme z mešanimi občutki, nekateri so ga pozdravili, drugi so ga opazovali z zaskrbljenostjo.

3.7.1933 so vladno krogi skupaj s predstavniki Češkoslovaške, Romunije in Turčije ter sovjetskim komisarjem za zunanje zadeve Litvinovom, podpisali v Londonu **konvencijo o definiciji agresorja**. Beograd s tem prizna sovjetski režim.

1.5.1934 sta Jugoslavija in Nemčija podpisali trgovski sporazum, Berlinska vlada je poskušala tudi ustvariti nacizmu naklonjeno javno mnenje, v prvi vrsti s pomočjo tiska. Tudi nacistični časopisi so hvalili HEROJSKI SRBSKI NAROD. Hitlerjevo podporo je bilo mogoče videti tudi na mednarodnem področju.

V Italiji so z ljubosumjem gledali na vpliv Nemčije na dvoru Aleksandra. Mussolini je k sebi povabil Dollfussa in madžarskega premiera Gombosa ter 17.3.1934 podpisal z njima Rimske protokole.

Rahljajo se vezi znotraj Male Antante, pa tudi med Jugoslavijo in Francijo.

Ko je skupina nacističnih pučistov v ponesrečenem poskusu, da priključi Avstrijo k Nemčiji ubila kanclerja Dollfussa, Duče pošlje čete na Brenner in s tem opozoril Hitlerja, da bo tudi z orožjem branil Avstrijsko samostojnost. Aleksander sporoči v Rim, da se bodo morale Italijanske čete soočiti z Jugoslovanskimi.

V Parizu groza pred Hitlerjem raste iz dneva v dan. Prepričani so, da morajo urediti odnose z Rimom, še prej pa pobotati Italijane z Beogradom. Pariška vlada se odloči za vojaško pomoč Jugoslaviji. Francoski Zunanji minister Barthou skuša oživiti načrt iz leta 1926 o trojnem sporazumu med Rimom, Parizom in Beogradom. Pride v Beograd, kjer Aleksandra prepričuje naj se ne veže na Hitlerja, ampak na Mussolinija in Stalina. Kralj ne obljubi ničesar. Barthou ga povabi v Pariz, da bi nadaljevala pogovore. Prepričan je, da balkanska država ne sme postati nemška priležnica. Tudi Mussolini je naročil poslaniku naj sporoči Beogradu, da je pripravljen na dialog.

7. STOJADINOVIĆEV INTERMEZZO

Aleksander je v testamentu bratranca Pavla, ter še dva politična veljaka imenoval za regenta, dokler ne odraste Peter II. Karadjordjević. Smrt Aleksandra je večina jugoslovanske javnosti sprejela z iskreno bolečino. Uzunovićeve vlada je pred zatožno klop pri Društvu narodov hotela postaviti Mussolinija in Gombosa, temu so se odločno uprli vsi zavezniki. Nastane memorandum, ki ga je Jevtić predel generalnemu sekretarju društva narodov. V njem je bila samo Madžarska omenjena kot država, ki je skovala zaroto proti Aleksandru. To žgoče vprašanje je že v dveh dnevih odšlo z dnevnega reda.

Regent Pavel je Jevtiću zaupal sestavo novega kabineta. Vlada nove generacije je že na prvi seji sprejela pomembne odločitve (pomilostili so Mačka in še nekatere druge), vendar Jevtiću ne uspe izdelati jasnega programa za liberalizacijo političnega življenja. Pride do nemirov in do stavk študentov. Jevtić 6.2.1935 sklene razpustiti skupščino, razpisati nove volitve. JNS z Uzunovićem na čelu, ga je ovirala pri delu. Vključi se še tretja lista pod vodstvom Mačka, h kateri so pristopil še kmečko – demokratska koalicija, demo. in poljedelska stranka ter JMO. SLS in del radikalcev volitve bojkotira, prijavita se še dve manjši stranki: skromna skupina radikalnih disidentov – Maksimovič in struja desni. skrajnežev pod imenom Zbor – Ljotić.

5.5.1935 – volitve kot plebiscit za mrtvega kralja: združena opozicija dobi 37 procentov glasov v skupščini pa le 67 mest. Jevtić dobi 303 mandate. Vendar je moral poseči z brutalnimi policijskimi metodami. Tako je druga Jevtićeve vlada nastala v vzdušju razočaranja, Mačkova lista bi v normalnih razmerah prav gotovo zmagala. Proti Jevtiću skujejo zaroto in ga prisilijo k odstopu.

Sestava nove vlade je zaupana Stojadinoviću, v skupščini se je predstavila 4.6.1935. Šlo je za srbs. – slove. – bosan triumvirat, sodelujejo osebe, ki so bile v času Aleksandrove diktature zapostavljene. Stojadinovičevi prvi koraki so bili obetavni: dovolil je svobodo tiska, starim strankam z izjemo komunistov je dal možnost delovanja. V dogovoru z notranjim ministrom Korošcem in ministrom za prosveto Spahom je ustanovil **Jugoslovansko radikalno zvezo**. Ta ni bila po godu Hrvatom in nekaterim radikalcem pa tudi ne Živkoviću.

Boj za oblast je dosegle vrhunec 6.3.1936, ko je v skupščini poslanec Jevtićeve skupine strelja na Stojadinovića. To je omogočilo Stojadinoviću, da se je rešil Jevtića in Živkovića. Vendar nasprotniki ne nehajo rovariti, Živkovič postane predsednik nacionalne stranke, ki je bila odkrito fašistična.

Vlada si skuša pridobiti podporo ljudskih množic s popularnimi ukrepi: npr. odločba, ki je kmetom izbrisala dolgove. Septembra in novembra 1936 potekajo v

banovinah občinske volitve. Vladna stranka je požela uspehe, razen na Hrvaškem in v Dalmaciji je triumfiral Maček.

Znova na sceno stopijo komunisti, njihov vpliv rase med študenti in inteligenco. V industriji prihaja do številnih stavk, vlada si zastavi socialni program, februarja 1937 naredi tudi prvi korak: zagotovijo najnižjo možno plačo, obljublajo, da bodo rešili vprašanje zavarovanja.

V Stojadinovičevih letih se popravijo tudi gospodarske razmere (ameriški model New Deal).

Konkordat: ena zadnjih odločitev Aleksandra je bil konkordat z Vatikanom. Stojadinović ga je podpisal. Vendar njegovi nasprotniki so prišli na dan z besedami, da če se konkordat uveljavi, to pomeni privilegije za katoliško cerkev. Stojadinović ga septembra 1936 predloži skupščini v ratifikacijo. Vprašanje konkordata je bilo za Srbe prava psihološka drama. Kriza se zaostri, pride do hudih spopadov v Beogradu. V tem času je patriarh Varnava hudo zbolel, pravoslavna cerkev je za njegovo zdravje organizirala procesijo, ki pa se izrodi v krvav spopad s policijo. Skupščini kljub vsemu uspe ratificirati konkordat. Stojadinović izjavi, da bo počakal in predložil konkordat v dokončno odobritev senatu, ko se bodo razmere umirile, do tega ne pride. Konkordat ostane samo na papirju.

Združena opozicija: po dolгих pogovorih je dosegla 8.10.1937 sporazum o preoblikovanju države. Podpisali so ga: KDK z Mačkom na čelu, Davidovičeva demokratska stranka, Stanojevičevi radikalci in Jovanovičeva skupina poljedelske stranke. V njej so sile odrekale ustavi iz leta 1931 kakršnokoli moralno veljavo, češ, da je bila sprejeta brez Hrvatov in brez Srbov. **Zahtevali so ustanovitev narodne vlade, v kateri naj bodo zastopane vse stranke, razpis novih svobodnih volitev in novo ustavo.**

Knez Pavle je sporazum sprejel z negodovanjem, Stojadinović je proti sporazumu sprožil tiskovno kampanjo.

Naslednje leto je potekalo v znamenju Stojadinovičevega napora za utrditev lastnega položaja. Treba je bilo razpisati volitve do avgusta 1939. Vendar je njegova popularnost upadala, očitna je bila njegova ambicija da postane Jugoslovanski DUČE IN FIRER.

Stojadinović se 11.12.1938 odloči razpisati volitve – prepričan je v zmago! K Mačkovi listi prestopi celo JNS z Jevtičem in Živkovičem na čelu. Nastane čudna koalicija, ki je prisegala na centralizem, federalizem, fašizem, demokracijo... V resnici je hotela samo eno: strmoglaviti Stojadinovića! Samostojno na volitvah nastopi samo Ljotičevo gibanje Zbor, tedaj že čvrsto povezano z nemškimi nacisti.

REZULTATI VOLITEV: vladna stranka je požela dokaj skromno večino, v skupščini pa je zmagovalna lista dobila 306 mest, opozicija pa le 67. Stojadinović najde grešnega kozla – Korošca - za razlago poraza! Ker pa si ni mogel privoščiti popolnega razida z SLS, je v vladi obdržal dva njena predstavnika, Korošču pa je ponudil predsedstvo senata, za notra. Minis. postavi Ačimovića (SRB). V takšnih razmerah je bil jasno, da sporazuma s Hrvati ne bo! Bosan. In Slove. Ministri so se odločili za odstop.

Regent Stojadinovića odslovi in za njegovega naslednika izbere Cvetkovića Dragišo, »najslabšega člana vlade«.

8. REGENT PAVLE V KLETKI S TIGROM

Po Aleksandrovi smrti je francoska vlada morala doseči cilj: izboljšati odnose med Beogradom in Rimom in tako okrepiti proti Nemcem svoje pozicije. S tem se strinja tudi Mussolini, pa tudi Pavle obljubi, da se bo v odnosih do Rima držal pariških nasvetov. Vendar ko Italija napade Etiopijo, bi morala Beograjska vlada pristopiti k gospodarskim sankcija. Upali so, da bodo Angleži in Francozi zapolnili praznini v blagajni, vendar se uštejejo. Ta brezbriznost okrepi odnose med Beogradom in Berlinom.

Vojna v Abesiniji in Hitlerjeva politika Nemčijo in Italijo prisilita k sodelovanju. Vendar to ne odpravi njunega tekmovanja kar se tiče Balkana. Ta nasprotja izkoristi Stojadinović. Nima moči, da bi se rešil Nemškega objema, vendar ga skuša omiliti s približevanje Italiji.

Septembra 1936 Italija in Jugoslavija skleneta **trgovski sporazum** in tako ponovno vzpostavita medsebojne stike. To povzroča skrbi v Parizu in Pragi, saj se Jugoslavija odmika od starih zaveznic in se povezuje z dvema evropskima silama.

23.3.1937 je v Beograd prišel grof Ciano in podpisal **pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju**. Poleg običajnih izjav so se dogovorili tudi, da bodo izboljšali položaj slovenske in hrvaške manjšine v Julijski krajini.

Francozi so beog. vladi očitali, da sklepa pogodbe z Italijo. Stojadinović rešuje zadeve na zunanjem področju, njegov notranji položaj pa je vedno bolj majav.

V dramatičnih razmerah, v katerih se je znašla Evropa po anšlusu Avstrije in po okupaciji Sudetov je bil knez Pavle mnenja, da je treba nujno urediti notranje razmere, skleniti sporazum s Hrvati. Kaplja čez rob Pavlove potrpežljivosti je bil drugi obisk grofa Ciana, ko mu Stojadinović pripravi pravi fašistični shod. Pavle takrat da zeleno luč Korošču in njegovim.

Naloga novega premiera Cvetkovića je bila urediti odnose s Hrvati. V programski izjavi svoje vlade 16.2.1939 je izrecno govoril o spravi s Hrvati.

- Maček in Cvetkovič začneta s pogovori. Poglavitno vprašanje je bilo povezano s hrvaškimi mejami. Maček je zahteval: poleg Savske in Primorske banovine še Boko kotorsko, Srem, del Bačke, del Bosne in Hercegovine ter Dubravnik.
- Proti koncu avgusta dosežejo kompromis, Hrvaška dobi: Dubravnik, del Srema, dobršen del Južne Bosne, vse do Travnika in Fojnice.

Ta ureditev naj bi bila samo začasna. **26.8.1939** je bil hrvaško – srbski sporazum podpisan. Predvideval je ustanovitev Hrvaške banovine z lastnim saborom in avtonomno vlado, ki naj bi imela široka pooblastila znotraj notranje, gospodarske in kulturne politike. Osrednja vlada je ohranila nadzor nad zunanjo politiko in vojsko.

Pojavijo se negodovanja: Slovenci so zahtevali avtonomijo, Bošnjaki so protestirali zoper razkosanju njihove dežele, avtonomistične težnje so se pojavile tudi v Črni gori, največ nejevolje pa je bilo v Srbiji. Izbruh protesta pa je imel še drugo posledico: Cvetkovićeve vlada je med svoje najnujnejše naloge uvrstila reformo volilnega zakona. Regent je zato razpustil skupščino in senat. Ko je Cvetković zaslutil te načrte, se je v dogovoru z Mačkom odločil, da ne bo razpisal volitev. Sporazum ni zato nikoli dobil parlamentarne odobritve.

Regent Pavle je odkrito sovražil Mussolinija, simpatije pa je iskal predvsem v Angliji, tudi oni so ga nazivali z our friend. Pavle je bil prepričan, da mu bo uspelo prevarati tako Hitlerja kot Mussolinija in ohraniti državno celovitost. Ko je Italija zasedla in priključila Albanijo je bila jugoslovanska vlada trda od strahu.

Pavle je VB predlagal naj se poveže z SZ, tega ne storijo, zato se povežeta SZ in Nemčija. Tako 1.9.1939 Hitlerjeve čete prestopijo Poljsko mejo, isto kasneje naredijo še sovjetske čete. V teh razmerah je Pavle skušal prepričati Francijo in Anglijo naj zasedeta Solun. Ti predlogi zbudijo zanimanje v Parizu, ne pa v Londonu. Pavle je ukazal delno mobilizacijo vojske in skušal izvedeti od Londona, če mu bodo priskočil na pomoč, ko bo potrebno. Odgovorijo mu, da je preveč črnogled. Obrne se na **Moskvo** in maja 1940 pride do podpisa trgovskih dogovorov, 24.6.1940 z njo naveže še diplomatske stike. Prvi jugo. predstavnik v sovjetskem glavnem mestu je bi Milan Gavrilović.

Mussolini se je samo dva tedna pred tem odločil za napad na Francijo, čeprav je bila ta že strta zaradi napada Nemcev. Ko je Mussolini ukazal napasti Grčijo oktobra 1940 Jugo. ne naredi kaj dosti, da bi pomagal zavezniški državi.

Konec 1940 in v začetku 1941 je bila Jugoslavija ukleščena v dva bloka: na eni strani sta jo hotela Hitler in Mussolini, na drugi pa je Britanija pritiskala nanjo naj se poveže z Grčijo in Turčijo.

PAKT Z NEMČIJO:

Pavel se 4.3.1941 odpravi v Nemčijo na pogovore s Hitlerjem. Slovenci in Hrvati so bili prepričani, da je potrebno pakt podpisati, Srbi so bili proti temu. Člani kronskega sveta se odločijo za podpis pakta. Hitler se je obvezal, da ne bo Jugoslavije vpletal v vojno, da ne bo zahteval prehoda nemških čet čez njeno ozemlje, po zmagi nad Grčijo pa jo bo nagradil s Solunom. **25.3.1941 v blišču dunajskega Belvedera je bil pakt podpisan.**

Britanci, so v takih razmerah v Jugoslaviji z lahkoto našli ljudi, ki so bili pripravljeni na sodelovanje. Primernegega človeka so našli v glavnem štabu Jugo. letalstva, kjer je general Mirković z generalom Simovičev že dolgo koval pučistične naklepe.

26.3.1941 je prišlo v BEOGRADU do številnih demonstracij. Naslednjo noč je vojska pod vodstvom Mirkovića izvedla udar, strmoglavila vlado in regenstvo in proglasila Petra II. za polnoletnega. Pavle je odšel v izgnanstvo.

Hitler je v navalu jeze ukazal, da je potrebno organizirati posebno vojno operacijo z imenom **STRAFGERICHT – KAZEN in uničiti Jugoslovansko vojno in državo.**

Nov predsednik vlade Simović je malo pred udarom obljubil Angležem, da bo napadel Italijane v Albaniji. Toda po ustoličenju je nadaljeval staro, omahljivo politiko. V državi vlada zmeda. Slovenski člani vlade iščejo stike z Nemci, Srbi stavijo na Moskvo, tako je bila zadnja Simovićeveva poteza pogodba s sovjetsko vlado o prijateljstvu in nevtralnosti, ne pa tudi o medsebojni pomoči. **Platonski pogovor je bil podpisan v Moskvi, 6.4.1941, podpisala sta ga Molotov in Gavrilović – ambasador.**

Že nekaj ur po tem so Nemci napadli Jugoslavijo iz svojih oporišč v Bolgariji. 10.4.1941 pade Zagreb, naslednji dan Ljubljana, 12.4.1941 še Beograd. Večina ministrov je v paniki zbežala in se skupaj s kraljem Petrom zatekla pod britansko zaščito v Grčijo. Dva dni kasneje sta Marković – Cincar in general Kalafatović podpisala brezpogojno kapitulacijo.

JUGOSLAVIJA V VOJNI 1941 – 1945

9. VOJNA

Okupacijske sile so razkosale Jugoslovansko ozemlje: Slovenijo so razdelili na tri dele:

- Prekmurje je dobila Madžarska
- Nemčija si je prisvojila Gorenjsko, Štajersko, Koroško in del Dolenjske,
- Italija pa preostalo Dolenjsko, Notranjsko in Ljubljano.

NEMCI hitro začnejo z okupacijskimi režimi: prepovejo slovenščino, zapirajo šole, načrtujejo izselitev 260.000 ljudi v rajh, na Hrvaško in Srbijo. ITALIJANI so se odločili za prožnejšo politiko. V Rimu je prevladovalo mnenje, da je treba ustanoviti posebno Ljubljansko provinco, v kateri bi Slovenci uživali omejeno kulturno avtonomijo.

Hrvaška je vsaj na papirju dobila samostojnost. 10.4.1941 je Kvaternik razglasil Neodvisno državo Hrvaško. Vladko Maček, ki ni odšel iz Zagreba je pozival pristaše naj sodelujejo z novimi oblastmi. Kasneje je bil zaprt v Jesenovacu, 1945 pa zbeži na Zahod.

Z Italijo pride do živahnih diplomatskih pogajanj, ki se zaključijo 7.5.1941 v Tržiču med Mussolinijem, Cianom in Pavelićem. Sklenili so: Hrvaška bo odstopila Italiji ves srednji del dalmatinske obale med Šibenikom in Splitom ter skoraj vse otoke in Boko Kotorsko. Preostali del Dalmacije, ki so ga Hrvati ohranili zase naj bi demilitarizirali in odprli za Italijansko vojsko. Državi sta se povezali tudi v carinsko in monetarno unijo in določili, da dobi hrvaško krono princ iz Savojske dinastije. Viktor Emanuel III. je izbral za hrvaškega kralja nečaka AIMONA D* AOSTA.

Zločinski naklepi ustašev so bili takoj jasni. Sprožili so rasno revolucijo proti židom, ciganom in predvsem Srbom. Pavelić je za Srbe odobril uničevalni režim. Tudi cerkev je sodelovala pri ustaških režimih.

Italijan, ki so zasedli Črno goro so hoteli na prestol ponovno spraviti dinastijo Petrovičev – Njegošev. Vendar Mihajlo prestola noče, Črna gora ostane pod okupacijo Italijanskih čet.

Srbija je med tem izgubila vsa svoja periferna območja: Baranjo in Bačko je prepustila Madžarski, skoraj celo Makedonijo Bolgariji, Kosovo z zahodno Makedonijo pa Italijanski Albaniji. Zasedejo jo nemške enote in jo upravljajo s pomočjo Ačimovića. Mnogi Srbi so se pred pokoli umaknili v gozdove in se skušali organizirati v oborožene skupine. Tudi okrog častnikov, ki so se izognili ujetništvu so se začeli zbirati vojaki, četniki se začnejo pojavljati ponekod že aprila 1941. Pod vodstvom Pečanca nastane v južni Srbiji močno gibanje, ki najprej napade kosovske Albance. Mihajlović pa se postavi na čelo majhne čete v območju Ravne gore v zahodni Srbiji.

Istočasno se začne organizirati tudi KPJ. Na VII. kongresu Kominterne je Moskva ukazala partijam naj opustijo izolacijsko politiko in naj se strnejo z vsemi, ki so pripravljeni sodelovati. V Jugoslaviji nastane KP HRVAŠKE IN KP SLOVENIJE leta 1937. Za udeležanje načrtov je Moskva izbrala Josipa Broza Tita. Leta 1939 ga postavijo za generalnega tajnika »firme«, kot so v žargoni imenovali partijo. Tito se obda z mladimi ljudmi – Kardelj. Z njihovo pomočjo je organiziral jedro 8000 komunistov in Zvezo komunistične mladine – SKOJ.

Kominterna je komuniste pozvala naj med ljudmi krepijo voljo do oboroženega upora, v primeru, da bi država postala plen Nemčije in Italije.

23.10.1940 se v Zagrebu, na V. konferenci zberejo voditelji KPJ, upoštevajo te direktive, začnejo širiti glasove proti fašistični nevarnosti, napadajo Cvetkovićevo vlado, zahtevajo povezovanje s SZ...

Potrebno se je bilo pripraviti za obrambo domovine, prvi korak naredijo SLOVENSKI KOMUNISTI, ki 26.4.1941 ustanovijo Osvobodilno (protiimperialistično) fronto – OF.

Stalin želi ohraniti zveze s Hitlerjem – tudi 8.5. razveljavi sporazum z vlado kralja Petra II., Jugoslovanski komunisti se mrzlično pripravljajo na boj. Zaupali so v pomoč sovjetov, o tem nam priča tudi Titovo poročilo, ki ga je poslal kominterni.

Kominterna Walterju pošlje poziv, naj KPJ stori vse, da bi podprla boj ZSSR in posebej poudari, da gre za boj proti fašističnemu sovražniku in ne za socialistično revolucijo. To so Tito in njegovi povsem prezrli in že na začetku upora zasejali seme spora z Stalinom.

Konec junija 1941 politbiro ustanovi v Beogradu glavni štab narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije in Tita imenuje za glavnega poveljnika, 4.7.1941 sklene da bo prišel v splošno vstajo.

Na Hrvaškem se niso mogli odločiti ali naj se postavijo po robu NEODVISNI Hrvaški.

Makedonija: voditelj Šarlo se odloči, da ne bo sledil navodilom KPJ saj je makedonski narod zadovoljen, da so se končno združili z bolgarskimi brati.

Poziv k upori je imel sprva največji odmev v Črni gori, v nekaj dneh je bil razen večjih mest osvobojen celoten teritorij Črne gore. Italijani z vso silovitostjo vrnejo udarec in si zagotovijo nadzor nad deželo. Črnogorci so se začeli pridruževati četnikom.

V Srbiji se partizanski odredi oblikujejo na prometnih zvezah, tudi četniki opredelijo svoj program, vendar omejujejo konfrontacijo z Nemci na najnujnejše – treba je varovati srbsko kri. Obe skupini na začetku nista bili apriorno sovražni.

Pojav gverile je Nemce zelo presenetil, v Jugoslaviji so pustili samo nekaj vojske za nadzor, glavna naloga Wehrmachta je bila nadzor nad železnicami, cestami, rudniki, indu. Centri. Že avgusta 1941 se začnejo povezovati z lokalnimi kolaboracionisti, Pečančevi četniki stopijo na njihovo stran. Na čelo srbske vlade postavijo Nedića in mu dovolijo organizirati žandarmerijo. 16.9.1941 je Hitler ukazal poveljstvu Wehrmachta naj z energičnimi metodami zaduši upor.

Istega dne, 16.9.1941 je Tito v Stolicah sklical glavni štab. S svojimi najožjimi sodelavci sprejme sklepe: ustanovitev regularnih enot, uvedejo ime partizan po ruskem modelu, v odrede, bataljone postavijo politične komisarje, na osvobojena ozemlja bodo postavili narodnoosvobodilne odbore, ki naj postanejo prvi organi oblasti, skratka, položijo temelje za novo družbeno ureditev in napovejo boj preostankom starega socialnega reda.

Tito ne upošteva drugega moskovskega priporočila naj sodeluje s četniki. Oba voditelja se sestaneta vendar se ne moreta uskladiti. Na prvem osvobojenem ozemlju v Užiču so partizani razvili rdečo zastavo s srpom in kladivo, na kapah četnikov pa se pojavi boljševiška peterokraka zvezda.

Spopadi pritegnejo tudi pozornost v Londonu, okrepijo se simpatije za majhno pogumno Srbijo. Julija 1940 ustanovijo posebno agencijo, SPECIAL OPERATION EXECUTIVE – SOE. Zadolžena je bila, da se ukvarja z Balkanom in Bližnjim vzhodom. Pod vodstvom Hudsona pošljejo v Srbijo in Črno goro misijo, ki pa ni bila zgolj izvidniška.

Upanje Angleže, da jim bo uspelo uskladiti sodelovanje med AH 31 (tako so imenovali Mihajlovića) in Titom ni trajalo dolgo. Voditelja sta se še enkrat srečala

27.10.1941 in celo sklenila nekakšen sporazum, vendar kmalu za tem, v noči med 1./2.11.1941 je Mihajlović zahrbtno napadel Užice, to je bil znak za začetek državljanske vojne v Srbiji.

Vzroke za prelom med njima iščemo v političnih in ideoloških razhajanjih, v tem, da je Mihajlović prepričan, da ga London priznava za voditelja odpora, krive pa so bile tudi zastrašujoče Nemške represalije: za vsakega Nemca sto Srbov. Nemci so to tudi uresničevali, akcije dosežejo višek med 21.-23.10.1941 v Kragujevcu, kjer so ustrelil 2300 talcev.

Nemci začnejo ofenzivo proti Titu in Mihajloviću, poženejo jih preko meje v Sandžak, kjer so bili Italijani. Skupna usoda nasprotnika ne pomiri, že decembra se ponovno spopadeta in nadaljujeta boj do konca vojne.

V Drenovi Tito 7.12.1941 skliče posvet, ugotovijo, da se je boj proti okupatorju sprevrgel v razredni boj med kmeti in delavci na eni in buržoazijo na drugo strani.

21.12.1941 v vasi Rudo Tito in njegovi ustanovijo s člani partije in njene mladinske organizacije 1. PROLETARSKO BRIGADO, kasneje divizijo, na čelo postavijo KOČO POPOVIČA. Z drugo proletarsko brigado postane jedro partizanskih sil v Bosni in Hercegovini.

V Sloveniji: VP OF je 28.7.1941 izvolil IO, sam pa se je 16.9.1941 preoblikoval v SLOVENSKI NARODNOOSVOBODILNI ODBOR (SNOO), ki zahteva vso oblast na vojaškem, političnem in sodnem področju. Prepove sodelovanje z okupatorjem in razširi dejavnost na celotno slovensko ozemlje, poziva intelektualce h kulturnemu molku ter organizira plebiscitarne akcije, ki se spremenijo v tih, splošen protest proti italijanskemu režimu. Ima varnostno-obveščevalno služb – VOS.

Med OF in njenimi nasprotniki, pristaši starih meščanskih strank in deloma klerikalcev (na čelu je bil ljubljanski škof Rožman) je po prvih žrtvah prišlo do nepremostljivega razkola. Najusodnejše dejanje je bil ultimat, s katerim je desnica zagrozila oefarjem z ovadbo zasedbenim oblasti. 3.10.1941 je Viktor Emanuel III razglasil Ljubljansko kotlino za vojno področje. Ljubljano obdajo z bodečo žico in izvajajo hude represalije – požiganje, rušenje, streljanje, ubijanje... Kljub vsemu pa se je upor nadaljeval (razmerje sil: 3500 partizanov 65000 italijanskih vojakov).

V drugi polovici 1941 so se italijanske oblasti znašle v težkem položaju tudi v Dalmaciji in na HRVAŠKEM. Za svoje pozicije so izrabljali spopade med Srbi, Hrvati in Bošnjaki. Mussolini ukaže naj italijanske čete zasedejo demilitariziran del Dalmacije, Hercegovino, bosansko krajino, Liko in Kordun.

Medtem se v krogih jugo. emigracije v Londonu nadaljujejo spori. Kriza se zaostri, Simović odstopi, na njegovo mesto kralj imenuje Jovanovića, ta pa imenuje za ministra vojske Dražo Mihailovića. Četniki se zavejo, da lahko z Italijani navežejo koristen odnos, med njimi pride do sodelovanja.

Kljub sporom pa je zavezništvo med Hrvati in Srbi v izgnanstvu preživeli, predvsem zaradi strahu pred komunisti. Angleži ustvarijo mit o Mihailoviću – Srbi so

zgled, kako se umira za domovino. Proslavljali so dejanja, ki so jih opravili partizani, vendar teh ni hotel nihče opaziti, tudi sovjeti ne!

2.4.1941 je Tito v Foči sklical sestanek, izdelajo novo politično linijo v skladu s priporočili iz Moskve: poudarek na narodni osvoboditvi in ne na razrednem boju, spremeniti odnos do Angležev in do vlade v izgnanstvu.

Za Tita in njegove je bila ta odločitev težka, vendar nujna, saj so nemške čete na ruski fronti napredovale, Moskva ni bila pripravljena nuditi pomoči. Wehrmacht pride v ofenzivo v vzhodni Bosni, operacija se izteče v mesecu dni, obnovi se spomladi s pomočjo Italijanov. Problem glede četnikov: Hitler je bil proti, Italijani so se z njimi povezovali.

Pod vsemi udarci se partizanske sile zamajajo. Sredi maja 1942 so izgubili svobodno ozemlje v Foči in še druga oporišča v Hercegovini in Črni gori. Veliko borcev je zapustilo Tita in odšlo k Mihailoviću.

Tito se 1942 premakne in se približa Hrvaški in Sloveniji. V Ljubljani kar nekaj uspehov: na Dolenjskem nastane obsežno osvobojeno ozemlje. Italijani iščejo tudi v Sloveniji zaslombo, pojavijo se vašeke straže – bela garda – Mlizia Volontaria Anticomunista (MVAC).

MARŠ Titove udarne skupine se je začel 22.6.1941 in je trajal tri tedne. Nemci skupaj z ustaši napadejo žarišče upora v Kozarah nedaleč od Banje Luke. Kozara je najbolj tragičen dogodek jugoslovanskega upora, saj so bili partizani kmalu strti, bilo je 16.000 mrtvih, 70.000 odpeljanih v taborišča.

Spopadi 1942 odjeknijo v mednarodnem prostoru. SZ se odloči za akcijo, četnike označijo kot kolaboracioniste. SZ je po nemškem napadu znova navezala stike z vlado kralja Petra. Izdali so tudi noto, kjer je sovjetska vlada zavzela uradno stališče proti Mihailoviću. Jugoslovanska vlada in Britanci pa so se mu postavili v bran.

Julija in avgusta 1942 Italijani v Ljubljanski kotlini zadanejo hud udarec OF. Vendar se partizani izkažejo kot žilavi uporniki. Jeseni 1942 jim je uspelo v Bosanski krajini, Liki in severni Dalmaciji osvoboditi kar 50.000 kvadratnih km. Središče tega področja postane BIHAČ.

V Londonu se okrepijo dileme ali naj podpirajo samo Mihailovića ali naj stavijo tudi na partizanskega konja.

Konec 1942 Tito napravi drzno dejanje: skliče antifašistično skupščino jugoslovanskih narodov – AVNOJ, da bi iz svojih vrst sestavil novo vlado, s tem je skušal priklicati tudi tiste, ki niso bili člani partije. Moskva odgovori s pohvalo partizanskemu gibanju, vendar opozori, da naj se ne razhajajo z Angleži. Tito se samo navidezno umakne, opusti misel na vlado, ne pa tudi na AVNOJ, KI JE BIL SKLICAN v Bihaću 26./27.11.1942. AVNOJ se razglasi za vrhovni politični organ Jugoslovanskih narodov, izmed delegatov izvoli izvršni odbor, tu so bili predstavniki različnih etičnih skupin, različnih ideoloških usmeritev. Postane glasnik novih idej o bodoči Jugoslaviji, utemeljen na etični in socialni pravičnosti ter enakopravnosti med spoloma. Čeprav so ga

obvladovalo komunisti in program izrabljali za uveljavitev na oblasti, to širših množic ni motilo.

Sklepi, ki so bili istočasno sprejeti na konferenci četniških intelektualcev v Črni gori so izzveneli precej staromodno: zavzeli so se za narodno regeneracijo, za prevzgojo, tudi prisilno, predvsem Hrvatov.

Telegram s katerim je obvestil »Deda« (Stalin) o delu Avnoja, je Tito podpisal z psevdonimom Walter, kot takrat ko je bil agent kominterne. Tito se je v času »bihaške republike« začel vesti kot šef države: živel je v gradu, pristal na kult osebnosti, obdal se je s krogom intelektualcev.

Med Titovimi političnimi manevri 1942 je značilen poskus okrepiti nadzor nad Slovenskim odporniškim gibanje. V Slovenijo zato pošlje Jovanovića, ta rani občutljivost Slovencev in se kmalu vrne nazaj v Bosno, za seboj pusti polemike in zamere. Da bi umiril napetost je Kardelj na organizacijski ravni izenačil slovenski odporniško gibanje s tistim na jugu.

Zaradi zmage, ki so jo dosegli angloameričani v severni Afriki je postajala nevarna možnost, da se bodo zavezniki izkrcali na Balkanu. Januarja 1943 sta se Roosevelt in Churchill na srečanju v Casablanci dogovorila, da se to ne bo zgodilo, vendar jugoslovanski komunisti tega niso mogli vedeti. Bali so se, da se bodo mogli soočiti s formalno prijateljskimi, vendar ideološko nasprotnimi četami, ki bodo potegnile za seboj meščanske in kmečke kroge. Da bi se temu izognili, so se v Sloveniji odločili strniti vrste OF in si jo povsem podrediti. Treba je bilo prisiliti krščanske socialiste in liberalce, da priznajo politično vodstvo partije.

28.2.1943 z izjavo podpisano v Polhograjskih Dolomitih sta obe skupini priznali KP kot edini avtonomno organiziran politični subjekt v okviru OF.

Tudi Hitler se je zbal možnega izkrcanja. Med 18.-20.12.1942 je bila v Vinici v Ukrajini Itali – nem konferenca, razpravljali so o ukrepih za NDH. Na tem in na poznejšem srečanju v Rimu so določili, da je treba čez zimo uničiti odporniško gibanje. Mislijo seveda partizane, vendar tudi Mihailovićeve četnike.

V trenutku ko je vojna sreča zaradi poraza Nemcev pri Stalingradu obrnila hrbet silam osi, je 20.1.1943 stekla operacija Weiss oziroma po Jugoslovansko četrta ofenziva.

Tito organizira četrto divizijo – Dalmatinsko. Ta naj bi se na pomlad umaknila proti Črni gori in Južni Srbiji. Tito je že prej sem poslal nekaj svojih najboljših čet. Čeprav so bile vremenske razmere slabe (tudi do -25°C), mu ne preostane drugega, kot da jim sledi z glavnino svojih enot in ukaže umik iz Bosanske krajine.

Titu uspe odpreti prehod proti Neretvi, sklene uporabiti prehod blizu Konjic, da si zavaruje hrbet ukaže porušiti mostove v tistem delu Neretve. Toda odpor Italijanov v Konjicu je bil močan. Partizani se znajdejo v pasti, mogoče se je bil rešiti samo prek mostu v Jablanici. V tem obupnem položaju Titu ne preostane drugega kot da ukaže umik čez Neretvo. Ker je želel imeti proste roke pri obračunu s četniki, se je začel pogajati z Nemci o zamenjavi ujetnikov. V Sarajevu in Zagrebu pride do srečanj obeh

strani, pogovori so obetali dosti, dokler za to ne izve Berlin in jih prekine. Izjava Hitlerja: »Z uporniki se ne gre pogajati, upornike je treba postreliti!« Ti pogovori vznemirijo sovjete.

Vendar trenutek pridiha za katerega se je bilo potrebno zahvaliti stikom z Nemci, je partizanom omogočil prehod čez Neretvo, na levem bregu se spopadejo s četniki in Italijani in dosežejo odločilno zmago.

Ko so prebivalci Črne gore, Bosne in Hercegovine, Sandžaka videli kakšen poraz so partizani zadali četnikom so se jim začeli množično pridruževati. Mihailović se zateče v Srbijo.

Mihailović si je izkopal lasten grob: Angleži so v njegov štab poslali novo misijo s polkovnikom Baileyem. Mihailović se na nekem krstu napije in začne žalitvi zahodne zaveznike, hvaliti pa Italijane. Bailey vse poroča Churchill, ta na vlado naslovi pismo, kjer pove, da če Mihailović ne bo spremenil svojega odnosa, bo vlada primorana revidirati svojo politiko do njega in se nasloniti na druge odporiške skupine.

Medtem je Hitler sprožil novo operacijo proti jugo z imenom SCHWARZ. Italijane obvestijo šele v zadnjem trenutku. Sredi maja steče vojaški stroj pod vodstvom Lohra in Lutersa. Obkolita vrhovni štab in glavnino sil v severnem del Črne gore, na goratem področju Durmitorja. V tem brezupnem položaju je bila edina svetla točka prihod britanske misije Typical, SOE jo je poslal, da preveri pogumnost partizanov. Misijo vodi Deakin. S partizani prekorači reko Sutjesko. Šlo je za pravo kalvarijo med katero je bil ranjen tudi Tito. Deakin pošlje Churchill, ta se odloči poslati Titu pomoč, pod pogojem, da je ne uporabi proti Mihailoviću. Ta zasuk je bil povezan z dogodki v Sredozemlju: 10.7.1943 so se zavezniki izkrcali na Siciliji. 15.7.1943 je Tito sklical sejo vrhovnega štaba, ocenijo položaj na italijanski in vzhodni fronti. Na njegovo pobudo se odločijo, da bodo glavnino čet umaknili proti Zahodu, na področja pod okupacijo Italijanov, da se bodo v trenutku njene kapitulacije lahko z njo najbolje okoristili.

Ko vzhaja titova zvezda, zahaja zveza Karadjordjevičev: konec junija 1943 je zaradi spora razpadla Jovanovičeva vlada, Peter zaupa sestavo nove Trifunoviću. Že na prvem zasedanju pride do spora med Srbi in Hrvati, potem pa še med samimi Srbi zaradi tega, ker se je Peter hotel poročiti. 10.8.1943 kralj odslovi Trifunoviča, na njegovo mesto postavi Purića.

Izkrcanje na Siciliji, kapitulacija Italije – 8.9.1943, povzroči vrenje v jugoslovanskih pokrajinah zahodno od Srbije. Titove čete izkoristijo propad italijanske vojske, nekaj dni pred prihodom Nemcev zasedejo dobršen del ozemlja, ki so ga prej imeli Italijani.

Prepričanje da je poraz Nemcev neizogiben povzroči prihod prostovoljcev v narodnoosvobodilno vojsko. Čete se podvojijo, pridružijo se jim tudi Italijani. Nastajajo prve italijanske enote – Bataljon Garibaldi.

Četniki iščejo sporazum z Nemci, britanci zato prekinejo vse zveze z Mihailovićem.

Da se je angleška tehtnica obrnila na partizansko stran je bistveno pripomogel novi šef britanske misije pri Titu Fitzroy Maclean. Ta je 17.9.1943 prišel v Jajce, odide v Kairo, kjer poroča kar je videl. Napiše poročilo: »Ukine naj se podpora Mihiloviću in poveča pomoč partizanom.«

1.11.1943 vrhovno poveljstvo Wehrmachta izdela poročilo, kjer je bilo jasno izraženo, da je potrebno razbiti partizanske čete. Z Mihailovićem prekinejo medsebojno sovražnost na ozemlju Zahodno od Sarajeva.

Konferenca v Teheranu (28.11.-1.12.1943): Churchill, Roosevelt, Stalin: partizanom je treba pomagati z materialom in akcijami komandosov.

Veliki dogodki 1943 so imeli odmev tudi znotraj partizanskega gibanja. Pomembno je bilo pripraviti strukture, ki bodo predstavljale narode bodoče federalne skupnosti. V Sloveniji je že obstajal OF. Na Hrvaškem pa 17.3.1943 ustanovijo odbor za sklic **Antifašistične skupščine narodne osvoboditve Hrvaške – ZAVNOH**. Bila je povsem v rokah Komunistov. Tito je z nejevoljo sprejel novico o priključitvi Reke, Istre in Zadra k Hrvaški, ki jo je ZAVNOH razglasil na svoji seji 20.9.1943. Takrat je bil na čeli hrvaških komunistov Hebrang, ker se zdi preveč nevaren ga zamenjajo z Bakaričem.

Tudi OF je v Kočevju oktobra 1943 razglasila priključitev Primorske k Sloveniji.

V Makedoniji nacionalizem ni bil moteč. Hoteli so organizirati vstajo proti Bolgarom, vendar brezuspešno.

Delavska partija Bolgarije (DPB) je vodila drugačno politiko od KPJ. Ne organizirajo upora proti vladi v Sofiji, ampak se omejujejo na protinemško propagando. 1941 se med KPJ in DPB vname boj zaradi Vardarske Makedonije. Leta 1942 Tito ukrepa: v MAKEDONIJO februarja 1943 pošlje Vukmanoviča – Tempa, ta v njenem zahodnem delu, priključenemu italijanski Albaniji organizira komunistično skupino in zaneti upor. Manj uspeha ima na Kosovem, saj tukaj Albanci pod Italijani uživajo pravice. Po italijanski kapitulaciji pa Kosovo zasedejo Nemci.

KPJ v Albaniji naveže stike s komunisti. 1941 pošlje tja Popovića z nalogo da organizira odporniško gibanje. Kasneje se mu pridruži še Mogoša in skupaj organizirata enotno partijo. 1.3.1943 je v vasici Labinot sklicana konferenca komunistov, za generalnega sekretarja KPA izberejo Enverja Hoxho, ustanovijo ljudsko fronto, ki se je pridružila že obstoječi narodni fronti BALLI KOMBETAR. Sodelovanja med KPJ in BALISTI je bilo konec proti koncu leta 1943.

Grčija: neutrudni Tempo ne zanemari komunistične partije Grčije, ki je organizirala partizanske enote. ELAS – vojska nacionalne osvoboditve Grčije ima močna oporišča v Rumeliji, Tesaliji, Epiru. Komunisti se v Grčiji niso borili za oblast, temveč so hoteli samo izgnati okupatorja. Tempo je Albancem in Grkom predlagal, da naj skupaj z Jugoslavijo ustanovijo balkansko vrhovno poveljstvo, vendar je bil Tito proti temu.

Tito je vedel, da na Jugu ne bo mogel govoriti v imenu Jugoslavije, dokler se ne bo zasedel v Srbiji. Jeseni 1943 je prišel čas za prenos operacij čez Drino, vendar ga

od tega odvrne močna ofenziva Nemcev, ki so skušali zasesti ozemlja pod bivšo itali. okupacijo.

Tito skliče drugo zasedanje AVNOJA v JAJCU. Politbiro že v naprej sprejme sklepe o katerih naj bi odločal 29.-30.11.1943. Konec oktobra je sklenil, da bo AVNOJ imenoval nacionalni komite – začasno izvršilno oblast, odvzem pristojnosti vladi v izgnanstvu, združitev jugoslovanskih narodov v šest federativnih enot in prepovedal kralju povratek v domovino, dokler se ljudstvo ne izreče o monarhiji ali republiki.

Tito pošlje Dimitrovu telegram, vendar ne omenja sklepov glede kralja, pa tudi ne predloga Slovenske delegacije naj se mu dodeli naslov maršala Jugoslavije.

Mihailović januarja 1944 v vasici BA Blizu Ravne gore skliče kongres kot odgovor na AVNOJ. Politiki sprejmejo resolucijo s katero potrdijo privrženost monarhiji, ugotovijo da je Jugoslavijo treba spremeniti v federalno državo SR, HR IN SLO.

Angleška vlada se februarja odloči, da tudi formalno pretrga stike s četniki. Churchill 22.2.1944 začrta glavne smernice politike, ne obrača se stran od Petra, torej še ne priznava Titu naslov voditelja Jugoslavije.

Britanski koncept povojne politične ureditve Sredozemlja je slonel na obnovitvi prijateljskih monarhij v Italiji, Albaniji, Jugoslaviji in Grčiji. Vendar Churchill v Titu naleti na nasprotnika.

Na začetku januarja 1944 se Tito zaradi Nemcev zateče v Drvar, kamor je z britansko pomočjo prišla tudi sovjetska vojaška misija.

Churchill skuša prepričati kralja Petra naj se odreče Mihailoviću, to je bilo težko doseči. Churchill pošilja Titu orožje, hrano... V njegovih naklepih je imela posebno vlogo Srbija, partizansko v glavnem sovražna. Churchill vidi vojaški manever, ki bi se iztekel tako, da bi Srbi prišli pod Tita, Tito pa pod britanski vpliv.

Treba je bilo izbrati novega predstavnika vlade, ki bi ga sprejel tako Tito kot Kralj Peter. Izbere Ivana Šubašića. V Titovem štabu so spletke spremljali z nemirom.

Tito pa je bil prisiljen k previdni politiki tudi zaradi Nemcev. Ti so pripravili operacijo ROSSELSPRUNG, s katero sklenijo obkoliti Drvar. Napad izvedejo 25.5.1944 – Titov rojstni dan. Maršal in njegovi so se rešili saj so jih sovjeti pripeljali na Bari in potem na Vis, kjer je bila močna angleška posadka.

Angleži to hitro izkoristijo in pripravijo sestanek med Titom in Šubašićem. Šubašić pride na Vis in predstavi naivne predloge: narodnoosvobodilno gibanje naj prizna kraljevo vlado, naj vanjo vključi svoje člane, v prvi vrsti Tita. Tito bi postal vojni minister.

Izid pogovorov seveda ni bil takšen kot so ga Britanci pričakovali. Churchill tudi ni zadovoljen, odloči se da bo intervju osebno. V sporočilu Ednu tudi pravi, da za pomoč, ki jo nudijo Titu morajo nekaj tudi dobiti. Tito se zaveda namer, ki jih ima Churchill, na sestanek 12.-13.8.1944, ki je bil v Caserti pride pripravljen.

Srečanje ne obrodi sadov. Churchilla ne skrbi samo prihodnost Jugoslavije ampak tudi potek dogodkov v podonavsko – balkanski Evropi. Jasno je bilo, da hoče imeti Stalin v tem prostoru proste roke. Rdeča armada je v 14 dneh napredovala za 500 km in zaobjela Srbijo z vzhoda. Tito proslavi prihod sovjetskih čet z navdušenjem. Odloči se, da bo odšel v Moskvo, kjer bo skupaj s Stalinom uskladi posege Rdeče armade v Srbiji. Stalin pokaže pripravljenost intervirati v Srbijo, sporazum obkolitev Madžarske z juga je bil podpisan 28.9.1944. Pred posegom v Beograd je Tito skušal prepričati maršala Tolbuhina naj mu dovoli, da njegove čete prve vkorakajo. Rus je bil gluh za te zadeve in jim dovolil samo, da so se povzpeli na sovjetske tanje in 20.10.1944 skupaj osvobodili Beograd.

Do napetosti med Jugoslavijo in Rusi je prišlo tudi zaradi ravnanja le teh v Srbiji – posiljujejo, ropajo... A vendar so Rusi aretirali četnike in jih predali Titu ali deportirali v SZ. Mihailović se umakne in Srbijo prepusti partizanom. Partizani skušajo v Srbiji in tudi drugod utrditi svojo oblast, pri tem jim veliko pomagajo nasveti OZNE – v Banatu začnejo akcijo proti nem. Manjšini. Čez nekaj dni vkorakajo partizani v Beograd z ukazom, da postelijo vse Ljotičeve in Nedičeve pristaše.

V NDH so nekateri Ustaši navezali stike s predstavniki Hrvaške kmečke stranke. Hoteli so organizirati puč, po katerem bi ustaše razpustili, domobrane pa povezali s četniki in tako zajezili komunizem. Anglo-ameriške čete naj bi izkrcale v Dalmaciji svoje enote. Maček bi namesto Pavelića prevzel predsedstvo republike. V igro se vplete tudi nadškof Stepinac. Vendar Pavelić se zboji in s pomočjo gestapa aretira pobudnike tega načrta.

Medtem v Moskvi poteka diplomatska bitka. Od 9.-18.10.1944 ob udeležbi Stalina in Churchilla poteka konferenca Tolstoj. Pogovarjata se o medsebojni delitvi območji na Balkanu in v Podonavju.

Tito telegrafira Šubašiča naj se vrne domov, da bosta sestavila novo vlado. Pojavi se problem: vloga kralja pri oblikovanju nove vlade. Odločijo se za regenstvo, na katero naj bi vladar prenesel svoja pooblastila. Ko je bi dosežen pogovor je bilo potrebno zagotoviti pristanek kralja in zavezniških sil, kar je bilo vse prej kot lahko saj so se odnosi med Londonom in Beogradom vidno slabšali.

Na to je vplival tudi vojaški položaj na Balkanu, kjer so boji, z izjemo Jugo. ozemlja povsod utihnili. Nemške čete so se umikale proti severo – vzhodu, čez Črno goro, Sandžak in Bosno. Tito se odloči, da zaustavi Nemško napredovanje. Angleške čete so 3.12.1944 v Grčiji nastopile proti komunistom.

Konferenca v Jalti 4.-12.2.1945: trije veliki ugotovijo, da bo v Jugoslaviji uresničen sporazum Tito – Šubašić, odločijo, da bo do sklica ustavodajne skupščine deloval začasni parlament. Ta sporazum je Tito označil kot zločin proti Jugoslaviji, zato protestira pri sovjetskemu voditelju vojne misije Kiselevu. Med Beogradom in Moskovskim vrhom izbruhne kriza, ki se še bolj poglobi, ko Tito 7.3.1945 sestavi začasno vlado Demo. Federativne Jugo (DFJ).

Churchill ugotovi, da je v Jugoslaviji izgubil igro in vse stavi na Italijo – treba je bilo zaustaviti stike med Italijanskimi in Titovimi partizani, da ne pride do

revolucionarne akcije. Medtem se je glavnina partizanske vojske še borila s četami generala Lohra.

Do zadnjih spopadov je prišlo na južnem Koroškem. 15.5.1945 je III. armada narodno - osvobodilne vojske, pod vodstvo Kostje Nadja zajela 30.000 pripadnikov kolaboracionističnih vojaških formacij. Osvobodilna vojna je bila končana, državljanska pa je trajala še mesece.

SOCIALISTIČNA JUGOSLAVIJA 1945 – 1992

10. POPLAVA IN BLATO

- Komunistična partija se je proglašala za avantgardo proletarstva, skoraj pol njenega članstva so sestavljali kmetje. Vodila jo je skupina poklicnih revolucionarjev, vsega 120 ljudi, ki jih je kooptiral v centralni komite in politbiro Tito, tega pa je ta sekretarja KPJ imenovala kominterna. Šlo je za peščico preživelih, ki jih pri izvrševanju oblasti ni omejevalo nobeno pravilo. Leta 1945 je partija narasla na 141.000 članov, ki jim je treba dodati še 8.000v kandidatov in 150.000 skojevcev.
- Po vojni je bila Jugoslavija v obupnem stanju, le krepki pomoči Združenih narodov in ameriški CARE, gre zahvala, da država ni doživela popolnega poloma.
- Ob koncu vojne je zbežalo na Koroško in v Italijo veliko domobrancev, ustašev in četnikov, v upanju, da se bodo predali anglo – američanom. Tisti, ki so se zatekli v Furlanijo niso ravnali napak, drugačna usoda pa je doletela one, ki so skupaj z Ukrajinci in naci. kolabor. usmerili v Avstrijo.
- Angleži sklenejo Kozake vrniti sovjetskim oblastem, isto storijo tudi z Jugoslovani. Arthur Lee poroča Titu, da želijo vrniti 200.000 kolaboracionistov. S silo in zvijačo so v naslednjih dveh tednih prepeljali okrog 26.000 srbskih prostovoljcev, ustašev, slo domobrancev preko Karavank, kjer so jih čakale partizanske enote z nalogo, da jih pomorijo. Ta množični teror je popustil šele 18. junija, ko je bilo konec vojnega stanja. Toda tudi po tem datumu se nadaljuje lov za četniškimi, domobranskimi, ustaškimi enotami, ki so vztrajali v boju, saj so bili prepričani, da je tretja sv. Vojna pred vrati.
- Kosovski Albanci organizirajo upor, bali so se ponovne srbske prevlade, vendar ga partizani zadušijo. Do posamičnih spopadov je prihajalo tudi drugod.

- **Ozna**, država v državi, nadzira vse. Pooblaščenca je bila, da pošilja ljudi na prisilno delo, jih zapira v taborišča, svoje zaupnike ima v vsaki hiši, v vsaki ulici. Civilna sodišča ukinejo, revolucionarno pravico zaupajo trem organom: vojaškemu, ljudskemu sodišču ter Ozni. Vse sumljive ljudi vzamejo pod udar, jih zaprejo, zaplenijo premoženje.
- Bolj previdne so bile oblasti do **kmetov**. Zakon o agrarni reformi je bil razglašen 23. avg 1945. Bogatim odvzamejo zemljo in jo dajo tistim, ki jo bodo obdelovali. Polovico podržavljene zemlje združijo v zadruge različnih oblik. 1947 se odločijo za obvezen odkup živilskih izdelkov po cenah, ki niso bile sprejemljive. Med kmeti izbruhne tiha, a nasilna vojna, kjer ponekod preraste v oborožen odpor.
- Intelektualno življenje: organizirajo Agitprop z namenom, da vodi aktivnost partije in z njo usklaja prosveto. Edino svetlo dejanje Agitpropa je bilo opismenjevanje ljudskih množic in spodbuda za razvoj makedo. Jezika in književnosti.
- Kralj Peter II. je na predvečer Postdamske konference na Churchillja naslovil pismo, kjer je dejal, da Jugo. ne dela v skladu z določili sporazuma Tito – Šubašič. Ne doseže uspeha, zato se odloči in odvzame mandat regentom. Za njegov protest se nihče ne zmeni.
- Prav v tem času skličejo ljudsko skupščino (v njej so vsi člani AVNOJA, 36 poslancev skupščine iz leta 1938, 69 predstavnikov strank in 13 neodvisnih osebnosti) 10. avg je izglasovala volilni zakon za dvodomno skupščino – dom narodov, zvezni dom. Volilno pravico dobijo vsi moški in ženske stari nad 18 let, pa tudi mlajši, ki so sodelovali v NOB. Brez volilne pravice ostanejo kolabo. In nasprotniki NOB. Začasna skupščina je hitro izglasovala 10 temeljnih zakonov. Pomemben, poleg drugih zakonov je zakon, ki je obravnaval delovanje proti ljudstvu in državi in določal kazni za vsakršno nacionalistično propagando.
- 25. avg je sprejela zakon o političnih strankah, potrjuje svobodo združevanja, prepoved fašistična, neofaš. gibanja. Da so stranke lahko obstajale so morale biti registrirane pri ministrstvu za notr. zadeve. Temu se KPJ ne podredi, ampak ostane v ilegali. Oblasti so hotele ljudi prepričati, da v Jugo. ne vladajo komunisti, temveč njene najboljše sile, razen tistih med fašisti in antifašisti. Slednje je skušala zbrati pod svoje okrilje Ljudska fronta, ustanovljena v Beogradu med 5. in 7. avg 1945 na kongresu vseh frontnih organizacij (3. AVNOJ), z namenom, da ohrani pridobitev NOB. Čeprav so izbrali za predsednika Tita, se ji KPJ ne pridruži.
- Praksi ljudske skupščine se prvi upre Milan Grol – predsednik demokratske stranke, ki s svojo stranko ni prestopil k ljudski fronti. Titu pošlje pismo v katerem mu sporoči, da bo izstopil iz vlade. Njegovo nasprotovanje režimu doseže vrhunec 20. sep, ko de.o. stranka skupaj z radikalcem izjavi, da se ne bo udeležila volitev v ustavodajno skupščino, ker v razmerah popolne samovolje ni možnosti za svobodno glasovanje. Istega mnenja sta bili socialistična in socialdemo. Stranka pa tudi nekatere pozicijske skupine v Ljubljani in Zagrebu.
- Tudi Šubašič oktobra izstopi iz vlade – zadela ga je kap. Tako se Tito reši vseh, ki mu «niso všeč».
- **Cerkev**: pravoslavna cerkev se nekako prilagodi novemu režimu, več nasprotovanja je pri muslimanih, sploh pa pri katoliških škofih. Ki odkrito

nastopijo proti ljudski oblasti. Napišejo tudi pastirsko pismo. Pastirskemu pismu sledi še ena okrožnica namenjena kleru in pismo Titu, v katerem škofje zahtevajo svobodo tiska, šole, vrnitev zaplenjenega premoženja. Tito po premisleku jasno izraz svoje odklonilno stališče.

- **Volitve 11. nov 1945:** Kroglični sistem, ljudska fronta doseže odlične rezultate.
- **29. nov 1945** **ustavodajna skupščina odvzame pravice dinastiji Karadjordjevičev, predsednik skupščine Ivan Ribar dotedanjo demokratično federativno Jugoslavijo proglasi za FEDERATIVNO LJUDSKO REPUBLIKO JUGOSLAVIJO.**
- Medtem tečejo besede za novo ustavo, ki v bistvu temelji na načelu enotnosti oblasti in demok. centralizma, čeprav je ohranila kuliso klasičnih svoboščin, Ustava je bila skoraj enaka Stalinistični. Jugoslavija je postala zvezna ljudska država s šestimi republikami: Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Makedonija, Srbija, Črna gora.
Srbi so se trudili dobiti zase Bosno in Hercegovino, vendar za manj, še več. Morali so sprejeti znotraj svoje pokrajine avtonomno pokrajino Vojvodino in Kosovsko – metohijsko oblast.
- Končna verzija ustave je bila sprejeta 31. jan 1946. V ohlapni obliki je bil omenjen tudi člen , ki je priznaval republikam pravico do samoodločbe in odcepitve.
- Nova socialistična stvarnost je bila močno centralizirana, srbsko – črnogorsko jedro je drugim narekovalo svoje civilizacijske modele. Ostali narodi so bili dobro zastopani v političnem vrhu, vendar vzvodi oblasti v vojski, tajnih službah in diplomaciji ostanejo v rokah Srbov, ki so maja 1945 dobili svojo partijo.
- Vrhovni organ državne oblasti naj bi bila ljud. skupščina, razdeljena na dva zbora, zvezni zbor in zbor narodov na čelu ji stoji **prezidij**. V resnici je vso oblast imela FLRJ, ki ji je predsedoval Tito, ustava ji je priznaval najvišje izvršilne in upravne pristojnosti in pravico, da izdaja uredbe z zakonsko močjo. Skupščina, ki se je sestajala dvakrat na leto, je bila torej nemočna. Na isti način so bili sestavljeni tudi institu. organi republik, ki so prav tako imele skupščino, vlado, predsedstvo.
Najšibkejša točka je bila ureditev sodstva, ki je pokazala, da so bili sodniki prepuščeni **Upravi državne varnosti – Udba, kakor so preimenovali Ozno**. Sodniki so bili podrejeni javnim tožilcem.
- Pri prizidiju je bila ustanovljena komisija za nadzor nad celotnim birokratskim aparatom.
- 22. dec 1945 VB IN ZDA priznajo državo. Washingtonska vlada tudi poudari, da to priznanje še ne pomeni pritrjevanje režimu.
- Jovanović vodja levega krila srbske Poljedelske stranke dec 1945 izrazi svoj protest, češ da komunisti vidijo samo sebe. Odstranijo ga z mesta generalnega sekretarja, izključijo ga iz srbske skupščine, preženejo iz pravne fakultete.
- Leto 1946 teče v znamenju obračun s sovražniki. Mihalovića ujamejo ,postavijo pred vojaško sodišče, obsodijo na smrt in ustrelijo. Nekaj tednov pozneje sledi proces proti Rupniku – vodja slovenskih domobrancev, proti škofu Rožmanu, proti Kreku – voditelj SLS.

- Procesi so bili pomembni sploh zato, ker so bili usmerjeni proti katoliški cerkvi. Tito razpravlja tudi z nadškofom Alojzijem Stepincem, ukaže ustanoviti domoljubna duhovniška združenja. Tudi Stepinca obsodijo na 16 let zapora. Ta kazen je jugo. zgledu zelo škodovala, sploh pri ZDA. *L'Osservatore romano* nadškofa proglasi za branilca človekovih pravic. PIJ XII je izjavil, da gre za zločin proti veri. Ta proces ima še eno posledico: katoliško cerkev, ki prej na Hrvaškem ni imela velike politične teže, je povzdignil v simbol celotnega naroda,
- Vlada še naprej hiti z izgradnjo socializma, sprejeti so številni zakoni, sprejmejo tudi sklep o uvedbi **petletke**. Prvo petletko so začeli v znamenju industrializacije in elektrifikacije, oblikujejo ogromen birokratski aparat. 27. aprila 1947 sprejmejo zakon po katerem bi se ind. Proizvodnja povečala za 66 odstotkov, rudarska za 90, kmetijska za 50. Za doseg te ciljev so odobrili proračun v višini 278.300.000 dinarjev, ne povejo od kod bodo sredstva prišla.
- Industrializacija je celotno državo spremenila v gradbišče in povzročila selitev iz podeželja v ind. Centre. Najbolj plačajo kmetje, ki morajo prodajati izdelke po smešnih cenah. Kidrič, poglavitni oblikovalec petletke objokuje usodo kmetov, vendar nadaljuje z načrtom. Oblasti podpirajo stahanovstvo, širijo kult fizičnega dela.
- V prenaseljenih mestih so kolikor toliko bolje živeli samo partijski funkcionarji. Nadzirajo imenovanja, razdeljevanje živilskih nakaznic. Plače so bile skoraj za vse enake (razmerje 1: 3), vendar so funkcionarji prejeli najrazličnejše doklade. Bolj kot si bil visoko boljše je bilo: zastonj stanovanje, avto, počitniški domovi, možnost nakupa po nizkih cenah,...
- 1947 je Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo – UNRRA, prenehala pošiljati pomoč, to povzroča nemire med prebivalstvom.
- Oblasti okrepijo zaporo proti zahodnemu svetu, predvsem na kulturnem področju, vztrajajo pri procesih proti ustašem, četnikom, maked. nacionalistom in drugim okupatorjevim hlapcem.

11. LJUBEZEN DO SOVJETSKE ZVEZE

- ZA notranjo politiko Jugoslavije do leta 1948 je značilno posnemanje SZ. Bolj zapleteno je bilo na zunanjem političnem položaju, saj je Tito bil prepričan, da ga morajo ostali imeti za enakovrednega partnerja.
- Aprila 1945 Tito odpotuje v Moskvo in s Stalinom podpiše dvajset letno pogodbo o prijateljstvu, medsebojni pomoči in povojnem sodelovanju.

PROBLEM TRSTA:

- Sporazum okrepi Titov položaj v odnosu do Zahoda. Maršal sproži akcijo, svojim enotam ukaže pohod na Trst in Julijsko krajino, poseže na območje, ki so ga Amerikanci in Angleži hoteli zasesti.
- Po hudih bojih z nemci na kraški planoti, so **1. maja 1945 čete IX. KORPUSA IN IV. ARMADE vkorakale v mesto**. Churchill ukaže svojim naj vkorakajo v pristanišče, vendar so novozelandski vojaki prišli prepozno, 2. maja, ko so partizani Trst že imeli v svojih rokah. Jugoslovani v času 40 – dnevne oblasti v Trstu storijo marsikatero napačno potezo. Zdeli se jim je nujno, da se v mestu in okolici znebijo vseh nasprotnikov. Ozna se zagnano loti lova na fašiste, kolaboracioniste, predstavnike lokalnega meščanstva, delno jih zapre po taboriščih, delno vrže v kraške jame – fojbe. Pomori si bili krivični, politično napačni, saj so se dogajali v pričo Zahodnega javnega mnenja.
- V zanašanju na Stalina pa so se Jugoslovani ušteli. Stalin je na Jalti podpiral britansko odločitev, da bodo italijanske meje do konference nespremenjene, potem pa je v nasprotju s tem stališčem, zagotovil Titu glede Trsta vso podporo. Ko pa je prišlo do perečega položaja je prišel poziv iz Moskve: » V 24 urah umaknite svoje čete iz Trsta, saj se nočemo vpletati v 3. sv. Vojno.«
- 9. junija Jugo. in Anglo-Američani podpišejo sporazum, ki je določal, da se bodo Jugo čete iz Trsta umaknile in da bo sporno ozemlje razdeljeno na dve področji: cona A s Trstom in okolico pod upravo zahodnih zavezniških sil in cona B, od Kopra do Novigrada pod jugo. vojaško upravo. Z ene strani so zavezniki obljubljali, da bodo v coni A spoštovali organe oblasti, ki so jih postavili Jugo, z druge pa so zahtevali, da morajo ti delovati na zanje sprejemljiv način. Zavezniška uprava je začela navezovati stike z Italijani, jugo. pa skušajo utrditi oblast v Istri. Tržaško območje se spremeni v eno najbolj vročih točk porajajočega se razkola med V in Z.

PROBLEM KOROŠKE:

- Sporu zaradi Trsta se pridruži še **problem Južne Koroške**. Tu so med vojno partizani razvili edino odporniško gibanje znotraj tretjega rajha. Slovenci, so trdili da plebiscit iz leta 1920 ne velja več in da je treba meje začrtati na novo. London je bil mnenja, da mora Avstrija do mirovne pogodbe ohraniti meje, kot jih je imela pred anšlusom.
- Jugo. in zavezniki so se na nasprotnih frontah znašli že pred začetkom hladne vojne.
- V Jugoslaviji so Dec 1946 na podlagi zakona o nacionalizaciji, brez odškodnine podržavili imetje, ki je pripadalo tujcem. Washingtonska vlada se zato odloči v trezorjih obdržati zlato, ki ga je leta 1941 vlada kralja Petra ukazala prepeljati v ZDA.
- JU. Feb. 1946 protestirajo pri varnostnem svetu, češ da zavezniki proti njim pripravljajo vojaško akcijo. Tito gre maja na obisk v Moskvo, Američani odgovorijo tako, da s svojimi vojaškimi letali kršijo jugo. zračni prostor. 19. Avg pride do tragedije, ameriško letalo je kljub prepovedim ponovno kršilo zračni prostor, skuša uiti, vendar je bilo sestreljeno, dva pilota umreta. State Department zahteva od Tita poravnavo škode in svojim državljanom prepove potovati v Jug.
- Francoski zunanji minister glede Tržaškega vprašanja predlaga, da bi se ustanovilo tamponsko državo med Ju. In Italijo. Sovjeti to sprejmejo kot obetavne kompromis, Titu pa predlog ni všeč, češ da ne dovolj spoštuje ju. Zahtev. Pritoži se pri Stalinu, ta pa ga zavrne. Napetost med vladama povzroči tudi Koroško vprašanje, sovjeti so ju. podpirali samo z besedami.
- Vsega tega Zahod ne vidi, saj je navzven izgledalo kot da je vse v najlepšem redu – izjave o slovanskem bratstvu se slišijo iz Moskve in iz Ju.
- 10. feb 1947 Ju sprejem mirovni sporazum z Italijo, pripravile so ga velike sile, predvidi svobodno Tržaško ozemlje. Ju ga podpišejo, vendar izjavijo, da se ne bodo odpovedali svojim ozemeljskim zahtevam. Akcijski zagon usmerijo na Balkan, podpirajo Demokratično grško armado. Vojaško, denarno pomoč komunističnim upornikom spremlja medijska propaganda, uperjena proti Londonu ker je s svojimi četami ščitila upornike. 1947 se VB znajde v krizi, odpokliče čete iz Grčije. V ZDA sledi preplah, zavedajo se, da je treba zajezi » rdečo nevarnost«.12. marca 1947 predsednik ZDA **Truman oznanj svojo doktrino**. Obljubi vojaško pomoč vsem, ki so v nevarnosti zaradi notranjih oboroženih manjšin.
- Ko Bolgarija podpiše mirovno pogodbo, ni bilo več ovir, da ne bi z Ju sklenila vrste sporazumov. Tako se Tito in Dimitrov, generalni sekretar BDP? Avg 1947 srečata na Bledu. Ne da bi vprašala Stalina za pristanek, sprožita razprave o balkanski federaciji, o medsebojni pomoči v primeru provokacij grških monarho – fašistov.
- Tito je tudi hotel okrepiti nadzor nad Albanijo, spletel je mrežo dogovorov s Poljsko, Romunijo, Madžarsko, Češkoslovaško. Pri tem ni skrival, da je njegov socializem drugačen od Stalinovega.
- Stalin sep 1947 v poljskem zdraviliškem mestecu Szklarska Poreba skliče zbor bratskih komunističnih in delavskih partij: sovjetske, ju, poljske, romunske, francoske, italijanske, madžarske, češkoslovaške, bolgarske, da bi

ustanovile **Informacijski biro (27. 9. 1947)**, ki naj bi služil kot povezovalno središče med njimi. Komunistične partije se morajo povezati, disciplinirano podrediti moskovskemu vodstvu. Stalin se tudi odloči, da bo sedež informbiroja v Beogradu.

- Albanija: Tito se odloči, da jo bo anektiral. V Moskvo na dipl. pogovore pošlje Dilasa, ta se pogovarja s Stalinom, Stalina pristane na to, da Ju požre Albanijo. Vendar Tito napravi napako, v Albanijo pošlje svoje vojaške čete, češ, da jo je treba braniti pred Grškimi monarho – fašisti in njenimi anglo – ameri. podporniki. Molotov pošlje Titu telegram, pove da se vedejo nenormalno, Tito se skuša opravičiti, vendar za manj. Ravno takrat da Dimitrov obsežen intervju, v katerem govori o podonavsko – balkanski federaciji ali konfederaciji, v katero naj bi stopila tudi bodoča social. Grčija. S tem zanika povojno ureditev Evrope. Tito, čeprav so bili to njegovi načrti, pošlje v Moskvo sporočilo, da so te izjave škodljive, da naj brzdajo Bolgare.
- Stalinu je bilo dovolj. V feb skliče sestanek, Tito v Moskvo pošlje Kardelja in Bakarića, (Dilas je bil že gor). 11.feb agenti zbudijo sredi noči Kardelja, sporočijo mu da želo Molotov srečanje z njim. Pride v Kremelj, kjer ga povabijo naj podpiše sporazum, ki je zavezoval Ju vlado, da se o vseh mednarodnih vprašanjih posvetuje s sovjetsko.Kardelj sporazum ponižno podpiše, vendar ko se vrne domov, ne stori nič, da bi Tita prepričal naj se podredi Stalinu, ampak ga podpre v odločitvi, da bo kljuboval.
- Tito 1.marca 1948 skliče sejo politbiroja, razpravljajo o federaciji med Jugoslavijo in Bolgarijo, kakor je ukazal Stalin. Voditelj KPJ se odločijo diktatu upreti, sklenejo da bodo še naprej podpirali grške partizane in nadaljujejo s pripravami za vojaško intervencijo v Albanijo.
- Stalin za leto 1948 ne obnovi gospodarskega sporazuma, 18. in 19. marca odpokliče iz Jugoslavije vojaške in civilne svetovalce.
- Vendar Tito še naprej kljubuje.Stalin odgovori s pismom v katerem voditelje KPJ obtoži najhujših zločinov – ne priznavanje političnega, ideološkega primata SZ. Obtožbo spremlja smrtna grožnja. Tito odgovori:« Četudi nekdo ljubi deželo socializma, Sovjetsko Zvezo, v nobenem primeru ne more manj ljubiti svoje domovine, ki prav tako gradi socializem.»
- NA SEJI CK KPJ vsi sprejmejo Titov odgovor, razen Žujovića, ki ga potem skupaj s Hebrangom obtožijo vohunstva
- Stalin voditelje komun. partij obvesti o polemiki s Titom, zahteva naj mu sporočijo njihovo mnenje, vsi stopijo na njegovo stran.

12. TITO, STALINOV SOVRAŽNIK ŠT. 1

Kratko razdobje med 18. in 20. marcem 1948 ima posebno mesto v zgodovini 20. stoletja. V 48 urah postane Jugoslavija tarča sovražnih ukrepov Zahoda in Vzhoda.

- 20. marca ZDA, VB IN Francija objavijo noto, v kateri SZ predlagajo revizijo mirovne pogodbe in vrnitev celotnega svobodnega Tržaškega ozemlja Italiji.
- Predlog je bil propagandističnega značaja, saj so Zahodne sile v Italiji hotele podpreti De Gasperja , voditelja Krščanske demokracije, na volitvah in spodkopati Togliattijevo Ljudsko fronto.
- Stalin nad jugos voditelje strese vso svojo jezo. Kljub pogumu s katerim se Tito in njegovi uprejo očetu vseh delavcev, ne ostanejo malodušni zaradi StalinoviH očitkov.
18. aprila izdelajo nov zakon o nacionalizaciji in organizirajo gonjo proti ostalim kapitalistom. Stalina to ne spodbudi, v novem pismu ponovno obtoži jugo: primitivci, lažnivci, protisovjeti.
- Tito in njegovi se ne udeležijo seje Informbiroja. Zakulisni spor začnejo opažati tudi zahodni diplomati.
- Beograjska vlada se tedaj odloči dokončati pravdo glede zlata, ki je bilo blokirana v ameriških bankah. Pristane na odškodnino, ki jo zahteva State Department.
- Dejstvo, da so kar trije dokumenti v osebni arhivu britanskega zunanjega ministra Bevina nedostopni raziskovalcem do leta 2048, narekuje misel, da so Britanci vedeli nekaj več.
- Zasedanje Informbiroja v Bukarešti 19. - 23. junija – izdajo razglas o izobčenju KPJ. (objavljen je na Vidov dan, 28. junija v Praškem časopisu). Jugoslovani so obtoženi da: so opustili marksistično doktrino, da so zabredli v revizijo teorije v partiji kot vodilni silo družbe in razvili birokratski režim, ki duši demokracijo družbe, niso znali prisluhniti KPSZ, niso hoteli priti na sejo.
- Jugoslovanski voditelj skličejo kongres »zmagovalcev«. Organizirajo ga v Beogradu med 21. in 28. julijem. Spremlja ga val navdušenja pojejo verze – Druže Tito mi se ti kunemo,...
- Ko pa je bilo navdušenje mimo, ljudje začnejo dvomiti o opravičenosti Titovega upora. Kdor je izjavil kaj v prid Informbiroja, ga zaprejo. Aretacije so

tako številne, da sodišča ne morejo več opravljati svojega dela, avg je bil izdan ukrep o administrativnih kaznih, s katerim so osebo brez procesa obsodili na »družbeno koristno delo«. Ustanovijo koncentracijska taborišča – čer v Kvarnerju – **Goli otok**.

- Prepričanje med Zahodnimi krogi, da je razkol med Titom in Stalinom dokončen je podkrepil Aleš Bebler. V Parizu je bil predstavnik jugo delegacije na generalni skupščini združenih narodov. Sreča se s funkcionarjem Foreign Officeu, povem, da bi bila kakršnakoli podpora, ki bi jo Britanci ponudili JUGO življenjsko pomembna.
- Ko Bevin prebere to poročilo, svojim naroči naj podprejo Tita v Boju proti SZ. » Keep him afloat« - Držite ga na površju!
- Že kmalu beograjska in britanska vlada podpišeta sporazum, s katerim je Jugo v naslednjih 12 mesecih dobila pomoč za preživetje.
- V Washingtonu se oblikujejo tri struje: - navdušenci: Trdijo, da je treba Tita odkrito podpreti, Druga skupina, med katerimi je prevladovalo mnenje, da bi ga bilo s pomočjo četniških in ustaških emigracij potrebno zrušiti.
Prevlada skupina jajčastih glav, ki pravi da je: Titu treba pomagati in opustiti skušnjave, da bi v zameno zahtevali kakšne politične koncesije.
 - Jan 1949 Moskva ustanovi Svet za vzajemno gospodarsko pomoč – SEV, v odgovor na to se ZDA odloči, da bo Jugo na Zahodu lahko kupila strateško pomemben material
 - Tito v tajnem dogovoru tudi obljubi, da bo prenehal podpirati grške partizane, tej odločitvi je botrovala tudi ugotovitev, da so se grški komunisti postavili na Stalinovo stran.
 - Naslednjega julija Tito v Pulju pove, da je meja za grške partizane zaprta, SZ ogorčeno protestira. Uvede gospodarski bojkot in odstopi od diplomatske podpore jugo zahtevam na Koroškem. Sledijo diplomatske note, dosežejo višek z izjavo, da bo SZ posegla po drugih, bolj učinkovitih sredstvih.
 - Sledi strah pred oboroženim posegom ne samo v Beograd, ampak tudi v London in Washington.
 - Med zasedanjem generalne skupščine sep 1949 v Nem Yorku, Edvard Kardelj nastopi z obširnim govorom. SZ obtoži hegemonističnih teženj. V Moskvi žalitve sprejmejo z zgražanjem, to se še stopnjuje, ko izvejo, da nameravajo Jugoslovani kandidirati za mesto v Varnostnem svetu v konkurenci s Češkoslovaško. Sledi propagandni spopad, v katerem jugo zmagajo zaradi podpore State Department.
 - Stalin 28. sep prekliče pogodbo o prijateljstvu, to nato storijo še ostale satelitske države razen Albanije.
 - Tito sam prekine sporazum z Albanijo, saj se boji, da bodo Britanci povzročili ljudsko vstajo, on pa bo mogel zaradi sporazuma priskočiti na pomoč.
 - Sep 1949 se člani Informb. sestanejo na tretjem zasedanju, kjer Tita in njegove obsodijo kot morilce in vohune.
 - Sledijo procesi (obsodbe na smrt s streljanjem), s katerimi skušajo satelitske države opozoriti, da ne bodo trpeli nobenega ideološkega odklona.

13. PARTIJA JE KOT SOLZA ČISTA

Obe temeljni potezi jugo politike v letih po Informbiroju imata isti izvor, toda drugačen razvoj. Zunanja politika je težila k rešitvi jugo iz mednarodne osamljenosti, notranja pa k izgradnji resnično marksistične družbe. Treba je slediti dvema med seboj skoraj neodvisnima razvojnima črtama. Prvo pragmatično in prožno, so oblikovali v diskretnosti diplomatskih pisarn, drugo pa so razglašali na prvih straneh časopisov kot dokaz marksistične pravovernosti KPJ. Obe smernici sta bili delo skromnega števila ljudi, tiste skupine, ki se je zbrala okoli Tita – Kardelj, Djilas, Ranković, Kidrič, Gošnjak, tudi Pijade, Bakarić, Vukmanovič – Tempo.

Ko je postal spor dokončen so se morali voditelj KPJ soočiti z nalogo, da rešijo ambiciozen petletni plan, obrnejo se na Zahod.

Stalin je proti Titu sprožil izrazito subverzilno dejavnost, ki se je razmahnila v obmejnih incidentih z državama in grozila, da bo vsak trenutek zanetila iskro vojaškega spopada. Marca 1951 beograjsko zunanje ministrstvo izda belo knjigo, da bi pritegnilo pozornost Zahoda na agresivno rovarjenje SZ.

Zahod se zaveda pomembnosti ideološkega upora maršala Tita, cenijo strateški položaj Jugoslavije v vzhodnem Sredozemlju in v Srednji Evropi. Poleti 1950 pride do hude suše in posledično do lakote, vlada je morala za leto dni podaljšati petletni plan. ZDA odobrijo Jugoslaviji ugodna posojila in zagotovijo za 68 milijonov dolarjev hrane. Že prej so seveda pomagali z nezanimljivimi krediti.

Vojna, ki je izbruhnila 1950, ko je severna Koreja s Stalinovim in Maovim blagoslovom napadla južno še bolj okrepi vezi med Beogradom in Zahodom. To kar se je zgodilo na Daljnem Vzhodu, bi se lahko ponovilo na Balkanu. Do ofenzive naj bi prišlo jeseni 1950, vendar jo je preprečil sam Stalin.

Korejski dogodki so Tita in njegove močno razočarali, saj so bili prepričani, da se bodo Kitajci uprli Stalinu. Zato se leta 1949 priznali Maovo vlado, vendar so se v Pekingju brez zadržkov izrekli za podporo Moskvi.

Jugoslavija skuša izboljšati odnose tudi z Italijo, Avstrijo in Grčijo, skušajo izboljšati gospodarske in diplomatske odnose, saj so poglobljena vprašanja bila preveč zapletena – tržaško vprašanje,...

Vendar je jugo zunanja politika imela širši zamah, začnejo navezovati stike z levičarskimi skupina z Zahoda, pa tudi z social demokraskimi strankami. Odnosi

med KPJ in evropskimi, azijskimi strankami se poglobijo. Svoj vrhunec dosežejo na konferenci za mir okt 1952 v Beogradu.

Jugo voditelji posvečajo pozornost afriškim in azijskim deželam. Začnejo z Indijo s katero navežejo diplo. stike, med korejsko vojno uskladijo skupno akcijo v Združenih narodih.

Tito pa se nikakor ni hotel ukloniti tujemu izsiljevanju, večkrat je poudarjal, da njegova država ni pripravljena sprejeti političnih pogojev za ekonomsko pomoč, ki je je deležna. Beograd pod to vizijo razširi diplomatske stike na vse smeri – Ponižani in razžaljeni vseh dežel združite se!

Po razkolu s Stalinom jugo razvije močno vojaško industrijo, ohrani armado, vendar so se okrepile tudi Bolgarija, Madžarska in Romunija. To dejstvo in glasovi o Stalinovih napadalnih načrtih Tita prisilijo k akciji: 4. dec 1950 skliče Politbiro in ga skuša prepričati, da je nujno treba prositi Zahod za vojaško pomoč.

Maršal je bil previden, zato je kar trikrat izjavil, da jugo ne bo sprejela iz Zahoda vojaške pomoči, razen če ne bo prisiljena, dejansko pa je na svojo roko, brez vednosti sodelavcev, že delal v tej smeri.

Avg 1951 pride do podpisa biletanega dogovora, ki je zadeval dobavo orožja, šolanje pilotov, stalne ameriške misije v Beogradu z nalogo, da koordinira sodelovanje med državama. Pride do podpisa tudi drugih sporazumov z ZDA, VB In Francijo.

Med Moskvo in Beogradom pa se sovraštvo še stopnjuje, kljub temu je Tito mnenja, da se ne kaže preveč vezati na NATO. KO Grčija in Turčija 1925 pristopita k NATU, je Tito prisiljen okrepiti navezo z njim.

Ker se jugo hoče prikupiti zahodnemu javnemu mnenju, dec 1952 spustijo iz zapora Stepinca in pomilostijo pravoslavnega metropolita Josifa. Vendar papež Stepincu podeli kardinalski klobuk, zato Beograd prekine diplomatske odnose s sveto stolico. Povod za to je bila okrožnica, ki jo je papeški nuncij namenil duhovnikom in škofom, odsvetoval jim je sodelovanja z režimom. Ko Udba izve za to nunciji odpove gostoljubje in organizira napad na katoliško cerkev, ki je bil posebno oster v Sloveniji.

Kljub vsemu pa 28 feb Beograd, Atene in Ankara podpišejo pogodbo o prijateljstvu, ki je jugo vključeval med sile nata, prisotne v Avstriji, Italiji, Grčiji in Turčiji.

Ker je bil velik straha zaradi Stalina mimo se jugo odloči za Balkanski pakt.

TRŽAŠKO VPRAŠANJE:

Svobodno Tržaško vprašanje je bilo še vedno Jabolko spora: jugo računa na priključitev cone B, Italija pa stavi na noto, s katero so ji Zahodne sile 1948 obljubile Tržaško ozemlje. V Londonu in Washi. se ukvarjajo z misijo, kako rešiti ta problem. Da Tito prepreči rast medsebojne sovražnosti je zunanjemu ministru Ednu dejal, da je pripravljen sprejeti izvršeno dejstvo, torej ne bo ugovarjal, če dobijo Italijani cono A, pod pogojem, če on dobi cono B. Rimska vlada se je konec avg odločila za nekaj premikov na Jugo meji. SEP 1953 Tito na Okroglici zahteva internacionalizacijo Trsta in priključitev njegovega zaledja Jugo. 8. okt zavezniki razglasijo, da bodo umaknili svoje čete iz cone A in jo predali Italijanom, napravijo napako, saj o tem ne obvestijo Tita. Tito reagira ostro in pravi, da bodo v cono A vkorakale jugo čete. Vendar ga jeza kmalu mine, pripravljen je na pogajanje. Anglo – američani ponudbo sprejmejo, tudi zato ker se v problem vmeša SZ, odločijo se za taktičen umik in izjavijo, da bodo ostali v Trstu.

5.okt 1954 je bila v Londonu podpisana spomenica: cona A s Trstom je prišla pod Italijansko upravo, cona B pa pod civilno upravo Slovenije in Hrvaške. Spomenici je bil dodan tudi statut o manjšinah, tako na enem kot na drugem delu.

2. marca 1953 umre Stalin in upanje na ponovno navezavo stikov z Moskvo ni bilo več nerealno.

14. ZVEZDNI TRENUTEK KPJ

Obdobje med 1949 – 1953 imenujemo zvezdni trenutek kpj, saj je jugo voditeljem zelo ustrezal čas po izključitvi iz informbiroja. Voditelji se znajdejo sami, izostriti morajo celo vrsto naukov in vrednot. Jugo izločijo Stalinove, Leninove spise in večjo pozornost posvečajo Marxu in Engelsu.

Na začetku polemike s Stalinom so jugo voditelji zagovarjali dve prepričanji: da je socializem v sz zvezi prenehal biti revolucionaren in da je jugo edina nosilka naprednega zagona, ki izvira iz Marxove teorije. Ko je bilo na začetku še prisotno upanje, da bodo sprejeti k Stalinovemu omizju, so jugo komunisti skušali poudariti, da oblikujejo družbo, ki je podobna sovjetskemu modelu. Na drugem plenumu CK KPJ so sprejeli odločitev, da na novo spodbudijo razredni boj na podeželju in začnejo ustanavljati kmečke zadruge. Politika prisilne kolektivizacije, prizadene številne družine in prinese v socialistični sektor četrtno obdelovalne zemlje.

Tito in njegovi po sporu odprejo vrata partije in vanjo sprejemajo nove člane, obenem pa želijo razkrojiti jedro predvojnih komunistov. Spremenijo tudi sestav KPJ: zniža se število delavcev, narašča število izobražencev.

Vedno bolj poudarjajo misel – Kardelj:«socializem je skrb milijon in milijonov ljudi.» SZ je označena kot družba, ki ustvarja pri gradnji socializma vedno večji državni aparat (birokracijo), skuša preusmerjati pozornost ljudstva od notranjih težav na zunanje uspehe. Naloga jugo je da pokaže, da pravilno udejanjanje marksistične teorije krepi socialistično demokracijo. To je mogoče samo, če je zagotovljena svoboda iniciative ljudskim množicam, ki naj uživajo pooblastila pri upravljanju države. Znova in znova so poudarjali, da je marksizem znanost, ki se uveljavlja v boju z zmotnimi mnenji, to pomeni, da so nastopili proti zmotnim elementom in ohranili znotraj partije strogo disciplino. Ta miselnost se je kmalu razrasla v ideološki sistem. Iz virov ni razvidno ali so se zavedali, da gradijo prav takšen model kot je sovjetski.

V želji, da se otresejo stalinistične dediščine se jugo voditelji odločijo poenostaviti državni aparat, odločitev je bila sprejeta konec 1949, za posledico pa ima, da so 100.000 uradnikov premestili iz pisarn v proizvodnjo, reorganizirajo šolski sistem,

prenesejo nekatere pristojnosti federacije na republike. Zmaga štirih »D« - demokratizacije, destalinizacije, decentralizacije, debirokratizacije .

Da bi bilo gospodarstvo bolj učinkovito so odpravili strogi ustroj iz leta 1947. Državni plan nadomestijo z decentraliziranim načrtovanjem: kontrola akumulacije, investicij, določanje cen, dodeljevanje kreditov in davčne norme.

Zakon o delavskih svetih: izročanje tovarn v upravo delavcem, partija se bo postopoma ločila iz države, da ne zraste tiranija, državno lastništvo proizvodnih sredstev bo zamenjalo lastništvo samih proizvajalcev – Tovarne delavcev, zemljo kmetom! Temeljni zakon o upravljanju gospodarskih podjetij, je določal da je treba v vsaki gospodarski enoti ustanoviti delavski svet, ki bo imel pravico izraziti svoje mnenje.

Tudi papež Pij XI je v encikliki izrazil socialni nauk katoliške cerkve. Izhodiščne ideološke premise, ki so navdihovale papeža in komuniste so bile različne, cilj pa je bil isti: ustvariti nekonfliktno družbo, ki bi bila sposobna ustvarjati medčloveške odnose bolje kot kapitalizem ali socializem stalinističnega kova!

25. feb 1950 izdajo nov kazenski zakonik, ki daje več poudarka individualnim pravicam posameznika.

V tem času oblasti sprožijo plaz odlokov in pobud, ki spremenijo državno upravo: ukinijo centralno kontrolno komisijo, državno komisijo za plan, odpravijo vrsto ministrstev, določijo menjalni tečaj dinarja, da – 300din=1dolar – pospešijo trgovino s tujino, republikam priznajo večjo samostojnost glede notranjih zadev, ohranijo pod kontrolo samo bistvena področja: zaščito, državno varnost, zunanjo politiko.

Pospešitev ind razvoja – brez tehničnega osebja in strojev so hoteli za vsako ceno pospešiti težko ind.

Najbolje je začrtal bistvene značilnosti družbe Kardelj v skupščini 1. aprila 1952: jugo socializem se bo razvijal po treh smernicah, ki težijo k decentralizaciji, krepitvi samoupravljanja in krepitvi demokracije. Cilj komunistov je nova, nestrankarska družba, v kateri naj bi vsak državljan, brez posrednikov sodeloval v skupnih zadevah in pri oblikovanju socialistične demokracije.

V državo začnejo prihajati številni podjetniki, časnikarji, izvedenci vseh vrst. Oblasti leta 1953 začnejo na široko izdajati potne liste, filmi, knjige iz Zahoda postajajo bolj dostopni.

V vsem tem je Dilas vedno bolj prihajal v ospredje, bil je voditelj Agitpropa na VI kongresu KPJ odigra eno glavnih vlog, tako ga je ameriška obveščevalna služba označila za drugega človeka v jugo hierarhiji. Ta kongres leta 1952 je bil sklican zato, da tudi na formalni ravni potrdijo razkol s sz. **KPJ PREIMENUJEJO V ZVEZO KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE.**

Tito se je v tem času razglasil za generalnega sekretarja ZKJ, za predsednika zveznega izvršnega sveta in za predsednika države.

13. jan 1953 je bil sprejet ustavni zakon, z namenom, da zrušijo birokratizem in pospešijo odmiranje partije. Zakon je dopolnjeval, deloma pa tudi ukinjal ustavo iz leta 1946, ter zaključil proces razbijanja sovjetskih struktur in njihovega nadomeščanja z novimi, izvirnejšimi. Ukinjal je demo centralizem, ki je zagotavljal organom zvezne uprave prevlado nad republiškimi tem pa nad občinskimi.

Državljanom je odrejal več vpliva na sprejemanje odločitev. Ustanovijo zbor proizvajalcev. Zvezno in republiške vlade so zamenjali z IZVRŠNIMI SVETI. Samoupravljanje razširijo tudi na družbene službe – prosveta, kultura, socialne dejavnosti. Republike so bile pooblašene, da sprejmejo lastne ustavne zakone. **Novo vsebino dajo tudi LF, preimenujejo jo v socialistično zvezo delavskega ljudstva – SZDL.**

1952 oblasti opustijo prisilno kolektivizacijo, 1953 izda vlada ukrep o reorganizaciji kmetijskih zadrug, razpustitev zadrug, ponovna organizacija zasebnih gospodarstev. Toda proces liberalizacije doživi zastoj, zaradi nasprotovanja veljakov, tako določijo da zemlja posamezne družine ne sme presegati 10 ha na ravnini in 20 v goratih predelih. Vladal je strah pred samostojnimi kmeti, tako so zanj pripravili represivno davčno zakonodajo in ga izključili iz zbora proizvajalcev.

Pomladi 1953 pride v vrhu KPJ do preobrata. Tito je bil pozoren na pojave, ki bi lahko izkopal vpliv partije, zato je junija na Brionih sklical 2. plenum CK. Plod sestanka je bilo pismo, naslovljeni na voditelje ZKJ, s kritiko njihove premajhne zavzetosti v boju za socializem. Komunisti so bili pozvani, naj ponovno prevzamejo vodilno vlogo v družbi. Volitve 22. dec 1953 so pokazale, da poziv ni bil zaman. Preprečijo, da bi bili izvoljeni ljudje na katere se partija ne bi mogla zanesti.

DJILAS IN NJEGOVA DEJAVNOST:

11. okt 1953 začnejo v *Borbi* izhajati Djilasovi članki, v katerih so se kazale nasprotni ideje uradni liniji. «Komunizem ne sme postati opij za množice, niso važne nove ideje in misli, ampak svoboda idej, svoboda misli, ...» Članki so vzbudili izredno zanimanje. Na VI Kongresu ZKJ je bil izvoljen za enega od petih sekretarjev **Izvršnega komiteja** – tako so po novem imenovali Politbiro - jan 1953 postane podpredsednik Zveznega izvršnega sveta, junija član državnega sveta za obrambo, na volitvah v skupščino je dobil največ glasov, več kot Tito, izvoljen je bil za njenega predsednika, tako dobi drugo mesto v državni hierarhiji. V trenutku triumfa, pa se proti njemu začne oblikovati fronta: Ranković, Kardelj, Pijade se zavejo da ruši temelje režima in opozorijo Tita.

Djilasa to ne zaustavi. Napade tudi Udbo, krona vrsto člankov v *Borbi* s satiričnim pamfletom, ki ga je objavil v reviji *Nova misao*, v tem spisu obtoži kolege in njihove žene zaradi malomeščanske miselnosti.

Skliče se III. izredni plenum CK (16., 17. janu) , sledi dramatična razprava, Tito Djilasa obtoži, da je povzročil škodo partiji. Na koncu je bila izdana resolucija, s katero je bil izključen iz CK KPJ in obsojen na politično smrt.

15. NAŠOPIRJEN ZMAJ IZ PAPIRJA

Leto 1953 je bilo za jugo bolj neugodno – Djilasova afera, Tržaško vprašanje, suša, Britanci sporočijo, da ne bodo več pošiljali pomoči.

Pomlad 1954 pa prinese razjasnitev- -Ameriška ekonomska podpora, rešitev trž vprašanja. V istem obdobju feb se sestanejo v Belinu ministri in razpravljajo o nem. Vprašanju, zaradi nepopustljivosti Molotova konferenca ne obrodi sadov. To da zagon tistim, ki so trdili, da Stalinovim naslednikom ne gre zaupati. Zavzamejo se za hitro gosp, poli, vojaško združitev svobodne Evrope. Tito se s tem strinja sklene okrepiti stike z Natom. Podpre idejo o delni oborožitvi Z Nemčije. Stopi v formalno vojaško zvezo z obema balkanskimi sosedoma. Jugo, Grčija in Turčija na Bledu avg 1954 podpišejo sporazum o dvajsetletnem obrambnem zavezništvu in ustanovijo stalni svet.

Pomladi 1953 pridejo iz Moskve znaki, ki nakažejo željo, da želijo novo poglavje v odnosih z jugo. junija 1953 pride do diplomatskih stikov na ravni veleposlanikov, ne samo s SZ ampak tudi z drugimi satelitskimi državami.

1954 dobi pred komisije za zunanje zadeve Šepilov nalogo da preuči zadeve. Kremelj se odloči, da pospeši proces sodelovanja s Titom. 22. junija 1954 Hruščev naslovi na ZKJ pismo, v katerem predlaga poravnavo starih nesporazumov. Jugo poudarijo načelo enakopravnosti med social partijami in državami ter zahtevali, da ga Moskva prizna. Tito svoj odgovor pošlje po podpisu sporazuma na Bledu. V pogovorih s Grčijo in Turčijo je bil pripravljen sprejeti predlog o medsebojni pomoči, po pogovoru s sovje delegatom, pa je predvidel pomoč samo v primeru napada na katero od držav podpisnic.

Ob jugo državnem prazniku, 29. nov 1954 so se najvidnejši sovjetski voditelj udeležili sprejema na jugo ambasadi in nazdravili tovariši Titu in ZKJ. Kljub temu pa so jugo komunisti trdili, da jih ne bo nihče odvrnil od samostojne poti v socializem

FEB 1955 pride na oblast Hruščov. Tito napade sovje zunanjo politiko, vendar Hruščov ni prizadet, Tito ga tudi povabi v Beograd.

Vse to je sovpadalo z mirovno akcijo, ki so jo jeseni 1954 sprožili sovjeti s premirjem v Koreji in je dosegla vrhunec maja 1955 s podpisom avstrijske mirovne pogodbe. Z

njo se je sovje vlada zavezala, da bo umaknila svoje čete iz Podonavske države. Sovjetska zveza istega dne ustanovi z državami svojega bloka **Varšavski pakt**.

26. maja 1955 je beograjska *Politika* izdala izjavo, da prihaja na letališče v Zemuno sovjetska delegacija. Hruščov pride v Beograd z letalom, ki prevaža prtljago, očitno so se odločili za to ukano, ker so se bali atentata. Presenečanj še ni konec, Hruščov ne ostane zvest vnaprej dogovorjenemu tekstu, izjavi, da obžaluje obtožbe in žalitve, ki jih je bila deležna jugo, vendar skuša krivdo zvaliti na L. V. Berijo in druge sovražnike ljudstva. Napetost ne popusti, Tito noče podleči zahtevam, da bi se obe partiji ponovno prijateljsko navezali.

Beograjsko deklaracijo, podpisano 2. junija 1955 so Tito in njegovi imeli za ideološko zmago. Delno pa so jo plačali, saj sprejmejo nekatere zunanjepolitične sovjetske teze, za katere vedo, da zahodnim zaveznikom ne bodo po godu.

Jugo med 24. in 27. junijem organizirajo konferenco, na kateri so ZDA, VB IN Francijo podrobno seznanili o pogovorih

Vendar Tito kmalu besedno napade ZDA, na njegov govor state department odgovori s tem, da opusti misel na Titov obisk Amerike.

Napetost se poveča tudi zato, ker je jugo tisk začel napadati zahodno politiko v Aziji in Afriki. Jugo podpre tudi predlog, da bi Varnostni svet razpravljajal o položaju v Alžiriji, kjer so se arabski uprli francoski oblasti.

Tito v Beogradu gosti etiopskega cesarja, sam odide na dolgo potovanje po INdiji in Burmi, v naslednjih mesecih postanejo srečanja s predstavniki Afro – Azijskih držav vse pogostejša: junija 1955 sprejme Burgijskega in Indijskega premiera, 1. dec odide na obisk v Egipt in Etiopijo. POleti naslednjega leta gosti Naserja- - egiptovski predsednik in Nehruja – indijski predsednik.

Konec 1955 izboljša tudi odnose z američani, Dullesa prepriča, da bo ostal neodvisen od Sovjetov. Jugo si zagotovi ponovno ameriško pomoč in je 20. dec ponovno izvoljena v Varnostno svet. Tudi Moskva mu na začetku 1956 obljubi 300 milijonov dolarjev posojila.

Vsi ti uspehi niso mogli odtehtati zadoščenja, ki ga je Tito doživel na XX KONGRESU KPSZ. Hruščov je razkril Stalinove zločine. Tito pošlje kongresu brzojavko, pove, da so ponovno vzpostavljeni odnosi na partijski ravni.

17.aprila sovjeti razpustijo Informbiro, maja državi podpišeta sporazum o sodelovanju. Tito ustanovi dan mladosti – 25. maja. 1. junija prispe v Moskvo s svojo ženo Jovanko.

Krona obiska naj bi bila deklaracija, ki so si jo jugo zamišljali kot potrdilo enakopravnosti med KPSZ IN KPJ in med vsemi komun partijami. Sovjeti se s tem ne strinjajo. Deklaracija, podpisana 20 junija v Kremlju je izzvenela kot kompromisna rešitev. Dopusča raznolikost razvoja, ne omenja pa enakosti med partijami.

Sovjeti se nikakor nočejo odpovedati primatu in Hruščov kmalu o tem seznanj satelitske države. Maršal še ne dobro zapusti SZ, ko v Poznanju na Poljskem izbruhnejo spopadi med delavci in policijo. Ti dogodki oslabijo Hruščova.

Zahodni krogi pa so enoglasno ugotavljali, da Tito podpira sovjetsko zunanjo politiko pri vsakem pomembnem vprašanju.

V Washingtonu je amandma k zakonu o pomoči tujini predvidel izključitev jugo iz tega programa. Predlog je bil zavržen, senat razpolovi vsoto. Tito skuša zahod pomiriti, vendar začne z akcijami v afro – azijskem prostori in v satelitskih državah z namenom, da okrepi emancipacijo od Moskve. Na poljskem podpre Gomuljko, v Albaniji rovari proti Hoxhi, v Bolgariji prispeva k padcu Červenkovu, v Romuniji

spodbuja nasprotnike Deja, na Madžarskem skuša Nagyju pomagati, da spodrine Rakosija, vendar sovjeti na čelo madž partije postavijo Gera.

Na vrenje, ki zajame Poljsko in Madžarsko so sovjeti reagirali s pismo, naslovljenim na svoje člane partije in na partije satelitskih držav. Distancirajo se od obeh dokumentov, ki so bil sklenjeni z Jugo. Ponovno zatrobijo protijugo pozavne, vendar se Hruščov kljub temu odloči, da bo odšel na obisk v jugo.

Pogovori med Titom in Hruščovim so se sep 1956 začeli na Brionih in nadaljevali na Jalti. Zdi se, da sta dosegla sporazum po katerem naj bi Hruščov priznal jugo vodilno vlogo med satelitskimi državami v Podonavju in na Balkanu, Tito pa bi v zameno podprl človeka, ki so ga v Budimpešti ščitili sovjeti.

Gero dobi od Maršala povabilo naj ga obiše in res prispe v Beograd. Vendar 23 okt 1956 je v Budimpešti prišlo do manifestacij, povzročijo jih dogodki na Poljskem, kjer se je dva dni prej vrnil na oblast Gomuljka. Kremeljski voditelji so se odločili, da bodo prepustili osovraženega Gera usodi in ga zamenjali na mestu predsednika vlade Nagyjem, na mestu sekretarja partije pa s Kadarjem. Tito je madž partiji poslal pismo, v katerem je izrazil zadovoljstvo in podporo novemu vodstvu in nagovarjal ljudstvo naj ne izgubi vere v socializem. Vendar gre tok dogajanj v nasprotno smer, oblioujejo se delavski sveti, v ospredje ponovno prihajajo meščanske stranke. 31. okt 1956 se Nagy odloči da obnovi parlamentarno demokracijo, izstopi iz Varšavskega pakta in razglasi nevtralnost Madžarske. Sovjeti se odločijo za vojaško intervencijo, vendar še prej želijo podporo drugih partij, pride do tajnega srečanja s Titom, ta podpre poseg sovje armade in želi , da naj novo vlado vodi Kadar, Nagyju pa ponudijo azil. 4. nov Rusi sprožijo napad, Kadar sestavi novo vlado, Nagy sprejme azil, vendar se noče odpovedati mestu predsednika vlade.

Pride do spora med Titom in Hruščovim, Hruščov namreč zahteva, da Tito Nagyja preda Kadarju, tako bo brionski dogovor ostal v veljavi, če ne bo dosegel da ga bodo obsodili za sodelovanje v madž kontrarevoluciji. Hruščov tudi ukaže, da njegovi tanki vdrejo v Prekmurje. Titu ne preostane drugega kot da zaprosi Zahod za zaščito in sprejme moskovski diktat vendar še prej nastopi z govor, kjer pravi da je jugo za politiko nevmešavanja , poudari, da ima madž katastrofa vzroke v stalinistični praksi, ki je v sz še vedno živa.

Feb 1957 sovjeti blokirajo kredite, ki so jih v sodelovanju z NDR odobrili beograjski vladi, aprila sprožijo vprašanje manjšin v jugo. Tito opozori medije naj utišajo napade na SZ, poteza povzroči otoplitev med Moskvo in Beogradom. Julija 1957 padejo osebnosti, ki so vodile protijug politiko – Molotov, Šepilov, Malenkov. V SZ ponovno odobrijo obljubljeni kredite. Kmalu za tem pride do pozitivnega sestanka med Titom in Hruščovim, ki ga tudi zahod pozdravi.

Okt 1957 jugo naveže diplomatske stike z NDR. Jugo so namreč prej priznali samo ZRN. JESENI 1957 Tito sklene da je treba opustiti dvoumno stališče do obeh Nemčij, Adenauerjeva vlada, zvesta Hallsteinovi doktrini zaprte svojo ambasado v Beogradu. Dulles z ogorčenjem izve, da Tito ni poslušal njegovih svaril, da naj ne prizna Pankowa, zato okt 1957 zamrzne pomoč jugo. Preden začnejo Američani uresničevati ukrep, pride med KPSz in KPJ do ponovnega spora. Tito je obljubil, da se bo udeležil proslave ob 40 letnici okt revolucije, ko pa izve, da želijo sovjeti to izkoristiti za organizacijo svetovne konf komu partij si premisli, v Moskvo pošlje Kardelja in Rankovića, ki odločno odklanjata, da bi se jugo vrnila v socialistično četo.

Jugo voditelji pripravljajo nov partijski program, ki naj bi ga sprejeli na VII kongresu ZKJ 22. aprila 1958 v Ljubljani. Zamenjal naj bi program iz leta 1948. Sloni na poudarjanju enakopravnosti med narodi, v zunanji politiki zavrnejo blokovsko logiko,

...KPSZ program negativno sprejme, češ da odstopa od marksizma – leninizma. Teoretski obsodbi sledijo otipljivi ukrepi. Sovjeti zavrnejo vabilo, da bi poslali svoje delegate na kongres, isto storijo satelitske države, razen Norveške in Danske. Na kongresu ni bilo tudi evropskih socialdemokratskih strank. Splošni bojkot jugo komuniste utrdi v zavesti, da imajo prav.

Povsem nasprotnega mnenja so bili v sovjetskem taboru, nad jugo se zgrne cela vrsta obtožb, v očitkih prednjači Kitajska. Mao prebere na plenarnem zasedanju moskovske konference izjavo v kateri je bilko zaznati nekaj protimoskovskih bodic. Ne vemo ali so se jugo voditelji zavedali, da je kitajska bolj uperjena proti SZ kot pa proti njim. Sicer pa jugo bolj skrbijo odločitve Moskve: razveljavijo posojila, odpovejo celo vrsto srečanj, tudi ZRN odtegne svoja posojila, Bolgarija in Albanija načneta kosovsko in makedonsko vprašanje. Sovjeti Nagyja pošljejo na vislice, madž vlada obvesti javnost o izvršitvi kazni in namiguje, da je Tito soodgovoren, jugo objavijo 23. jun program VII kongresa in pošljejo protestno noto zaradi usmrčitve Nagyja.

Polemikam z Moskvo sledi izboljšanje odnosov z Zahodom. Jugo navežejo stike še s Španijo. Najprisrčnejše stike navežejo z Grčijo, tesni postanejo predvsem zaradi strahu pred bolgarskimi ozemeljskimi zahtevami. Balkanski pakt doživi brodolom in Tito celo prizna, da je prenehal obstajati.

Po sueški krizi se pozornost jugo do afro-azijskega prostora stopnjuje, 1957 beograd naveže stike z Marokom in Tunizijo. Tito dec 1958 odide na trimesečno potovanje po Indoneziji, Burmi, Indiji, Etiopiji, Egiptu,...Ko se vrne domov množici predstavi nove ekonomske možnosti.

Sovjeti in Kitajci so ga napadali, da je imperialistični lakaj, zahod pa je bil mnenja, da bo tako škodoval sovjetsko-kitajskim pozicijam v Aziji, vendar tega niso javno razglašali.

16. ČAS NEZAUPANJA, OVADUŠTVA IN STRAHU

- Izvenblokovska politika je zahtevala znatne finančne žrtve.
- Leto 1954, 1955 je bil uvod v drugi petletni plan, osredotočen na investicijsko politiko, povečajo proizvodnjo potrošnih dobrin, investicije v kmetijstvo.
- 1955 je vpeljan nov sistem komun, osnovan na združenjih neposrednih proizvajalcev. Komunam je bila dana pristojnost da v svojem prostoru oblikujejo gospo, prosvetno, socialno politiko, uvajajo poleg državnih tudi svoje davke, vlagajo v podjetja, posegajo v njihovo upravo.
- Liberalizacija gospodarstva, uvajanje samoupravljanja spremlja bolj pozitivna stališča v intelektualnem življenju in večja pravna gotovost, ki jo potrdi nov kazenski zakonik leta 1959. Toda tudi tam kjer je bil režim bolj liberalen ni bilo dovoljeno prestopiti meja.
- Do Zkj se med intelektualci in mladimi uveljavlja vedno bolj kritičen odnos, bolj drzni se odločijo za beg v tujino, ki postane pokazatelj nezadovoljstva mladih s Titovim režimom.
- Ne glede na to pa se konec desetletja razvije vzdušje, ki je prispevalo k izboljšanju odnosov med cerkvijo in državo: 1958 slo in hr škofje prvič po drugi ww. Opravijo obisk pri papežu, 1960 škofje izdelajo memorandum, v katerem so našteali probleme, ki bi jih bilo treba rešiti za vzpostavitev dialoga.
- Vsi premiki in reforme potegnejo na površje narodnostna nasprotja: v Beogradu je sovraštvo do hrv, v Zagrebu do Srbov.
- Tudi glede razdeljevanja sredstev in investicijskih skladov je napetost naraščala. V Ljubljani in Zagrebu prihaja v ospredje, da je treba sredstva deliti na bolj preudaren način.
- S krepitvijo lokalne avtonomije je vse pogosteje prihajalo do interesnih spopadov med severom in jugom.
- 1958 v Trbovljah izbruhne prva velika stavka po vojni. Rudarji so zahtevali boljše plače. Tito stavko obsodi, vendar potem pošlje partijam pismo kjer spregovori o politični in moralni krizi sistema.

- Na sceni se pojavi nova, oporečniška generacija, ljudje na oblasti niso mogli več razumeti nemira med mladini.
- Ritem gospodarskega razvoja je bil v teh letih izreden, jugo se uvrsti med države z največjo proizvodno rastjo, pojavljajo se avtomobili, električni gospodinjiski pripomočki,...
- Jugo gospodarski čudež je spremljal razslojevanje kmečkih množic, oblikuje se nov družbeni sloj delavcev – kmetov. Močne okrepitev delavskega razreda se pokaže kot dvorezni nož – prenaseljenost, kako vsem zagotoviti delo – lokalne oblasti podpirajo gradnje tovarn.
- Pride do stopnje ko je treba razmisliti kako naprej, leto 1960 je odločilno. Trenutek je bil primeren za korak dalje k tržnemu gospodarstvu. Pojavita se dve struji – liberalna, ki je bila za razvijanje samoupravljanja, vztrajanje pri demokratizaciji in konservativci, ki so bili mnjenja, da je samoupravljanje že dovolj razvito, bili so proti upoštevanju tržne zakonitosti. Po njihovem mnenju bi bilo potrebno ZKJ ponovno spremeniti v dejavnik moči. Konservativci so gojili misel o izrazitejši integraciji države, navezovali so se na stalinistično doktrino, po kateri je narod kapitalistični, torej prehodni pojav. Nastopil je trenutek, ko je treba oblikovati eno samo nacionalno in kulturno skupnost z enim samim jezikom, srbohrvaščino. Ta težnja postane očitna, vznemiri slovensko politično elito, celo samega Kardelja..
- Na 7. kongresu ZKJ se pojavi celo predlog, da bi ukinili republike in pospešili postopno stapljanje jugo narodov.
- Nad vsem tem lebdi konflikt, ki se pojavi tudi znotraj trojice; Kardelj – Tito – Ranković
- Tito se vseh konfliktov zaveda, nima namena se odpovedati oblasti, za zaveznika si izbere Rankovića, kot pa se je izvedelo pozneje sta si oblast delila samo še z generalom Gošnjakom.
- V tem času postane jasno, da bo morala jugo navezati boljše stike z zahodom in Evropo, kjer se uveljavita dve gospodarski telesi: evro gospodarska skupnost – EGS in evro skupnost za svobodno trgovino – EFTA
- JANU 1961 je uveden nov petletni načrt, slo bi ga podprli samo če pride do prestrukturiranja gospodarstva. Notranjim pritiskom se pridružijo še zunanji – Washington opomni vlado, naj v tretjem svetu vodi politiko, prijaznejšo do zahodnih interesov. To ne zaleže, kongres se odloči, da jugo ne bo več dajal pomoči.
- Jugo se obrne na mednarodni denarni sklad, ki v zameno zahteva sprostitev norm glede zunanje trgovine, jugo odgovori pritrdilno, VB, ZDA, IN Francija ji dajo kredit, sodelujejo tudi Zahodni Nemci.
- Zvezna skupščina je 20. marca 1961 odobrila 32 zakonov – odpravijo predpise, ki zavirajo zunanjo trgovino, omilijo birokratski nadzor nad podjetji, izdelajo novo davčno politiko, uvedejo konvertibilnost valute, da bi se aktivneje vključili v mednarodno tržišče ter lažje pristopili k SplošnemU carinskemu in trgovskemu sporazumu – GATT
- Vendar reforma ne okrepi socialne discipline, temveč zanese v marsikatera podjetja val anarhije.
- Dve zaporedni slabi letini, padec proizvodnje so zavrli gospodarsko rast.

- Glavnega zagovornika reforme, Kardelja obtožijo, razpustijo njegovo študijsko skupino. Na tretjem zasedanju CK ugotovijo, da preveč demokratizacije predstavlja oviro za izgradnjo socializma.
- Bitka ki se razvname v zakulisju dobi etične razsežnosti. Predmet razhajanj je osnutek plana za leto 1962. V obrambo svojih interesov Srbija skuša organizirati okoli sebe teritorialni blok, temu se uprejo slo, hrv, makedonci, Tito celo zagrozi z odstopom
- Najbolj značilen pokazatelj ostre borbe je bila odločitev, da bodo za 6 mesecev odložili predstavitev osnutka nove ustave, ki ga je pripravljal Kardelj. Skupščina za 12 mesecev podaljša mandat in reorganizira nekatere pomembne gospodarske sektorje. – omejijo uvoz, poostrijo kazenski zakonik. Titu napravijo govor, v njem maršal omeni krizo in pove, da bodo zopet komunistu morali sprejeti vodilno vlogo. Poudari, da so skupne vrednote bratstva, enotnosti, kulture nedotakljive.
- Kardelj spomladi 1963 zaključi svoje delo, novi osnutek države je izzvenel kot kompromis, saj je na eni strani poudarjal socialistično vsebino, na drugi pa je ohranjal bistvene prvine ljubljanskega partijskega programa. FLJ preimenujejo v SOCIALISTIČNO FEDERATIVNO REPUBLIKO. Kardelj poudarja da je treba družbo graditi ob ZKJ IN SZDL. Prestrukturiran je tudi sistem skupščine. Ustava tudi loči funkcijo predsednika zveznega izvršnega sveta in funkcijo predsednika države. Ustavo potrdijo 7. apr 1963.
- 1964 jugo ponovno prosi medna denarni sklad za pomoč. Prihaja do stavk. Tito v govoru pravi, da je treba oblikovati nov ekon načrt, ki bo upošteval tudi pravice posameznika.
- Na 4. plenumu ck zkj odločijo, da je treba gospodarstvo odtegniti državnemu nadzoru, skupščina izglasuje resolucijo o novem gospodarskem razvoju, poudarijo, da je potrebno preiti k radikalni reformi, na dnevnem redu so tudi kadrovska vprašanja in glede medetničnih odnosov. Glede prvih so predvideli periodično menjavanje vsaj četrtine CK, da dajo možnost tudi mlajšim, glede drugega vprašanja pa so obtožili tezo o enem samem jugo narodu.
- Marca 1965 pride do preoblikovanja vlade, nov zunanji minister postane Mišković, Kardelj predlaga globalno reformo. Na seji izvršnega komiteja spregovori o popolni avtonomiji republik in uvajanju tržnega gospodarstva
- Voditelji se omejijo na reformo gospodarstva: skupščina izglasuje zakon o bančnem sistemu, kreditnem poslovanju, predvidijo nov davčni sistem, svobodnejšo carinsko politiko, dinar devalvirajo za 66 odstotkov glede na dolar, kmetom končno dovolijo kredite za nakupe strojev,...leta 1976 enostransko ukinejo vizume za vse države sveta
- Kljub vsemu ne pride do zelenih rezultatov, pokaže se da samoupravni sistem ni sposoben delovati.
- Leta 1965 javnost preplavi novica, da bo Ranković nasledil Tita še pred njegovo smrtjo. Ranković si skupaj s Stefanovićem skuša zagotoviti nadzor na udbo in protiobveščevalno službo kos. Ta manever se konča z zmago KOS – a. Ustanovljeni sta dve komisiji z nalogo, da raziščeta Rankovičevo dejavnost. Potrebovali so dobro obtožbo za Rankovića, KOS pokaže, da je udba s skrivnimi mikrofoni nadzirala pomembneže, tudi Tita. Centrali komite Rankovića obtoži, prisilijo ga k odstopu. Sledi obsežna čistka znotraj udbe. Med ljudmi ima vse skupaj pozitiven odmev.

- Todorović nasledi Rankoviča kot organizacijski sekretar CK, imenovana je mnogočlanska komisija, ki naj bi izdelala predloge za preoblikovanje ZKJ.
- Popović sprejme tudi mesto podpredsednika države
- Po razkosanju udbe ostane JLA edini vsejugoslovanski organizem

17. JUGOSLOVANSKA RAZLIČICA MEDNARODNEGA OPORTUNIZMA

- Proti koncu petdesetih let v Beogradu organizirajo več antikolonialističnih konferenc, najpomembnejša je bila 1959 posvečena Bližnjemu vzhodu in Sredozemlju. Ta politika doseže vrhunec 1960, ko je Afrika, 16 kolonij doseglo neodvisnost in bilo sprejeto v Združene narode. Na zahodu doživijo dramatični udarec in te še bolj okrepijo napetosti do katerih je prišlo na afriški celini.
- Nastanejo napete razmere, ki so se pojavile po prekinitvi srečanj med Hruščovim in Eisenhowerjem. Tito skuša na generalnem zasedanju OZN Eisenhowerja in Hruščova prepričati naj se pobotata, vendar zaman.
- Tito odide leta 1961 na zgodovinsko pot miru po afriških državah. Naserju predlaga da bi organiziral konferenco neuvrščenih v Beogradu, sep 1961 se v Beogradu začne prva konferenca izvenblokovskih dežel – Etiopija, Ciper, Maroko,...v prvi vrsti povabijo Kubo. Oblikujejo osnutek skupne politike, posvečene vprašanjem razorožitve, dekolonizacije, rasna vprašanja. Svetovni tisk je posvetil konferenci veliko pozornosti.
- Posredno je vpliv izvenblokovske jugo potrdil sam De Gaulle, ki je kot reakcijo na uradno priznanje alžirske OF, za katero se je odločil Tito, umaknil svojega ambasadorja iz Beograda ter jugo izgnal iz Pariza.
- 31 avg Hruščov oznani, da bo obnovil atomske poskuse, Popović to označi kot dejanje vredno obsodbe, vendar Tito Hruščovega podpre. Tudi zahod sprejem Titovo odločitev z ogorčenje.
- Tito se začne približevati sovjetskemu bloku, to je opazno že sep 1960 na zasedanju OZN, ko se je srečal s Hruščovim. Rusi začnejo jugo spet dobavljati vojaški material, orožje, tanke. Popović se ne strinja s tem približevanjem in se znajde na zatožni klopi. Preusmeritev v moskovski tok drago plača tudi Djilas,

izpuščen je bil ravno iz zapora, vendar daje intervjuje tujim novinarjem in v ZDA pošlje rokopis svoje nove – sporne – knjige, ponovno ga obtožijo na zaporno kazen.

- Na začetku 1962 jugo delegacija odpotuje v Moskvo, da doseže sodelovanje na gospodarskem področju, sep pride v jugo Brežnjev na obisk, kmalu gre Tito v Moskvo. Titovo potovanje izzveni kot ponovno približevanje državam. S Titom odide samo Ranković in ko se vrneta domov sledi obsodba Kardelju, ta se niti ni mogel braniti ker je bil na potovanju. Tudi Hruščov pride na počitnice v jugo.
- V jugo krogih vedno bolj odmeva, da je treba v državah tretjega sveta, sploh v Afriki uveljaviti socializem. Skušajo uveljaviti socialistični režim v novih afriških državah in ker so njihove metode manj grobe imajo več možnosti za uspeh, kot pa Kitajci ali sovjet- tako so bili prepričani.
- Zbliževanje med SZ in jugo povzroči zaskrbljenost v domačih krogih, bojijo se, da Tito s tem ovira odnose z Evropsko gospodarsko skupnostjo. Slovenci in Hrvati so zahtevali tesnejše odnose z zahodom. Zaskrbljenost se razširi tudi med intelektualci – saj oblasti prepovejo revije, knjige, romane, filme.
- V tem času Tito zastavi vrsto plodnih pogovorov z voditelji vzhodnoevropskih držav. Predaja se iluziji, da bo lahko vplival na politiko, preobrazbo celotnega vzhodnega bloka.
- 1964 se v Moskvi slišijo glasovi, da se krepí pozicija neostalinistov, to Tita zaskrbi, odide v Leningrad. Najplodnejši rezultat te politike je bil sporazum o sodelovanju s SEV – om. Jugo dobi status opazovalke in nove možnosti za razširitev trgovine v sovjetskem bloku.
- Komaj mesec za tem se zgodi nenaden padec Hruščova, nasledí Ga trojica Brežnjev, Podgorni, Kosigin. Kljub temu želi Moskva ohraniti pozitivne stike z jugo. Sovjetska delegacija se udeleži 8 kongresa KPJ.
- V ZDA pa Titu mnenje ni bilo naklonjeno, jugo celo izključijo iz držav, katerim so priznavale status trgovske ugodnosti. Incidenti v zvezi s tem poslabšanjem se vrstijo: ameriški pristaniški delavci zavrnejo raztovarjanje jugo ladje, na kongresu uvrstijo jugo na seznam držav, proti katerim bodo ZDA izvajale povračilne ukrepe zaradi trgovanja s Kubo. Tedaj v State Department prevlada prepričanje, da bi Titov Obisk izboljšal odnose, Tito obiše Washington, sprejmejo ga slabo, odnos se še bolj poslabša. Po umori Keenedya pa k temu prispeva še vpletenost v vietnamsko vojno. Beograd, Ameriko zato odkrito obsodi.. v Beogradu skličejo sestanek 17 držav, ki so zahtevale takojšen začetek pogajanj O VIETNAMSKEM PROBLEMU.
- Ko izbruhne kriza med Izraelom in Egiptom se je zdelo da je politična uglašenost med Moskvo in Beogradom popolna. Čeprav je bilo jasno, da je napetost povzročil Naser ga Tito brez oklevanja podpre. Izraelskim četam pa uspe Naserjeve čete potisniti čez Sueški prekop. Še preden se to zgodi Brežnjev pokliče Tita v Moskvo na konferenco, kjer bi se dogovorili o skupni podporni akciji. Prekinejo se diplomatski stiki z Izraelom, to v jugo mnenju odjekne izredno negativno.
- Titovo ravnanje prepriča Američane, da se je jugo vrnila v sovjetsko krožnico. Na drugi strani pa je beog vlada sumila, da skuša Washington jugo obkrožiti s sovražnimi silami. Beograd naveže stike z ZRN. Brandt, novi minister v Bonnu gleda na to kot na velik uspeh.

- Dogodki na Češkoslovaškem: Po odstopu stalinista Novotnega zasede njegovo mesto Dubček. Z njim pride na oblast nova generacija, ki želi ustvariti socializem s človeškim obrazom. SZ je mnenja da je na delu buržoazni element in da je treba zdravim silam priskočiti na pomoč. Tito se s tem ne strinja, pravi, da se bodo, če bo potrebno branili sami. To v SZ vzbudi val ogorčenja. Tito sovjetom odsvetuje, da bi se s silo vmešavali v češkoslovaške zadeve. Liberalci v jugo podpirajo Dubčkovo politiko.
- Tito obišče Prago, kjer ga sprejmejo kot odrešitelja.
- V noči med 20. in 21. čete Varšavskega pakta zasedejo Češkoslovaško.
- Jugo je prepričana, da je v veliki nevarnosti, sumijo, da bodo sovjeti skušali streti jugo herezijo.
- Sovjetov se zбоji tudi Ceausescu – romun – sestane se s Titom in ga prosi za pomoč
- Jugo štab se odloči razporediti na meji ob Donavi vojaške enote. V tem času je bil na čelu JLA Gošnjak. V prepričanju da grozi jugo samo napad Nata, razporedi čete samo na meji z Italijo.
- V tem kriznem trenutku Tito prosi za pomoč Washington, ta opozori Ruse, oni pa odgovorijo, da jugo ne nameravajo napasti. V naslednjih dneh pa se kljub temu sovjetski pritisk na jugo stopnjuje. Američani do jugo ponovno ponovijo politiko, ki je izzvenela v stavku Vso pomoč, razen vojne!
- Brežnjev izrazi doktrino o omejeni suverenosti, v govoru napade jugo, Tito njegove besede komentira. Titove izjave v liberalnih krogih sprožijo sovražna občutja do njega, kritizira ga Popović, pridružita se mu še Tepavac, Nikezić.
- Vendar Tito, brez ameriške zaslombe ponovno išče stike z Moskvo. Ob jugo državnem prazniku mu Brežnjev in Kosigin pošljeta brzojavko s prisrčno vsebino, Tito hitro, enako odgovori. Ostanеjo tovariši!

18. GRENKA ZMAGA STARIH BOGOV

Rankovičev padec, reorganizacija Udbe prevrti jugo javnost. Da bi omogočili nadaljno izgradnjo so Hrvaška, Slovenija in Vojvodina na eni ter Srbija, Makedonija in Črna gora na drugi strani sklenile gospodarski dogovor: sever je kupil reformo s tem, da je jugu odobril investicije . Toda ta poteza dobre volje ne prinese uspehov – kriza, stavke, inflacija,...

Tito se zave nevarnost položaja, spregovori o obstoječih težavah, vendar pravi tudi, da partija ne namerava oditi s prizorišča. Kljub temu pa so bili liberalci trdno odločeni, da spremenijo ZKJ v neodvisno ideološko silo. Namera Partijskih voditeljev, da okrepijo avtonomijo republik se je uresničili. Na V. plenumu CK okt 1966 so se odločili, da v demokratičnem duhu spremenijo ZKJ, 30 aprila 1967 JE splošna alergija do federacije botrovala ustavnim amandmajem, ki so dodatno oslabili zvezni izvršni svet – zis - pa tudi zvezno skupščino v korist republiški in pokrajinski.. V skupščini je spet zaživel zbor narodov.. V zboru je vsako republiko predstavljalo 20 poslancev, pokrajino pa 10. Ustali se praksa, da je zakon sprejet samo če se z njim strinja vseh 8 skupin- dec 1968 sta Vojvodina in Kosovo bili priznani kot konstitutivna člana federacije. Pride tudi do generacijske zamenjave, stare borce nadomestijo izobraženi ljudje.

Te namere privedejo do ponovnega vrednotenja etičnega principa.. Srbi priznajo, da so na Kosovu prevladovale nezakonnosti, diskriminacije. Na začetku šestdesetih let se stanje izboljša, 1963 dobi Kosovo status avtonomne pokrajine, po Rankovičevem padcu pa uvedejo jezikovno reformo, s tem je bila priznana kulturna enotnost albanskega naroda,

Tudi v slo se pojavi problem jezikovnega vprašanja, prihajalo je do diskriminacije slo jezika v prid srbohrvaščine.

Na hrvaškem so se prav tako zavzemali za ločitev hrvaščine od srbščine, pojavi se vprašanje ali je možno imeti skupen knjižni jezik, ne da bi srbščina prevladala. V Beogradu je skupina intelektualcev napravila manifest – Predlog za razmislek, v katerem prizna Hrvatom pravico do lastnega jezika.

Makedonija – ta se skuša v okviru federacije uveljaviti kot subjekt enak drugim republikam. Odločijo se ločiti makedonsko cerkev od Beograjskega patriarhata, po padcu Rankovića razglasijo avtokefalnost svoje cerkve.

1968 se jugo vodstvo odloči, da bo muslimane proglasilo za samostojno etično enoto, imenujejo jih kar Muslimani.

Poudarjanje nacionalnih posebnosti drugih republik ni bilo po godu Srbom. Med študenti izbruhnejo nemiri, ki se v Beogradu sprevržejo v upor. Protestirali so proti rdeči buržoaziji in njeni liberalni politiki, gospodarski reformi očitajo, da usmerja državo na pot neenakosti. Študentje zasedejo prostor univerze. Tito se odloči osebno intervirat, obljubi jim, da bo uresničil njihove zahteve, študentje razpustijo svojo skupščino na univerzi in se razidejo.

Poslabšajo se tudi odnosi med srbskimi in hrvaškimi voditelji.

Nov 1968 med albanci na Kosovem izbruhnejo nemiri, Konservativci dvignejo glave in ugotavljajo, da politika demokratizacije ni zagotovila miru. Upor je zadušen, liberalci se odločijo, da bodo Kosovu priznali status sedme republike, dovolijo jim da lahko uporabljajo svoje politične simbole.

Razlike med razvitimi državami in manj razvitimi se poglobijo, prihaja do konfliktov, nezaupanja. Posamezne republike so imele različen odnos do maršala. Slo skušajo prikriti svojo zadržanost do njega, da bi jih ne oviral pri gradnji samostojne družbe. Beograjski liberalci nočejo rahljati vezi znotraj obstoječe federalne strukture. Marko Nikezić. Latinka Perović sta bila prepričana, da bosta ustvarila moderno Srbijo, zavedala sta se da je za uresničitev njunih ciljev potrebno spremeniti način vladanja, Tito bi moral odstopiti..

V Zagrebu, kjer so se Bakariću pridružili še Tripalo, Savka Kučar in Pirker so razmišljali drugače. V Titu vidijo podpornika za namero, da **preoblikujejo federacijo** in v njej zagotovijo hrvaški avtonomijo.

Na IX. Kongresu ZKJ MARCA 1969, še ni kazalo, da bi zahteve Hrvatov sprožile krizo. Potrjen je bil proces osamosvajanja republiških partij s preoblikovanjem predsedstva ZKJ po paritetnem ključu: vsaka repu je delegirala vanj 7 članov, pokrajina pa 3. Tito postane predsednik, srbi predlagajo da bo predsedstvu načeloval močan organ, maršal to idejo sprejme. Za sekretarja izvršnega biroja postavi Staneta Dolenc. Kongres priznava članom partije pravico do lastnega mnenja.

Liberalizacijo jugo družbe so potrdile tudi apr in majske volitve 1969. Nov predsednik zis postane Mitja Ribičič. Nov premier se je moral spoprijeti s hudimi gospodarskimi problemi.

Ravnovesje, ki se je ustvarilo pa se je začelo krhati zaradi gospodarskih razmer.

Kako občutljivi so bili odnosi med repub pokaže cestna afera v Slo 1969 – slo v kateri živi le 8 % prebivalstva, mora pokrivati kar 17 – 20 % zveznih stroškov. Tito ponudi predsedstvo zis Kavčiču, ta to zavre. Slo vlada je načrtovala cesto od Šentilja do Gorice, vendar v Ljubljano pride novica, da se je zis odločil porabiti kredite za manj pomembne cestne projekte. Slo so bili prepričani, da so zapostavljeni. Kavčič pošlje Ribičiču pismo naj še enkrat preuči zadevo. Odpre se vprašanje komu pripada beseda v odločitvah pri naložbah. Ribičič pravi, da če bi ugodil slo zahtevam, potem bi moral vsem, Tito in Kardelj ga podpreta.

Bakarič, Savka in Tripalo so janu 1970 sklicali X. Plenum CK ZKH, na katerem so ožigosali vsak nacionalizem, Savka je celo rekla, da hrv komunisti niso za

kakršnokoli jugo, ampak za federativno, demokratično,..Plenum vzbudi na hrv navdušenje saj je prišlo do sozvočja med komunisti in širokimi ljudskimi množicami. Pomisleki in kritike pa so se pojavile v drugih repu.

1970 se nadaljuje razprava o nadaljnjem preoblikovanju državne ureditve. NA SVOJI 8 SEJI JE ZKJ sprejela resolucijo, ki je priznala suverenost repu in pokrajin, dala jim je v državnih in partijskih organih pravico veta.. Potrjeno je bilo, da je federacijo enakopravna skupnosti narodov. Določili so, da bodo repu in pokrajini zastopane v zveznih organih Tito spregovori še o kolektivnem državnem predsedstvu. Razprava o ustavnih amandmajih je bila izredno vroča. Kardelj se posveti oblikovanju novi dopolnil, ki so jih apr 1971 dali v odobritev XVII seji predsedstva ZKJ. Napetost med Srbi in Hrvati se še bolj izostri – dec 1970 se iz jugo misije v Berlinu zaslišijo glasovi, po katerih naj bi hrva politični vrh navezal stike z vodjem ustaške emigracije v zahodni Nemčiji Jeličem, za vsem naj bi stala Moskva, ki naj bi bila zainteresirana za ločitev hrv od jugo. Hrv voditelji so se najprej obrnili na Ribičiča, potem pa na samega Tita z zahtevo naj uradna preiskava ugotovi, kdo spletkari proti njim.

Preiskava za hrva ne prinese nič dobrega. Tito se odloči, da skliče na Brionih sejo, ter prisili srbe in hrv naj zadevo razčistijo. XVII SEJA JE POTEKALA MED 28. IN 30. APR 1971. Hrvati ne dobijo zadoščenja v zvezi z berlinsko zaroto, niso pa imeli vzroka, da bi bili z izidom seje nezadovoljni. Ustavni amandmaji so bili sprejeti in potrjeni. Šlo je za 23 člene, ki so na novo definirali jugo. Predsedstvo naj bo predstavljalo 23 članov iz repu in pokrajin, vodil pa naj bi ga predsednik voljen vsako leto. Ustavna dopolnila so določala področja splošnega interesa, pri katerih je potrebno soglasje vseh, poleg tega pa še ustanovitev medrepubliških komitejev. Zvezni vladi so odvzeli nadzor nad investicijami, davčno, finančno politiko, pristojnosti prenesejo na izvršne svete repu in pokrajin, dodajo še 3 delavske amandmaje.

Hrvatje so pozdravili reformo kot pogoj za avtonomijo, vendar ta uspeh označi začetek razhajanja v zagrebškem CK. Oblikujeta se dve struji, eno vodi Bakarič, Drugo pa Tripalo in Savka.

V slo pa so reformo vzeli zares, kot napoved politične demokracije.

Ustavni amandmaji so bili sprejeti v času hude gospodarske krize.

Na hrvaškem so začeli uresničevati etično ravnovesje., v nekaterih sektorjih javne uprave, kjer so bili srbi močni, Tito se zaveda položaja opozori hrv vodstvo naj uredi in umiri razmere, trojka ne napravi nič, da bi zadržala hrv evforijo. Med srbi se pojavi mnenje, da Tito daje hrv potuho, da zaradi let ni sposoben obvladovati položaja, sprašujejo se o njegovi odnosih s sovjeti,...Te govornice so krožile v ozračju polnem strahu, na univerzi v Moskvi naj bi se zbrali jugo emigranti in kritizirali Tita. Tito opozori na povečano rovarjenje informbirojevcev, namiguje na zaroto, ki naj bi jo oblikovali nekateri oficirji skupaj s srbskimi centralisti in sovjeti.

Okt 1971 je generalni štab zaradi sovjetskega pritiska organiziral manevre, vojaških vaj – Svoboda 71 – se udeleži tudi sam Tito. Maršal ki je bil pravkar šestič izvoljen za predsednika SFRJ, je še pred tem obiskal Zagreb in dal izredno pozitivno oceno stanju na Hrvaškem. V Beogradu na Titove besede reagirajo z ogorčenjem. Tripalo in njegov krog popustita vajeti razmeram doma. Matica hrvatska razvije propagandno akcijo proti jugo, gre v ofenzivo za pravice hrv v Bosni in Hercegovini, srbe na hrv proglasi za manjšino. Oblikuje se jedro, ki je bilo povezano z ustaško emigracijo, voditelji ne storijo ničesar, da bi se uprli temu trendu. Maršal se izmika konkretni akciji gre na potovanje, med njegovo odsotnostjo se evforija še bolj razbohoti. Na sceno stopijo študentje, v sodelovanju z matico hrvatsko organizirajo stavke: govorijo o odcepitvi, o organizaciji lastne vojske. Gibanje se razširi po celi Hrvaški. Spodnese

Tripala, okrepi Bakariča.. Tito se odloči za akcijo, najprej razmišlja o uporabi vojske, potem pa se odloči da bo posredoval sam. 1. dec 1971 skliče XXI plenum prezidija ZKJ. Savko, Tripala in Pirkerja obtožijo, odpovejo se svojim funkcijam. Novica o odstopu povzroči proteste med študenti, vojska obkoli hrva glavno mesto. Hrva fašisti trdijo, da se bodo povezali s hrv komunisti. Te besede so pri voditeljih ZKJ - Milka Planinc – okrepile odločenost, da je treba napraviti korenito čistko.

V dneh, ko je pokoril Hrvate je Tito povabil na kosilo generale, da bi bilo vsem jasno na koga lahko računa pri problemih. Pove, da bo uredil razmere tudi v drugih repu, tega se najbolj prestrašijo Srbi. Toda stari bogovi se niso imeli namena sprijazniti s svojim zatonom. Načela, ki so 1972 postala spet aktualna so izzvenela kot ponovna potrditev najbolj pravovernega marksizma.

Za vsem pa se ponovno skriva boj za nasledstvo.

Janu 1972 je sklicana II. konferenca ZKJ. Preoblikuje se izvršni biro, obsodijo politiko, ki grozi, da bo partiji odvzela kontrolo. Pod udarom so bile predvsem banke in podjetja, ki so poslovala s tujino.

V drugi polovici 1972 je prišlo do diferenciacije med tistimi, ki so bili za Tita in ostalimi, ki so bili bolni od demokratizacije.

Sledi likvidacija liberalcev v Splitu, Tito in Dolanc pošljeta pismo vsem partijskim članom, pišeta da je treba povečati enotnost in učinkovitost ZKJ, ki mora spet postati revolucionarna organizacija, Tito obsodi demokratizacijo.. Šlo je za neusmiljen obračun z liberalci. Okt je sklica aktiv srbskih komunistov, organizira ga Marković. Pod težo obtožb sta Nikežić in Latinka Perović odstopila. Čistka ni bila ne enostavna ne kratka, kljub temu so jo izvedli temeljito. Odstopi Popović. 6000 ljudi izgubi svoja delovna mesta.

Tudi v slo je bil čistka, čeprav manj spektakularna, najbolj na udaru je bil Kavčič, s sodelavci je bil razrešen vseh funkcij.

Enaka usoda doleti partijske osebnosti v Bosni in Hercegovini, Makedoniji in Vojvodini.

19. BALKANSKI SOD SMODNIKA

V prvih mesecih po praškem avgustu so bili odnosi med Moskvo in Beogradom napeti, jugo se je zdelo pomembno pokazati na svojo vojno pripravljenost – okrepili so proizvodnjo orožja, navezali stike z Ameriko. 1969 IZGLASUJEJO NOV ZAKON O SPLOŠNI LJUDSKI OBRAMBI. Zakon je predvidel, da morajo obstajati teritorialne enote v katere bodo vključeni vsi državljani, ne glede na spol. Predvideli so, da bi se vojska v primeru napada umaknila v Bosno, teritorialne enote pa bi nadaljevale boj na zasedenih ozemljih.

Poostri se tudi makedonsko vprašanje. Bolgari so ga načeli že janu 1966, 1968 pa so izdali brošuro pod naslovom Zgodovinsko – politične informacije o makedonskem vprašanju. Njeni avtorji so trdili da je Bolgarija upravičena do Makedonije.

1969 je Gromiko izjavil, da je jugo pripravljen ponuditi roko sprave kar v Beogradu sprejmejo z navdušenjem. Pozorno pazijo, da ne bi nič skalilo odnosa z Moskvo.

1. junija je Tanjung objavil odklonile komentar o svetovni konferenci komunističnih partij. Komentar je povzel ves jugo tisk. Jugo prepove tisku pisanje o kakršnih koli nezaželenih zadevah. V takšni atmosferi pride sep 1969 Gromiko v Beograd. Nakazal je da ima praške dogodke za stvar preteklosti.

Tito uvede nov zakon o sredstvih javnega obveščevanja. Ukrep vzbudi precej nelagodja. Tudi v Moskvi utišajo protijugo kampanjo, čeprav ne skrivajo nezadovoljstva, ker je skušala jugo krepiti svoje ekonomske odnose z Zahodom in povečati priliv tujega kapitala v svoja podjetja. Zakon ki je to omogočal je bil izglasovan že 1967.

Ameriška vlada je, da bi vzpodbudila zanimanje Z finančnih krogov za jugo, 1969 dala svojo podporo ustanovitvi posebne mednarodne korporacije, h kateri je pristopil poleg svetovne banke kar 40 denarnih zavodov.

Popuščanja napetosti jugo voditelji ne pozdravijo z navdušenjem. – zblizanje med zda in sz. Ne ostanejo križem rok in dejavnost usmerijo v vse smeri. Tito obiše Alžirijo, prepotuje 7 afriških držav, normalizira odnose s Kitajsko,...

Naredi vse da ne ostane na robu. Vendar doživi grajo s sovjetske strani, da niha med blokoma., vendar ga ta kritika spodbudi, da se še bolj naveže na zahod in na neuvrščene.. Tako je v Lusaki prišlo do srečanja voditeljev neuvrščenih, na katerem najdejo skupen imenovalec v obsodbi kolonializma. Načela o mirni koexistenci so bila sprejeta tudi na OZN. Vse to je dajalo Titu mednarodni status, tako ga obiše sam Nixon

Leta 1971 je prišlo do velikih premikov, v središču je bila Kitajska. Začela se je odpirati v svet. V odnosih med Moskvo in Pekingom je zavela odjuga. Do sprememb pride tudi v Egiptu, kjer Naserja nasledi Anvar el Sadat. Tito navezuje stike s sz, istočasno ne zanemari odnosov z Washingtonom.

Prijateljski odnosi med jugo in zahodom niso trajali dolgo, pokvarili so jih ustaši, ki so se rešili v Avstrijo in Italijo, potem pa se preselili v ZRN, Švedsko, Argentino, Avstralijo. Organizirali so se v boju proti Titu. Hrvaška emigracija se je razbila na vrsto skupin, v 60 letih dobi okrepitev ,saj so se hrv delavci zaposlili na zahodu. Na Češkem, v Avstraliji, v Bosni,..prihaja do terorističnih akcij.. Jugo so prepričani, da ustaše podpira tudi Moskva. Da bo preprečili stik med informbirojevci in nacionalisti posegajo tudi po nelegalnih sredstvih.

1972 odide Tito v Moskvo, kjer sprejme kredit 540 milijonov dolarjev od Brežnjeva, sovjetskim letalom maršal dovoli uporabljati jugo prostor in letališča za dovažanje orožja egiptovskim in sirskim enotam in ko so bile te znova poražene, se Tito spozabi in reče Sadatu naj bombardira Tel aviv. Sporočilo prestreže ameriška služba, to vzbudi ogorčenje. Odnosi med vladama ostanejo hladni.

Tito kljub očitanjem doma nadaljuje prosovjetsko politiko.

Izraelsko – arabska vojna poslabša tudi odnose z Evropsko gospodarsko skupnostjo. Ko so arabske države določile, da bodo zvišale cene nafte jugo to potezo pozdravi kot upravičeno.

Late 1974 se v črnogorskem pristanišču Baru tajno sestane ustanovni kongreS nove KPJ. Zavzeli so se za zunanjo pomoč. Tito ukaže preiskavo, ki se zaključi t aretacijo 32 informbirojevcev. Tito hoče zadeve razčistiti, kremeljsko vodstvo zanika vplet v ilegalni kongres. V naslednjih tednih je bil tisk poln člankov o informbirojevskih emigrantih. Lov, ki ga organizira udba ne ostane brez uspeha, razkrinkajo še tri podobne skupine.

Sporazum z Italijo o tistem delu meje med cono a in cono b bivšega svobodnega Tržaškega ozemlja, ki ni bil še dokončno začrtan: Jugo in Italija sta se trudili izboljšati odnose, podpisan je bil Videmski sporazum 1955 , da bi uredil promet oseb in blaga med Trstom in okoliškim območje., 1958 podpišejo sporazum o ribolovu, sledijo številni politični dogovori – kulturno in znanstveno sodelovanje,... Beograd obnovi diplomatske stike tudi z Vatikanom.

1970 naj bi Tito odšel v Rim, vendar Aldo Moro je v zvezi z vprašanjem cone b dejal, da problem meje ni na dnevnem redu in da se ital ne namerava odpovedati nobenim interesom, Titovo potovanje je bilo odpovedano.

1971 se Moro in Tepavec srečata v Benetkah in pripravita teren za Titov obisk.

Leta 1974 je Italija protestirala zaradi oznak na mejnih prehodih: SFRJ in SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA.

Preludij k rešitvi spora se začne julija 1974 z odstopom škofa Santina. 10. okt 1975 v Osimu, Jugo in Italija podpišeta vrsto dogovorov med katere spada tudi dogovor o dokončnosti meje med cono a in cono b

V Jugo se v sedemdesetih letih pojavljajo številni boji proti sovražnikom režima. Ne v Nemčiji, ne v Franciji niso zadovoljni s takim režimom, tudi z Washingtonom pride do zapleta. Prihaja do nesporazumov med Jugo in Washingtonom, ki izvirajo iz prepričanja Jugo, da jim je vse dovoljeno. Npr. Skušajo odtegniti Turčijo in Grčijo od pakta NATO. 1976 se napetost še stopnjuje, ko Sonnenfeld izjavi, da je konflikt med SZ in njenimi satelitskimi državami bolj nevaren za svetovni mir kot pa napetost med V IN Z blokom.

Dejansko pa je Washington bil pripravljen Titu oprostiti vsakršen spodrslijaj, samo da ta ostane trn v peti Brežnjev. Na konferenci komunističnih partij v Berlinu 1976 so se razprave sukale okoli pojmov mednarodna solidarnost oz. proletarski internacionalizem, v resnici se je načelo pereče vprašanje moskovskega primata. V zaključnem dokumentu je bilo potrjeno, da mora sodelovanje med partijami sloneti na enakopravnosti, neodvisnosti, nevmešavanju v notr zadeve. Toda kmalu se je izkazalo, da Moskva teh načel ne namerava spoštovati. Jugo kljub temu ostane pozorna na SZ in ne pozabi na njeno nevarnost.

Tito pa kljub vsemu ne pozabi na KITAJSKO IN Z NJO NAVEZUJE STIKE. HUA KUO – FENG pride tudi na obisk v Beograd.

1978 Jugo obsodi Vietnam ker je napadel Kambodžo, ko pa kitajske enote napadejo Vietnam reagira zmerno in spet so deležni Moskovskih kritik.

Spopad med Moskvo in Beogradom pa se je razvijal tudi znotraj gibanja neuvrščenih, ki so jih skušali Sovjeti spraviti na svojo stran. Za to so uporabili Fidela Castra.

Dvoboj med Castrom in Titom za dušo neuvrščenih ne ostane brez rivalstva. Tito odide tudi na potovanje v Latinsko Ameriko, vendar Castrov vpliv v državah tretjega sveta vedno bolj narašča.

20. NA TRHLI BRVI DOLGOV

Po zmagi neostalinizma nad liberalizmom je prišlo v partiji do radikalne čistke. Število članov v ZK se je podvojilo. Da bi preprečili zlorabo svobodne misli in besede so 1973 izglasovali nov zakon o tisku, tudi univerzam so naredi prave ideološke plašnice. Zkj je ostajala še naprej razdeljena na 8 enot, titova vrhovna oblast pa je predstavljala resnični integrativni faktor. Psevdoevolucija je vplivala tudi na versva, na katoliško cerkev, ki so jo obtožili, da vzpodbuja nacionalzem. Na zatožni klopi se znajde tudi pravoslavna cerkev.

Zaradi Titove bolezni sta 1972 ustanovljeni dve komisiji, zadolženi, l da na notranjepolitičnem življenju obvarujeta maršala pred stresnimi situacijami. Prav kmalu je med njima prišlo do spopada.

V slo pride 1973 do afere: Kavčiča so obtožili, da je ilegalno kupoval orožje za slo Teritorialno obrambo. Brani se s tem, da je Tito odobril kupovanje orožja v Parizu, kar je bilo tudi res. Dejansko je znotraj KOS in srbske varnostne službe tlel sum, da se slo hoče osamosvojiti, zato se tako vneto oborožuje. Zberejo vrsto argumentov, dokumentov, po katerih naj bi slo vrh imel stike s sovražno emigracijo. Napišejo zeleno knjigo, ki jo prevedejo v nemščino, vendar komisija ugotovi, da knjige niso sestavili tujci, ampak, da gre za ponaredek. Verjetno je bil pobudnik za njen nastanek Mišković, ki kmalu izgubi svoj položaj. Pomembno tukaj je, da se je jugo vodilni vrh tako zapletel v mreže lastnih intrig, da je začel dušiti samega sebe.

V vrtincu zarot je Kardelj pripravljala novo ustavo. Jugo si ni predstavljal kot enovit blok, ampak kot planetarni sistem. **Sestavi 406 členov, pride do najobširnejše ustave na svetu. 21. feb 1974 jo je zvezna skupščina sprejela. Temeljila je na zadružnem delu in na pravicah tistih, ki so udeleženi v proizvodnji, namen je bil, da ustvari družbo enakopravnih, ki bo slonela na načelu dogovarjanja in svobodne menjave dela. Osnovna celica sistema je postala Temeljna organizacija združenega dela – TOZD. Takšna razdelitev podjetja na manjše dele naj bi posamezniku omogočala, da ima kontrolo nad enoto in sodeluje pri njenem upravljanju. Tozd – i , družbeno – politične in proizvodne enote dobijo pravico, da izvolijo delegacije, ki naj iz svojih vrst izberejo delegate za občinske skupščine, člani teh naj volijo delegate za repub in pokrajinske, te pa naj, skupaj z občinskimi, pošiljajo svoje delegate v zvezno skupščino.**

Občinske skupščine so bile razdeljene na zbor združenega dela, zbor krajevne skupnosti in družbeno – politični zbor. Repub in pokrajinske skupščine so imele zbor občin. Zvezna skupščina je bila razdeljena na dva doma, zvezni zbor ter zbor republik in pokrajin.

Ustava je tudi priznavala narodom identiteto, potrjevala pravico do osamosvojitve, dala jim je pravico veta. Središčno vlogo je ustava potrjevala s kolektivnim predsedstvom ,ki načeluje državi in ima 9 članov. Tito dobi funkcijo predsednika za nedoločen čas.

Ustava je potrjevala vlogo ZKJ.

Bila je zapletena mešanica utopičnih deklaracij in konkretnih norm, ki so hotele dati jugo družbi eno samo osišče, partijo, in obenem preprečiti, da bi se razvila konkurenčna sila – Srbija.

Komaj dva meseca po njeni odobritvi sprejmejo nov zakon o ljudski obrambi.

Maja 1974 je bila na x. kongresu ZKJ Potrjena dolžnost partije, da ostane vodilna sila v družbi. Na partijski vrh so ponovno umestili CK s 175 člani, za sekretarja imenujejo Staneta Dolenca, za predsednika partije pa imenujejo maršala.

V pričakovanju Titove smrti so ponovno okrepili službo državne varnosti – SDV, vsak državljan je moral sodelovati z njo, pri izvajanju nadzora je svd lahko uporabljala vsa sredstva.

Obrat na levo je bilo čutiti tudi na vasi, kmečko prebivalstvo je živelo bolj v revščini, uvajajo nove zadružne ukrepe.

1975 sprejmejo tudi nov kazenski zakonik, ki je zaostroval kazni za sovražnike ljudstva.

1976 sprejmejo tudi pomemben zakon o združenem delu- - urediti in napraviti bolj učinkovito samoupravljanje v pogojih socialni tržnega gospodarjenja. Zakon so uveljavili v proizvodnji, bančništvu in administraciji. Po novih predpisih naj bi vsaka enota neposrednih proizvajalcev ustanovila temeljno organizacijo združenega dela, ki so ji bile priznane samoupravne pravice. Z drugimi sorodnimi TOZD – I, bi se združevala v organizacijo združenega dela – OZD, kot so po novem imenovali podjetja, te pa naj bi se spajale v seStavljeno organi. zdru. dela – SOZD.

Atomizacija gospodarskega življenja je še bolj okrepila oblast ZKJ.

Medtem, ko se je elita opajala z besedami, se je v vrtincu intrig in nizkih udarcev nadaljeval boj za oblast. Slo in Srbska SDV so bile v konfliktu. V okviru ZK Hrvaške pa se je oblikovala tajna centralistična frakcija, šlo je za skupino neostalinistov. Njeno jedro odkrijejo in zatrejo 1974. Naslednje leto so se morali soočiti s hrv

revolucionarno osvobodilno armado. 1975 je v parku pred opero eksplodirala bomba.

V vrtinec konfliktnosti povleče tudi Bosno in Hercegovino. Popis iz leta 1971 je pokazal, da ima muslimanski narod v njej večino. Mikulić je trdil, da mora Bosna in Herc. postati repub v kateri živijo trije narodi, mirno, drug ob drugem.

Popis prebivalstva 1971 je Srbom prinesel še eno presenečenje. Pokazal je, da se je njihova številčna moč zmanjšala v primerjavi s sosednjimi narodi. 1974 sta obe pokrajini z ustavo odtegnila nadzoru njihove vlade, obenem pa je podčrtala meje med Srbijo, Bosno in Herc, Hrvaško, Makedonijo in Črno goro. Srbi se začnejo pritoževati, da niso enakopravni. Tako so politiki izdelali modro knjigo v kateri so razčlenili svoje zahteve.

Jovanka Bros: Pojavljala se je povsod, bila je močno vpletena v politično življenje. Govorili so, da že zdavnaj ni samo FIRST LADY. Ko je Titovo zdravje začelo pešati, se je odločil, da ga bo obdala z zvestimi ljudmi. 1974 pride med zakoncema do resnega spora, ki se poravnava. 1975 Jovanka izve, da je v Titovem življenju še ena ženska. 1977 je dala natisniti knjigo Njuni dnevi. 1977 Tito odide v Peking na obisk sam, kajti njegova žena je zahtevala, da se iz spremstva izločita njegova prijateljica in Dolanc. Po njegovem povratku Jovanka izgine iz javnega življenja, dajansko so jo prisilili v hišni pripor. Jovankin nenaden padec v nemilost sproži vrsto ugibanj - da je v sovjetski službi, da si želi ob smrti moža polastiti pomembnih vzvodov oblasti, ... Odločilno vlogo pri njeni odstranitvi je imel Dolanc, ki je veljal za Titovega dediča, vendar ko je prišlo na dan, da je bil član Hitlerjunga je prostovoljno odstopil, na njegovo mesto je bil postavljen Dušan Dragosavac.

V vedno bolj krčevitem pričakovanju dneva x – dan, ko bo Tito umrl – je rasel njegov kult in dobival malikovalske značilnosti.

1975 sta Alojz Rebula in Boris Pahor izdala brošuro, v kateri sta objavil intervju z Kocbekom, ko je spregovoril o pomoru domobrancev. Vsi trije so bili obtoženi.

Oblast je proti vsakemu sumljivcu nastopila grobo, vendar jugo oblasti računajo na strpnost zahodnih krogov, ti so bili pripravljeni zamažati, ko je šlo za kršitve človekovih pravic, da ne oslabijo Tita.

Gospodarstvo: živijo prejo svojih zmožnosti, porabijo več kot proizvedejo, nerealna rast osebnih dohodkov je pospešila inflacijo, 1973 izbruhne gospodarska kriza, arabske države podražijo nafto. Katastrofa, ki je grozila gospo je bila za nekaj časa odložena zaradi zasuka - Skok cene nafte je zasul države izvoznice z dolarji, nenadoma je na svetovnem trgu bilo preprosto dobiti posojilo, to so na veliko izrabila jugo podjetja. Leta 1971 je bila jugo zadolžena za 2,7 milijard dolarjev, 1975 že za 5 milijard dolarjev. Zadolžitev v tujin, ki bi po načrtu smela leta 1980 doseči 11,5 milijarde, je presešlo to vsoto za 60% in pristala pri 18 milijardah dolarjev.

H gospo polomu je prispevalo tudi samoupravljanje. Pomanjkanje delovnega elana povzroči padec dohodkov, mnogi so bili prisiljeni iskati dodaten vir zaslužka. Tako niso prihajali na delo, posvečali so se bolj donosnim dejavnostim. Za ta čas je bil značilen rek – Nihče me ne more tako malo plačati, da ne bi mogel še manj delati!

Gosp propadanje je postalo očitno 1979, ko je pričel usihati dotok tujega kapitala, slaba letina prisili oblast k uvozu hrane.

21. LETA SUHIH KRAV

Ko je Tito 1980 hudo zbolel je bil mednarodni trenutek nadvse kritičen zaradi sovjetskega posega v Afganistanu. V Beogradu to povzroči dvome, da ne bodo napadli tudi njih, zato so ukazali delno mobilizacijo, poostrili varnostne ukrepe in ustanovili odbor za obrambo ustavne ureditve.

Predsednik Tito je umrl 4. maja 1980, pogreb je bil 8. maja, v Beograd je prispelo 209 delegacij iz 127 držav, na zadnji poti so ga spremljali mogočnejši iz vsega sveta.

Še pred njegovo smrtjo je prišlo v jugo političnem vrhu do pomembnih premikov, izoblikuje se direktorij, zadolžen za vodenje države, v težkih časih. Skrbi so vzbujali tako zunanji kot notranji zapleti, 16. maja je bil ustanovljen svet za Teritorialno obrambo, da se okrepi nadzor nad oboroženimi silami republik.

Po Titovi smrti napetosti izbruhnejo na površje. Prvi so se oglasili Slovenci. Jože VILFAN je ponovno zastavil problem kako združiti svobodo in socializem. Tudi Dolanc sproži diskusijo o reformi sistema.

Prenovo je zahtevala tudi gospodarska kriza.

Mednarodni denarni sklad je prisilil vlado k ustreznim ukrepom, devalvira dinar v odnosu do dolarja za 30%. Zagrebška banka ni bila zmožna plačati 500 dolarjev za nakup nafte, režim ni znal dovolj hitro ukrepati, to je na mednarodni ravni dvignilo val nezaupanja v jugo gospodarstvo. Primanjkovati začne najnujnejših materialov, to

prisili oblast, da se zateče k varčevalnim ukrepom. Inflacija doseže 30%. Življenjski standard se zniža.

Nemire poveča vrenje med intelektualci, ki so začeli osvetljevati tabuje kot je Goli otok, zahtevali so svobodo govora, politično amnestijo, ter se pri tem zatekali k peticijam. V svojem represivnem odnosu do inteligence so se oblasti tolažile z mislijo, da ti nimajo podpore iz zahoda.

1980 Avstrija, zahodna Nemčija, Kuvajt, Francija, Jugoslaviji odobrijo visoke kredite, na začetku 1981 pa še mednarodni denarni sklad s triletnim posojilom.

Kosovo: 1981 udare izbruh nemira.

1974 je prišlo do etičnih incidentov, 1976 so oblasti pod obtožbo, da so organizirali nacionalno gibanje za osvoboditev Kosova, aretirali 19 albance. 1980 preide pod udar še ena skupina Albancev. Šlo je za posamezne dogodke. V sedemdesetih letih se je položaj izboljšal, znebijo se nadoblasti srbske manjšine na kosovu, srbohrvaščina ni imela več status edinega uradnega jezika. V 70. letih so se odnosi med Jugo in Albanijo izboljšali, 1978, po prelomu Tirane s Pekingom je postala jugo prvi trgovski partner Albanije.

Beograjska vlada je skušala protisrbska čustva zatreti tako, da je v pokrajini izboljševala življenjski standard. Vendar brezposelnost je bila še vedno velika, ostaja kronično nerazvita. Številni mladi se zaradi brezposelnosti se vpisujejo na prištinsko univerzo, vendar prištinske diplome niso imele veliko ugleda..

Nemiri 1981 zajamejo pretežno mlade in prerasejo v pravi ljudski upor. Iz Prištine se razširijo tudi v druga središča. **Kosovo – republika**, to je bilo njihovo geslo. V pokrajini je bilo razglašeno izredno stanje, proti upornikom uporabijo zvezno policijo. Ko je mednarodna javnost izvedela za dramatičnost položaja, so oblasti vse skušale prikriti, kasneje so razglašali, da gre za kontrarevolucijo. Pride do korenitih čistk v ZK Kosovu in seveda do polemik z vlado Enverja Hoxha.

Tudi v slo so izdelali platformo o problemu Kosova.

CK KPJ tudi podpre zahtevo srbskih komunistov, da se odpre kritična razprava o ustavni ureditvi, ki je Srbiji odrekla nadzor nad obema pokrajinama. Ta koncesija je bila voda na mlin tistim, ki so oblikovali modro knjigo, na seji CK Srbije so imeli priložnost obsoditi vse, ki so njihovo analizo označili kot grozovito,... Seja se je zaključila s kompromisom.

Med tem je jugo gospodarstvo doživljalo pravo katastrofo: inflacija napreduje. 1981 je bila ustanovljena komisija pod vodstvom Sergeja Kraigherja, z nalogo da izdela program celotne sanacije.

Medtem potekajo številne obsodbe tistih, ki so razglašali sovražno propagando – Vlado Gotovac, Franjo Tudjman, Marko Veselica, Dobroslav Paraga, GOJKO Djogo. Vendar intelektualci niso imeli več namena molčati. Tako se aprila 1981 pretrga molk o dogodkih na Kosovu, v ospredje pridejo problemi o gospodarski krizi, vedno bolj se začne oglašati bojevita opozicija. Objavljeni so številni romani o Golem otoku, o nob, Vladimir Dedijev je objavil drugi del *Prispevkov za življenjepisa Josipa Broza*.

Oblastniki so junija 1982 organizirali XII kongres ZKJ, da bi podčrtali dragoceno Titovo zapuščino, Maršalu in Kardelju so izrekli visoko hvalo za trud., Tradicionalnima strujama centralistični in avtonomistični se pridružita še konservativna in liberalna.

Na XII kongresu je Najdan Pašić predlagal, da bi se ustanovilo komisijo za politično reformo, saj sistem, ki ga je osnoval Kardelj ni omogočal razvoja družbenih odnosov.

To je bil povod v razpravo o družbeni ureditvi, ki se je sprevrgla v spopad med zagovorniki in nasprotniki federalizma.

Medtem je bil gospodarski propad neustavljiv – brezposelnost, stavke, vlada prepove uvoz dragih zdravil, pojavljalo se visoke carine, odloči se za ponovno decentralizacijo deviz- podjetja so morala 76 % deviz prenesti v Narodno banko. Poleti 1982 se gospodarski položaj bliža razsulu, na pomoč priskoči ameriška vlada, ki skupaj z mednarodnim denarnim skladom in 15 zahodnimi državami organizira rešilni program. Predvidi začasno redistribucijo dolgov ter odobritev kredita v višini 6,5 milijard dolarjev. ZIS je bil prisiljen sprejeti strog program varčevanja. Milka Planinc je dosegla soglasje k načrtu Mednarodnega denarnega sklada. Ko dobi zaupnico, skuša uresničiti priporočila Kraigherjeve komisije o vzpostavitvi trga, odpravi državne in partijske kontrole nad podjetji ter prestrukturiranje gospodarstva.

Medtem v slo napreduje proces liberalizacije. Intelektualci vložijo prošnjo za izdajanje revije **Nova revija**, šlo je za prvi poskus alternativnega tiska. Kmalu se uveljavijo še drugi, bolj agresivni mladinski listi – *Tribuna*, *Katedra*, *Mladina*.

Njihova pozornost je veljala predvsem vojski. Slovenska mladina je predlagala, da bi se uvedlo civilno služenje vojaškega roka. Mladi so v okviru ZSMS leta 1983 pod vodstvom Janše ustanovili delovno skupino, ki je oblikovala vrsto predlog o podružabljanju varnosti in obrambe. Dokument sproži kritike zato ga umaknejo iz razprave.

Slovenija je v 70 letih, ker je bila bolj razvita, privabljala precej delovne sile z juga, zgodi se množičen dotok priseljence in spremeni etično strukturo urbanih središč, zato je nekaj intelektualcev pod okriljem SZDL ustanovilo jezikovno razsodišče, ki naj bi ščitilo slo jezik. Reakcija beograjskih medijev je bila tako besna, da so slo oblasti utišale delo te ustanove.

V tem vzdušju zaživi predlog, da bi se v vseh jugo šolah poenotil pouk književnosti. Hoteli so ukiniti elitne šole in mlade vključiti v proizvodni proces. Za vsako nacionalno kulturo bi bili predpisani točno določeni avtorji, seveda je vse skupaj privilegiralo srbohrv književnost na škodo slo in makedonske.

Do sporov etične narave pa je prihajalo tudi v Bosni in Hercegovini, kjer je prišlo do spopada med komuni skupino in muslimansko skupnostjo. Marca 1983 je bila v Sarajevu odkrita muslimanska organizacija. Sledi proces, obsodijo 13 ljudi, glavni obtoženec Alija Izatbegović je sicer trdil, da ima vse le duhovni pomen ,vendar dobi 14 let zapora.

Dolanc je poslal okrožnico javnim tožilcem in sodnikom naj zavzamejo ostrejšo stališče do političnih nasprotnikov. Kako resno je mislil, se je pokazalo ko je policija vdrla v stanovanje, kjer se je zbrala skupina intelektualcev, da bi poslušala predavanje Djilasa. Tako Djilas kot intelektualci so bili zaslišani.

Spor med konservativci in liberalci se je prepletal z ostrim spopadom med centralisti in avtonomisti. Jovan Mirić je objavil odlomek iz svoje knjige, v katerem je pravil, da je režim naredil več škode kot koristi. S tem so bila Razkrita prepričanja srbskih centralistov, jasno je postali kako velika so razhajanja med njimi in avtonomisti.

Ta razhajanja so prišla na dan v letih 1984 in 1985 ko se je CK morala spopasti z zlomom gospodarske stabilizacije: inflacija je dosegla 60%, stalno devalviranje

dinarja je povzročilo proteste tistih republik, ki so bile odvisne od uvoza z zahoda. 1984 je na XIV plenumu CK Draža Marković napadel decentralizacijo, ki jo je uvedla ustava.

Rezultat spora je bil kompromis, Miloš Minič je predlagal da bi se članom kpj zastavilo vprašanje o vlogi komunistov v sodobni družbi. 1985 je komisija zaključila delo in predlagala nekaj manjših sprememb obenem pa potrdila ustavo iz leta 1974.

Kosovo: Iz srbskega zornega kota se razmere niso razvijale v pravo smer. V pokrajini so izvajali politično – ideološko diferenciacijo. Srbi začnejo protestirati proti fizičnemu in psihičnemu nasilju albanske manjšine, češ da hoče prisiliti slovansko manjšino k odselitvi. Prihaja do številnih obtožb, nek kmet je celo izjavil, da sta ga ujela dva Albanci in ga posilila s steklenico, vendar vedno bolj je bilo očitno, da se je človek ranil sam. V takem vzdušju je beograjsko časopisje trdilo, da so Srbi žrtve genocida. Na Kosovu so izsledili 70 podtalnih skupin. Tako je 2000 Srbov in Črnogorcev s Kosova podpisalo peticijo, da se je treba zaščititi pred albanskimi sosedi. Pridruži se jim še 60.000 podpisnikov, ki zahteva prekinitev kosovske avtonomije in vojaško zasedbo pokrajine.

Srbski nacionalni zanos potisne v ospredje gospodarstvo, ki ga Milka Planinc ni bila več zmožna nadzirati. Inflacija se povzpne na 80 %, cene bistvene prehrane – kruh, mleko – so se podvojile. Ljudje prenehajo plačevati plin, vodo,... Milka Planinc se je morala jeseni 1985 soočati z načrtom programirane inflacije.

V teh razmerah se je vsaka republika ravnala po svojih interesih.

V sloveniji - Skupina LAIBACH OZ. NEUE SLOWENISCHE KUNST, Ki je temeljila na punkovskem gibanju je razgibala kulturno življenje Ljubljane, z rušenjem vseh pravil realsocialističnega bontona.

22. VIDOVA DAN

1986 postavijo na vlado Mikulića, bosanskega despota, ki je dve leti prej požel veliko priznanj z organiziranjem OI v Sarajevu. Z vlado se spremeni tudi partijski vrh. Na XIII zj se kljub pozivam k enotnosti niso uspeli povezati in uskladiti različnih struj, pač pa se namesto tega postavi novo generacijo politikov. Med mladimi, ki sta stopila v ospredje sta bila Kučan in Milošević.

V tem času je že bilo jasno, da se v slo in Srbiji uveljavljata dve nasprotujoči si politični kulturi. Ko je bila meja z Italijo rešena, so slo čutili, da lahko brez Srbov uravnavajo svoje življenje, konflikt med srbi in slo je izhajal iz različnih življenjskih izbir.

Srbi so se zavzemali za avtarkično, vase zaprti Jugoslavijo, SLO pa so imeli pred očmi civilno družbo organizirano po merilih sodobnega sveta.

Spopad med slo in Srbi je izbruhnil jeseni 1986 v obliki spora med združenjem pisateljev obeh narodov, društvi sta bili vključeni v jugo pisateljsko zvezo, na čelu je bil predsednik, izvoljen po načelu rotacije. Tako je bil za 1986 izbran Mulatović, znan po grobem nacionalizmu, naperjen proti kosovskim Albancem, slo so to imenovanje zavrnil.

Kmalu izbruhne nova afera, povzroči jo razprava o novem petletnem planu za obdobje 1986 – 1990. Srbsko vodstvo je po dolgem mešetarjenju pristalo na kompromis in obljubilo, da bo prispevalo v fond za manj razvite, kljub temu, da so bili sami v hudi ekonomski krizi. Beograjske *Večernje novosti* so objavile odlomek iz **memoranduma**, ki ga je srbska akademija znanosti in umetnosti – SANU – sestavila komisija. Položaj srbskega naroda je bil predstavljen kot katastrofalen, v zaščito pravic bi mogli spremeniti ustavo iz leta 1974, uvesti demokracijo in federalizem.

Po jugoslaviji memorandum naleti na negativen odziv.

Vrhovi partije so ga označili kot izraz meščanske desnice in mu okt posvetili tajno informacijo, v kateri so našli še druge nevarne odklone. Informacija, kritična do srbskega nacionalizma, ni imela ugodnega odmeva med slovenskimi intelektualci. Tudi **predlog za začetek revizije ustave**, ki ga je februarja 1987 predstavil Pozderac, ki je napovedal povratek k centralizmu in upošteval zahtevo srbov po kontroli nad pokrajinama, slovenski niso sprejeli.

Slovenski v 57. številki *Nove revije* izdali prispevek za slovenski nacionalni program, zavzeli so se za demokracijo in pluralistično družbo, če to ne bi mogli doseči, bi morala slovenska izkoristiti pravico do samoodločbe z odcepitvijo. To se je zdelo pretirano celo liberalnemu krilu, najvišji politični gremiji so obsodili revijo, Grafenauer in Dimitrij Rupel sta odstopila.

Drugod po jugo slovenski program sprejeli kot provokacijo, sploh v Srbiji. Vendar *Mladina* se je odločila, da bo z vsako novo številko povzročila škandal. Izdali so poročilo o kršenju človekovih pravic, še prej so odkrito napadli Mikulića,...

Pod vodstvom Kučana se je slovenska spreminjala v Otok svobode, znotraj komunističnega sveta.

Medtem pa jugo preplavi stavkovno gibanje. Povzroči ga odločitev vlade, da oklesti mezdne poviške. Da bi pomirili delavce, se Mikulić odloči, da delno zamrzne cene. Junija je bil sprejet zakon o ukinitvi izgubarskih podjetij in o odvisnosti plač od produktivnosti. Če bi jih uvedli bi okrepili predvsem Srbijo.

Tako se poveča število Mikulićevih nasprotnikov, skušali so ga odstraniti, zato so ga vpletli v odmevno afero: da bi omejili izdatke v indoneziji je že vlada Planinčeve uvedla stroga merila za podeljevanje bančnih kreditov, politični veljaki, pa so jih obšli z izdajanjem vrednostnih papirjev, ki so jih banke sprejemale kot pravi denar. Tako so v letu 1986 odkrili več kot 2300 podjetij, ki so izdale nepokrite menice. Tako je Borba objavila članek, da je Agrokomerc v Bosni napravil v obtok goro menic, NIN obtoži gospodarskega kriminala direktorja Abdića, izbruhne škandal, ki zajame v svoj vrtinec kar 62 bank, tudi Ljubljansko. Prav tedaj pa se začnejo pogovarjati z mednarodnim denarnim skladom in tujimi bankami za reprogramiranje dolga, ki je še vedno bremenil državo.

Šlo je za velik udarec Mikuliću in BiH.

ZK Srbija je imela od februarja 1986 novega predse. Miloševića. 1987 obišče Kosovo in se proglasi za zaščitnika rojakov v tej pokrajini. Začne s temeljito čistko, medije spravi pod svojo kontrolo. Kmalu postane »VODŽ«, ki ga Srbija ni imela od Stojadinovića dalje.

KOSOVSKO VPRAŠANJE: Komite za zaščito Srbov in črnogorcev na Kosovu je odkril novo orožje: **MNOŽIČNE MITINGE**. Z mobilizacijo množic in njihovim pohodom je komiteju uspelo potisniti partijo ob zid. Rovarjenje komiteja je povzročil

na Kosovu napetosti, tako se predsedstvo SFRJ odloči tja poslati miličnike. Toda Miloševićev cilj je bil popolna podreditev Kosova in uničenje alban politikov. Tako so proti Fadilu Hodži – ZK - organizirali časopisno gonjo, zborovanja, izključen je bil iz partije.

Zavezništvo med Miloševićem in vojsko: Odstavi predse Srbije Stamboliča in na njegovo mesto postavi Gračanina. S svojimi institucijami je bila JLA najbolj pomembna za ohranitev režima. V Osemdesetih letih so se poveljniki čutili dovolj močne, da so kritizirali partijo, povečali nadzor nad teritorialno obrambo.

Mladim slo pod vodstvom Janše se je zdelo tako stanje nevzdržno, postavljajo vedno bolj žgoča vprašanja – ustavna vloga vojske, financiranje, trgovanje z orožjem. Vojaški vrhovi so na to gledali kot na poskus oslabitve ljudske armade, tako so preuredili tajne službe z nalogo, da kontrolirajo posameznike in skupine. Veliko pozornost so dali Mladini.

V Beogradu se je 25. marca sestal vojni svet, ki se je odločil za poseg proti kontrarevoluciji. V ta nameb je odobril načrt o internaciji oporečnikov. Komandant ljubljanskega vojaškega okrožja, Višnjić, dobi nalogo, da se poveže z notranj ministrom in skupaj z njim uskladi akcijo ter si zagotovi sodelovanje lokalnih varnostnih organov. O načrtu spregovori tudi s predse CK ZKS Kučanom ter drugimi veljaki z namero, da enkrat za vselej spodreže možnosti povezave komunistov s civilno družbo. Ključni partijski ljudje so uvideli, da bodo sami, če ne sprejmejo jasne odločitve. Njihova osamljenost znotraj kpj je bila vedno večja. Razprave o zahtevah prenesejo v Beograd. Marca 1988 se na tajnem zasedanju sestave CK ZKJ in načrtovano akcijo JLA podpre. Zapisnik seje se po nerodnosti znajde v rokah Janše, na njegovi osnovi napiše za Mladino članek, članek je bil umaknjen, vendar se osrednje sporočilo pod naslovom NOČ DOLGIH NOŽEV znajde v naslednji številki. Organi izvedejo preiskavo v Janševem uradu in najdejo dva dokumenta, Janšo so aretirali pod obtožbo, da je hranil tajni vojaški dokument. Po Janševi aretaciji Bavčar organizira odbor za zaščito človekovih pravic. Tedaj JLA zagreši napako: odloči se, da bo poces proti četverici v Ljubljani za zaprtimi vrati v srbohrv jeziku. Bavčarjev odbor tedaj postane glasnik ljudstva, okoli sebe zbere 30.000 ljudi.

Medtem Milošević posveti pozornost pokrajinama in Črni gori.

Začne z Vojvodino, obtoži vodstvo pokrajine, da niso hoteli sprejeti ustavnih amandmajev, ki bi okrepili nad njo nadzor iz Beograda. Predsedstvo ZK Vojvodine to zavrne, vendar kmalu se mora soočiti z Manifestanti. Okt ponovijo pohod na Novi sad, vsi liderji odstopijo. Isto taktiko Milošević ubere v Črni gori, v Titogradu so povzpne na oblast Bulatović, zvest Miloševiću. Tako je predsedstvo zkj odobrilo njegove zahteve po večjem nadzoru nad pokrajinama.

Vprašanje dopolnil: predvideli so korenito reformo gospo sistema obenem pa krepitev centralizma in utrditev avtonomije JLA. – zvezni upravi so odobrili, da poseže v notranje zadeve republik in z obdavčenjem zagotovi financiranje jla. Kljub pomislek slo politiki podprejo dopolnila.

Klonitev slo predstavnikov v najvišjih partijskih organih v skupščini SFRJ, kjer so bili amandmaji okt 1988 sprejeti s ploskanjem je povzročil protest opozicijskih krogov v Ljubljani. Polemika o ustavni prevari sproži nemir, ki porodi prve zasnove kasnejših

strank: Kmečki zvezi, se pridruži Slo demokr zveza razuma, ki se prelevi v slo demokr zvezo in okrok sebe zbere ljudi iz Bavčarjevega odbora.

Kosovo: Ker je bilo jasno, da bo predsednico partije jadshari doletela enaka usoda kot Azema in VLLasija je prišlo v Prištini do demonstracij. Srbi odgovorijo z mitingom na Ušću. Zahtevajo novo ustavo, ukinitvev kosovske avtonomije in orožja.

Medtem odbije poslednja ura zvezni vladi, Mikulić odstopi in za seboj pusti še slabšo dediščino kot Milka.

Nov predsednik zis Marković prevzame krmilo vlade obljubi reforme v imenu demok in gospod učinkovitosti.

V slo jan 1989 sprejmejo odločitev, da jugo kriza ni osamljen primer, pač pa je del krize Evropskih socialističnih držav. Tako se ZKS odreče političnemu monopolu v prid demokrat razvoja. Kučan prizna legitimnost političnega pluralizma in odpre brata nastanku novih strank – socialdemokratske zveze in zveze krščanskih demokratov. V Srbiji vse skupaj naleti na ostro in neugodno oceno. Pride do soočenja med Kučanom in Miloševićem. Slo je bila osamljena, vendar Kučan zbere pogum in izjavi, da bo jugo demokratična ali pa je ne bo. Milošević zahteva sklic izrednega kongresa kpj, ki bi se ga lahko udeležile samo tiste republike, ki bi imele dovolj članov, za slo komuniste, bi bilo to porazno.

Kosovo: 3.feb 1989 zopet protestirajo proti dopolnilom, ki naj bi ukinila avtonomijo, pride do stavk, ki privedejo do zapore. 1300 rudarjev je ostalo v jaških in gladovno stavkalo. V ljubljani organizirajo zborovanje, ki ga zaključijo z manifestom v podporo rudarjem. V Beogradu so to sprejeli kot izdajo, odločijo se, da na Kosovo pošljejo specialne enote.

Srbska vlada se odloči, da ne bo sprejela albanskih zahtev. Tako pride do številnih aretacij, čistk, preganjanj. Pride do spremembe ustave – ukinejo se pristojnosti, ki sta jih imeli pokrajini na področju varnosti, izobraževanja, jezika, sodstva, gospodarstva, obrambe. To bi bilo izvedljivo samo, če bi skupščini v Prištini in Novem sadu popravili svoje ustave, v Vojvodini soglasja ni bilo težko dobiti, na Kosoven pa izdelajo manifest, hitro so se znašli na črnem seznamu, 23. feb 1989 prištinska skupščina izglasuje svojo politično smrt.. V Beogradu izglasujejo novo ustavo. Vendar na Kosovem izbruhnejo novi nemiri, ki zahtevajo smrtne žrtve, uvedejo policijsko uro, zaprejo šole, univerze, uvede se naglo sodišče...

Slo z ostrimi besedami napade Srbe, Srbi odgovorijo z bojkotom slo blaga, srb društvo pisateljev prekine odnose. Slo na volitvah za predsedstvo SFRJ izvolijo Drnovška, po načelu rotacije postave predsednik predsedstva, šef države.

V slo prihaja do manifestacij, kritizirajo partijo ker je popustljiva do Beograda, manifestacije dosežejo vrhunec, ko Tone Pavček prebere dokument z naslovom Majniška deklaracija. Zahtevajo suverenost, demokracijo, svobodo, pluralizem.

Milošević pretrga odnose s slov komunisti.

V slo začnejo sprejemati prve ukrepe, da se zaščitijo, skupščina v Ljubljani je 20. julija odločila: iz ustave črtajo določilo o vodilni vlogi partije v družbi in prizna pravico do političnega pluralizma., govorijo o odcepitvi, samoodločbi, slo bo sama usmerjala prispevek v zvezno blagajno, nihče ne sme proglasiti izrednega stanja brez privoljenja skupščine.

27. sept so bila ustavna dopolnila sprejeta na svečani seji skupščine, na kateri je bil prisoten tudi Drnovšek.

Okt 1989 so na skupni seji vojnega sveta in predsedstva ZK V JLA izdelali program, ki je bil enak srbskemu.

Srbi so, še preden bi stanje postalo neobvladljivo skušali tudi v slo uporabiti recept, kot so ga v Vojvodini in Črni gori. Miting resnice je imel za cilj zapeljati slovence.

Notranji minister izda tri odloke: o prepovedi prometa, o sestajanju občanov in o omejitvi gibanja na področju SR Slovenije. Do manifesta ne pride.

Srbi razglasijo bojkot slo gospodarstva, vendar slo to ne ovira. Jeseni opozicijske skupine podpišejo zahtevo za svobodne volitve.

27. dec 1989 je skupščina legalizirala obstoj novih strank. Te se povežejo v demokratično opozicijo Slovenija – DEMOS – V katero se vključi slo demokr zveza, krščanski demokrati, socialdemok zveza slo, kasneje še kmečka zveza, liberalna stranka in zeleni.

Ante Marković skuša rešiti krizo z gospo reformami. Pripravi program gospod sanacije, predvideva liberalizacijo gospo, stabilizacijo dinarja in privatizacijo. Dinar devalvirajo in vežejo na nemško marko, dovolijo svobodno kupovanje valut. Zatrejo črno borzo, povečajo izvoz, uspe mu znižati inflacijo, ne uspe pa mu obnoviti skupnega trga.

Tako ljub kot Beograd gledata sumničevu na Markovičev program.

8. janu 1990 so v slo razglasili prve svobodne volitve. SZDL SE LOČI OD ZKS in se razglasi za samostojno stranko. ZKS SE ODLOČI, DA BO SODELOVALA NA KONGRESZ ZKJ, pod pogojem, da bo uveljavila svoje zahteve, v nasprotnem primeru se bo odcepila. Delegati v Beogradu predstavijo program v 8 točkah – preobrazba zkj, človekove pravice, svobodne volitve,... Slo predlog zavrnejo, Ribičič zapusti kongres. Kongres skušajo nadaljevati, kot da se ni nič zgodilo, vendar Milošević ne dobi podpore niti pri hrv, niti pri makedoncih, ne pri bosancih in tudi pri vojski ne. Delegati prekinejo delo v upanju, da se bodo s slo še lahko dogovorili.

24. janu pride na Kosovem do nemirov, CK Srbije zahteva, da se tja pošlje vojsko, tako prižgejo zeleno luč za intervencijo jla, to odločbo podpiše tudi Drnovšek, vendar slo protestirajo, odpokličejo svoje miličnike iz Kosova, posnemajo jih tudi Hrvati.

8. feb 1990 je zvezno ustavno sodišče razglasilo za nezakonite ustavne slo amandmaje, ki so se nanašali na odcepitev in dalo pravico SFRJ, da razglasi izredno stanje v vsej državi.

Medtem se je zks zbrala na kongresu in se preimenovala v Stranko demokratične prenove – SDP. 7. marca pride do novih dopolnil - iz naziva republika je bila črtana beseda socialistična, še pomembnejša je bila deklaracija o gospod samostojnosti slo in ureditvi njenih odnosov s preostalimi deli jugo, Kardelj je slo zagotovil gospod hegemonijo in odločilen vpliv na ureditev države.

Medtem se krhajo tudi odnosi med Hrvati in Srbi. Hrvaška se že dolgo ne udeležuje razprav, edini vidnejši politik je bil takrat Stipe Šušvar, ki se je trudil

za kompromis med narodoma: Srbi na Hrvaškem bi dobili več avtonomije, Hrvaška pa bi znotraj jugo postala bolj avtonomna.. Na začetku 80 let, ko je hrv inteligenca vztrajala pri molku, je prišlo do premikov med ljudskimi množicami. Katerih edini glasnik je bila cerkev. Zgovoren znak razočaranja je bil odmev Marijinih prikazovanj v Medjugorju. 1984 hrvati odložijo obisk pri papežu, kljub temu pa se pri Marijino Bistrici, pomembni romarski poti, zbere toliko ljudi, da je manifestacija presegla meje verskega shoda. Poskus ne prinese zaželenih sadov, saj je pravoslavna cerkev postajala vedno vidnejši glasnik srbskega nacionalizma.

Tudi v Zagrebu nastopi obdobje glasnosti. 1990 pride do kakšnih 40 novih strank, najbolj pa se uveljavi Hrvaška demokratska zveza – HDZ.

JUGO drama je z vstopom hrva zopet dobila značaj etičnega spopada.

Milošević napravi napako – namesto da bi najprej slo spravil na kolena, sproži časopisno gonjo proti Zagrebu in sam prispeva k zavezništvu med slo in hrv.

Med 8. in 12. aprilom 1990 so bile v slo prve svobodne volitve. Državljeni so volili po proporcionalnem sistemu predsedstvo in predsednika republike ter poslancev vseh treh skupščinskih zborov. Za predsednika je bil izvoljen Milan Kučan. Večino sedežev v parlamenti dobi demos. Največ glasov dobijo krščanski demokrati, njihov vodja Peterle dobi nalogo, da sestavi novo vlado. Njegov program se je zavzemal za samoodločbo, za preobrazbo jugo v konfederacijo samostojnih in suverenih držav.. Tudi levičarske stranke so za program – liberal – demokratska, stranka demokratične prenove in socialistična stranka..

V tednu med 22. apr in 7 majem 1990 so volili tudi hrv. Največji uspeh v saboru si zagotovi HDZ. Za predsednika je bil izvoljen Franjo Tudjman. Vse skupaj sproži med Srbi na Hrvaškem strahotne slutnje. Čeprav so imeli večino v 11 okrožjih, čeprav so na hrv predstavljali 11,6% prebivalstva, je Srbska demokratska stranka na volitvah dobila le 5 od 356 sedežev. Številni srbi so tudi izgubili službo v javni upravi in milici, centralizacija gospodarstva je določila, da podjetja, tovarne pridejo pod Tudjmanovo oblast. Za nameček je sabor 1990 potrdil ustavni amandma, ki je razglasil republiko kot suvereno državo.

Komunisti izgubijo dobršen del svoje teže, sabor je iz predsedstva odpoklical Šuvarja in ga zamenjal z MESIĆEM.

V Beogradu se oblikuje nova politična usmeritev, Milošević predstavi osnutek nove ustave – napočil je trenutek za razmislek o samostojnosti Srbije – pri tem opozori na Srbe, ki živijo zunaj meja.

8. junija je občinski svet v KNINU, predlagal zvezo med vsemi občinami v severni Dalmaciji in Liki kjer živijo Srbi. 25 junija je že zasedala njihova skupščina in izvolila Nacionalni svet. 18. avg so v Kninu organizirali referendum o kulturni in politični avtonomiji, če se hrv odcepi. To je bil uvod v spopade s Hrvaško policijo.

Tudjman skuša umiriti duhove in izjavi, da bo vlada priznala srbski manjšini vse pravice. Milošević razpiše referendum, v katerem se je ljudstvo odločilo ali naj pride do demokratičnih volitev pred sprejetjem ustave ali po tem. Volivci se odločijo za prvo izbiro. Milošević preimenuje Zvezo komunistov v Socialistično partijo Srbije.

28. septembra 1990 srbska skupščina potrdi novo ustavo, predsednik ima poveljstvo nad vojsko in pravico, da imenuje prvega ministra države. Ustava je razglašala pravico Beograda, da skrbi za tiste srbe, ki so zunaj Srbije. 1. oktobra hrvaški srbi proglasijo svojo avtonomijo, blokirajo železnice, ceste, še posebej okrog Knina, prosijo za pomoč Beograd in JLA naj jim pomaga. Istočasno pride do spopadov v BiH med Srbi in Muslimani.

Srbija z novo ustavo ne zagotavlja nobene zaščite kosovskim Albancem, federacija prevzame nadzor nad Kosovom in odvzame prištinski skupščini še tisto malo avtonomije. Vendar njeni člani na stopnicah skličejo sejo in izjavijo, da je Kosovo federalna enota, njeno ljudstvo pa je narod. Beograd razpusti skupščino in prepove albanski tisk.

Albanski skupščinski delegati, se organizirajo v Demokratični forum, sestanejo se v Kačaniku in sprejmejo ustavo, ki je razglasila neodvisnost kosovske republike.

Medtem vojska postaja vse bolj zaskrbljena zaradi dogodkov na Hrvaškem in v slo. Po zmagi volitev so menili, da si je treba zagotoviti nadzor nad orožjem, ki je bilo v lasti republik. Tako so izdali tajni ukaz za prenos orožja iz občinskih skladišč v vojaška. Ta ukaz je bil uspešen samo na Hrvaškem, kjer so jim zaplenili okoli 200.000 avtomatskih pušk. V slo pa ni šlo tako gladko. Teritorialna obramba se je uprla, Kučan in Janša sta rešila 30% vojaškega materiala. Zaostrijo se odnosi med JLA in republiko, strah pred vojaškim posegom se poveča. Zato so v slo ustanovili tajne oborožene oddelke, Narodno obrambo, ki je štela 20.000 mož.

V naslednjih mesecih slo skupščina izda še več odredb. Potrdi suverenost republike, odloči, da je republiška ustava pomembnejša od zvezne, da slo ne bo več plačevala kvote v sklad za nerazvite, da prevzame popoln nadzor na Teritorialno obrambo.

2. oktobra sta slo in Hrvaška pripravili skupen predlog konfederacije. Srbi so ga zavrnil in pooblastili novega predsednika SFRJ Borisa Jovića, da oblikuje nasproten predlog federacije. Za načrt srboslave je prepričal slo stranke, da razpišejo referendum, na katerem se bo ljudstvo odločilo ali želi živeti v suvereni slo, ali ne. Sprejeli so tudi zakon, da bo plebiscit veljal samo, če bo dosežen z absolutno večino. Zvezno predsedstvo je proglasilo nezakonitost plebiscita. Kljub temu se je 23. decembra 1990 plebiscita udeležilo 93,2 % upravičencev. Za dosego plebiscitarnega konsenza je bila 8. junija 1990 spravna svečanost v Kočevskem rogu.

Konec leta 1990 je prišlo do pomembnih premikov tudi drugje. V Makedoniji so 25. novembra organizirali prve pluralistične volitve. Ante Marković je ustanovil Zvezo reformnih sil, ki je šla na volitve skupaj z bivšimi komunisti in doživela poraz. Rezultat volitev ni dodelil nobeni politični skupini odločilne zmage. Na vrhu se uveljavi zmerno vodstvo Notranje Makedonske revolucionarne organizacije – VMRO.

Tudi volitve v BiH 18. NOV so potrdile, da je nacionalna ideja prevladala. Prebivalstvo je glasovalo v skladu s svojo etnično pripadnostjo in se strnilo v 3 tabore: muslimanskega, srbskega, hrvaškega. S strani demokratične akcije sta največ uspeha požela Alija Izetbegović in Fikret Abdić. Oblasti so razdelili po vzoru, ki so ga udeleževali že komunisti: Izetbegović – musliman je postal

predsednik, Srb Momčilo Krajišnik predsednik skupščine, Hrvat Jure Pelivan pa predsednik vlade.

Najpomembnejše so bile volitve v Srbiji in Črni gori. V dveh volilnih krogih, 9. in 23. decem, je prebivalstvo Srbije izrazilo zaupanje Miloševiću in njegovi SPS. V Črni gori pa Bulatoviću. Miloševiću sta bila za petami Vuk Drašković, ki je ustanovil Srbsko gibanje obnove – SPO in Vojislav Šešelj. Vendar je Milošević z 65% bil izvoljen za predsednika.

Bleščečo zmago komunistov v Srbiji so pospešili dogodki na Hrvaškem. Zagrebški sabor je 22. dec izglasoval ustavo, ki je potrdila pravico republike, da odloča o svoji prihodnosti, ni pa zagotovila manjšinam potrebnega varstva. Zato so Srbi razglasili svoje ozemlje za avtonomno pokrajino.

Slo so se odločili, da povečajo nadzor nad davčno in carinsko upravo republike in zaustavijo odtok denarja v zvezno blagajno. Potem pa je sprejela še vrsto ustavnih dopolnil s katerimi se je odtegnila jugo sodnemu sistemu.

V istem času izbruhne še nevarnejši konflikt med vojsko in Hrvati. Januarja je zvezno predsedstvo izdalo dekret s katerim je ukazalo razorožiti prebivalstvo in skupine, ki niso pripadale JLA in milici. Proti temu slo in Hrvaška protestirata. Tudi JLA je odklonil. Da bi razorožil svoje specialne enote in s tem sprožil krizo, ki je grozila, da bo prišlo do vojaškega posega. Šele zadnji trenutek je po ameriškem in britanske posredovanju prišlo do kompromisa. JLA se maščuje Hrvatom – na TV predvaja film, na katerem je bilo videti hrv obrambnega ministra Martina Špeglja kako se pogovarja o tajnem uvozu brzostrelk in Madžarske. Špeglja obtožijo, brani se da gre za montažo, vendar sami Madžari priznajo, da so je hrv prodajalo orožje.

Uspehu JLA odbijejo ost slo, ki jim je uspelo prestreči dokument propagandne vrednosti – tajno informacijo o položaju v svetu. Njeni avtorji so izražali zadovoljstvo ob propadu reform v SZ in težavah Zahoda v Zalivu. Razmišljali so v duhu hladne vojne, jugo so videli kot žrtev zarote, ki naj bil jo skovala CIA. SFRJ bo rešila Zveza komunistov. Tej vojaški stranki je bilo naloženo, da uresniči socializem.

V slo sta Janša in Bavčar pospešila pripravo za neizogibni spopad.

Še vedno pa je ostajalo upanje, da bo federacijo mogoče rešiti na miren način. Tako je slo skupščina feb 1991 IZDALA PREDLOG za sporazumno razdružitev SFRJ. Po potrebi naj bi dve ali več suverenih držav ustanovile stalne institucionalne oblike sodelovanja. Izatbegović izjavi da BIH IN Makedonija na bosta ostali v Jugo, če se bosta slo in Hrv odcepili. Videti je bilo, da dogovori ne bodo prinesli uspeha. Na 6 srečanjih na vrhu od marca do junija 1991 se spopadeta dve različni viziji Jugo, med katerimi ni bilo več možnosti za kompromis. V Srbiji pride do protestov zaradi Miloševićevega medijskega monopola. Najprej Vuk Drašković organizira demonstracije, te se sprevržejo pravi študentski revolt. Marčevski študentski upor, stavke v industrijah, spodbudijo Miloševića da podžge nacionalistične strasti.

Najde pristaše med Srbi na Hrvaškem. Tako so Srbi v Krajini 28. feb 1991 razglasili odcep od Hrvaške, potem pa še priključitev k Srbiji. Istočasno je prišlo do vrenja med Srbi v BIH. Vrenja v BIH niso bila zanimiva, saj so vse oči

bile vperjene v Krajino in Slavonijo. Srbi so v Pakrecu napadli miličniško postajo, Višek je 31. marca v Plitvicah, kjer pride do spopada med Srbi in žandarmerijo. Aprila in maja prihaja tako na Hrvaškem kot v BIH do izgrediv. Iz protesta pride v Splitu do napadov na enote JLA.

Resnost razkola postane očitna 15. maja ko naj bi imenovali novega predsednika sfrj. Po načelu rotacije bi moral predsednik postati Hrvat Stipe Mesić. Vendar predstavniki Srbije ga zavrnejo.

Slo uvidijo, da ni več časa za zavlačevanje in da je treba pripraviti vse potrebno za osamosvojitve. Ustanovijo delovne skupine, ki naj bi zagotovile sprejem ustreznih ukrepov za področja javnega življenja. Svoje delo pospešijo zakonodajna telesa. Marca 1991 se je slo skupščina odločila, da ne bo več pošiljala nabornikov v JLA. Odnosi se poslabšajo, pride do spora. V začetku maja je armada dvignila stopnjo pripravljenosti enot v slo, na Hrv, v BIH ter mobilizirala srbske rezerviste, s pretvezo vojaških vaj, imenovanih OKOP. Ker je vojska potrebovala incident, ki bi ji omogočil, da poseže v dogajanje je 23. maja s tanki obkolila učni center teritor obrambe v Pekrah pri Mariboru. Prišlo je do napetosti, slo voditelji reagirajo hitro in kasarnam odklopijo elektriko in vodo. Zaradi te akcije minister za obrambo Kadrijević ukaže umik.

Vzporedno so tekli dogovori med slo in Hrv, da bi republiki uskladili ukrepe za osamosvojitve in istega dne razglasili neodvisnost. Vendar dogodki v slo in na Hrv 25. junija stečejo na različen način: obe skupščini razglasita neodvisnost, vendar v slo pridejo takoj k dejanjem, hrv pa so potrdili simbolično gesto in dejali, da se pri njih osamosvajanje šele začneja.

Vojska se odloči, da bo ukrepala samo proti slo. Vlada se odloči osamiti slo, hrv dajo obljubo, da ne bodo ovirali intervencije. Na meje pošljejo pehotne enote in tanke. Vendar tudi slo poženejo svoj vojaški stroj. 26. junija zvečer, snamejo jugo zastavo in dvignejo svojo, belo – modro – rdečo z novim grbom, s Triglavom in morjem kot simbolom osvobodilne ga boja TER ZVEZDAMI KOT HERALDIČNIM ZNAKOM CELJSKIH GROFOV.

Po polnoči, jla premakne brigado, prestopi mejo med slo in Hrv. Uro kasneje je krenila kolona tankov proti Brniku. Vojakom so rekli, da so jugo napadli od zunaj in da morajo braniti njeno celovitost.

Slovinci enotam ukažejo naj dovolijo tankom, da se razporedijo po majhnih enotah. Dan po napadu je bilo jasno, da je slo vladi uspelo odbiti udarec. Kasarne kjer so bile enote JLA so bile obkoljene in izolirane. Zvezni vojaki so se predajali in dezertirali. Bil je 28. junij, praznik sv Vida, usodi dan v zgodovini Srbov.

Na težave v katerih se je jugo znašla v 80 je zahod gledal z zaskrbljenostjo, ne samo v finančnem ampak tudi v psihološkem smislu. Tako je nekaj mesecev po Titovi smrti prišel na obisk predsednik ZDA Carter, nov predsednik Reagan pošlje v jugo Busha. Pristriže krila hrv emigraciji in po 40 letih vrne jugo oblastem vojnega zločinca Artukovića. Istočasno pa so bili na zahodu brezbrizni do kršenja človekovih pravic v jugo.

Ne glede na to naklonjenost, pa sum o tesnem sodelovanju med SZ in Jugo ostane. Jugo je počasi drsela v gospodarstvu v sovjetski vplivni krog. Vendar so stiki na najvišji ravni presahnili, saj sta Brežnjeva nasledila generalna sekretarja, ki sta bila stara in slabega zdravja, torej nesposobna dati pečat zunanji sovjetski politiki – Andropov in Černenko.

V takih razmerah je jugo skušala ponovno dobiti položaj, ki ga je imela v neuvrščinem gibanju. Vzdušje, ki je nastalo po sovjetski invaziji na Afganistan je bilo ugodno, kajti ta napad je imel za posledico tudi zmanjšanje Kubanskega vpliva znotraj gibanja neuvrščениh. Castrova teza o SZ kot zaščitnici tretjega sveta je postala vprašljiva, to omogoči zmernejšim državam, da okrepijo svoj vpliv. 1983, v New Delhiju skličejo VII. vrh. Jugo dobi vrsto prestižnih zadolžitev v Združenih narodih.

Kljub skromni trgovini z neuvrščениmi se Beogradne odpove vlogi zaščitnika osvobodilnih gibanj tretjega sveta.

1985 pride do izboljšanj odnosov med Moskvo in Beogradom, ko na čelo KPSZ stopi Gorbačov.

Z nastopom Gorbačova in z zmago perestrojke je prišlo v mednarodnem komunističnem gibanju do nenavadne zamenjave vlog: Jugo, ki so veljali za izzivalce, prenovitelje, ideološke izvidnike zamenjajo sovjeti. Perestrojka je dala zagon vsem najbolj nemirnim in naprednim strujam jugoslovanskega komunizma, prisotnim predvsem v slo. V nasprotju s tistim, kar je počela Moskva v preteklosti, pa niso imeli niti prave možnosti, da bi protestirali – jugo vojska je bila vezana na dobavo sovjetskega orožja, Srbija na trgovino. Vendar zapletenost med Moskvo in Beogradom se s tem še ni končala, kajti plačilna bilanca med državama je postajala vedno bolj neugodna za jugo.

Marca 1988 je Gorbačov prišel v jugo, ob zaključku obiska objavijo deklaracijo, v kateri sta se obe zavezali, da bosta spoštovali neodvisnost in samostojnost partij in socialističnih držav pri izbiri lastne poti. Vendar v sovjetskem taboru je prišlo do progresivnega opuščanja moskovskega nadzora nad satelitskimi državami, z umikom iz Afganistana in Afrike.

S propadom sovjetskega imperija v srednji Evropi je jugo zgradba ostala brez temeljev in zunanjih opor. Tudi NATO je prav v tem času odločil, da jugo ne bo več priskočil na pomoč.

1988 je bila v Beogradu sklicana konferenca zunanjih ministrov Albanije, Bolgarije, Romunije, Turčije, Grčije in Jugoslavije. Konferenco so sklicali še enkrat 1990, vendar brez posebnih rezultatov

razprava o Evropi in sodelovanju z njenimi institucijami, ki so jo zastavili slo je postala živahna po padcu berlinskega zidu. Kako močan je bil pritisk v tej smeri, priča pristop slo in Hrv k skupnosti Alpe – Jadran že 1978 in SFRJ k skupnosti štirih držav – Avstrije, Jugo, Madžarske in Italije.

Kljub vztrajni ameriški podpori, so Srbi usmerjali pogled predvsem proti Moskvi.

Sovjetski voditelji so opazovali razpad jugo z zadržano opreznostjo. Sovjeti niso mogli nuditi podpore jugo jastrebom, zato so se ti znova obrnili na Zahod. Ta je bil s svojimi najvišjimi predstavniki še vedno v soglasju z Beograjskimi centralisti. State department je v soglasju z belo hišo, dajal potuho centralistom in sprejemal namere srbskih generalov, da v državi ohranijo neokomunistični režim. Ugotavljal je tudi, da je JLA faktor miru v Jugo. Prav tako je Evropska skupnost podprla Miloševića. Zahodni državniki so izjavljali, da ne bodo podprli suverenosti slo in Hrv. Prijaznejše stališče do obeh pa je bilo opaziti na Dunaju in v Bonnu, kjer so jima pomagali, da sta se finančno obdržali na površju.

Evropski in Ameriški politiki so se kmalu uskladili in obtožili uporabo sile. Niso se pa mogli sporazumeti, kateremu načelu Helsinške listine dati prednost. Tako se na vrhu EGS soočita dve nasprotni tezi. Francoski predsednik, Mitterand , zagovarja načelo nedotakljivosti meja, nemški kancler Kohl pa je opozarjal na pravico samoodločbe in s tem priznaval slo osamosvojitvenemu dejanju legitimnost. Prevlada francoska teza. Evropska skupnost pošlje v BEOGRAD IN Zagreb trojko zunanjih ministrov – Nizozemca Van den Broeka, Luksemburžana POOSA in Italijana De Michelisa, da bi posredovali in rešili državo pred razpadom.

7. julija je bila na Brionih, pod pritiskom trojke, sklicana konferenca. Podpišejo skupno deklaracijo o miroljubni rešitvi jugo krize, Slo in Hrv sta se zavezali, da bosta za tri mesece zamrznili izvajanje neodvisnosti.

Ljubljana in Beograd se sporazumeta in določita, da se bo armada umaknila iz Slovenije in povsod po jugo iz vojašnic odpustila slo vojake.

Kljub poskusu Hrvatov, da bi preprečili to rešitev, je predsedstvo SFRJ, ki se je 18. julija zadnjič zbralo v BEOGRADU, s podporo srbskega bloka in generala Kadijevića potrdilo v tem smislu oblikovan Drnovškov predlog, kar je v bistvu pomenilo priznanje slo samostojnosti.

22. julija so se jugo voditelji zbrali v Ohridu, Hrvati so zahtevali umik jla iz svojega ozemlja, naletijo na negativen odgovor.

Vojna na Hrvaškem, ki je izbruhnila julija 1991 je bila drugačna kot v slo. JLA podpre četnike, ki so začeli napadati narodnostno mešana naselja, da bi prisilili hrvaško prebivalstvo v beg. Ko so četniki opravili svoje, je vojska posegla z izgovorom, da mora ločiti sprti strani, v resnici pa so utrdili pozicije, ki so jih zavzeli Srbi. Proti koncu avg postane vojaški spopad povsem odkrit. Vojska oblega Vukovar, Osjek, Zadar, Šibenik, Dubrovnik. Tudjman ukaže poslati v protinapad svoje čete.

Ministri EGS so se 3. sep odločili, da bodo v Haagu sklicali mirovno konferenco, pod vodstvom angl diplomata Carringtona. Udeležili naj bi se je vsi predstavniki razpadajoče jugo, bila je neuspešna, boji na Hrvaškem so se nadaljevali na vseh frontah, na katerih je JLA imela tri cilje – Panonsko nižino, dalmatinsko obalo in sam Zagreb.

Okt se na sceni pojavi Gorbačov, v Moskvo povabi ločeno Miloševića in Tudjmana, vendar s svojim posredništvom ni dosegel ničesar.

Praznih rok ostane tudi odposlanec OZN Vance, ki je prišel v jugo z namenom, da sestavi poročilo v zvezi z možnim prihodom modrih čelad. Poseg OZN v vojno na Hrv se je začel pod nesrečno zvezdo, zaradi odločitve Varnostnega sveta, da uvede embargo na prodajo orožja Jugoslaviji, ki ga je Beograjska vlada podprla. Tako so si v Beogradu resolucijo predstavljali kot spodbuda za napad na Hrvaško.

Ko so doseglo večino svojih ciljev na Hrv, so se Srbi odločili spremeniti taktiko – obrnejo se na OZN z zahtevo, da na bojno polje pošljejo modre čelade, z namenom, da bi varovali njihove ozemeljske pridobitve. Mudilo se jim je v BIH, saj je sarajevska skupnost okt razglasila neodvisnost in suverenost.

EGS je na pobudo Nemčije ubrala odločnejše korake. Zunanji ministri so začeli groziti Beogradu z gospodarskimi sankcijami.

V Evropski diplomaciji si začne pot utirati misel, da bil bilo dobro priznati nove države, vendar šele po sprejetju splošnega dogovora o svobodni asociaciji suverenih in neodvisnih držav. Ta načrt, ki sta ga sestavila Van den Broek in Carrington je bil predstavljen na izrednem zasedanju mirovne konference, sprejeli so ga vsi republiški predsedniki razen srbskega. Srbija je kljub pritiskom vztrajala pri svojem. To je vzpodbudilo nemško vlado, da je s podporo Italijanov in Dancev razglasila svojo pripravljenost priznati Slovenijo in Hrvaško.

Vendar ameriški podsekretar v State departmentsu je odsvetoval prezgodnje in selektivno priznanje, saj bi to škodilo mirovnim naporom in povzročilo še večje prelivanje krvi. V istem smislu, sta se opredelila tudi Carrington in tajnik Združenih narodov Perez de Cuellar, medtem ko so si Francozi in Britanci prizadevali, da bi bila sprejeta resolucija o posegu modrih čelad v Jugoslavijo. Nemci se odločijo, da bodo delovali v skladu z lastnim prepričanjem.

16. decembra so se zunanji ministri dvanajseterice zbrali v Bruslju. Nizozemski minister Van den Broek, predsednik zasedanja, je s podporo britanskega in grškega ministra zatrjeval, da bo ta korak prinesel več škode kot koristi. Vsi drugi so bolj pritegnili de Michelisu – » Treba se je sprijazniti s kruto resnico in odvzeti jugoslovanski vojski možnost, da še naprej špekulira z neodločnostjo dvanajsterice.«

Bonski zunanji minister, Genscher, je še enkrat potrdil, da je Nemčija pripravljena na priznanje.

Dvanajseterica se je odločila, da bo do 15. januarja 1992 priznala vse tiste jugo republike, ki bodo do 23. dec to zahtevale, obenem pa jim je postavila tudi pogoje: spoštovanje človekovih pravic, zaščita manjšin, uresničevanje demokratičnih načel, potrditev obstoječih meja in mednarodnih pogodb bivše jugo v zvezi z razorožitvijo, omejitvijo jedrskega orožja in regionalno varnostjo.

O zrelosti posameznih republik naj bi odločala arbitražna komisija.

Pred božičem so poslali svoje zahteve za priznanje Slovenija, Hrvaška, Makedonija ter Bosna in Hercegovina, medtem ko sta Srbija in Črna gora ta korak s prezirom zavrnila.

Predsedniki ustavnih sodišč izdelajo poročilo do 14. januarja. V njem so pritrjevali priznanju Slovenije in Makedonije, od Hrvaške zahtevali naj popravi svojo ustavo o zaščiti srbske manjšine, za BIH pa menili, da mora kot pogoj za priznanje organizirati pod mednarodno kontrolo referendum o neodvisnosti.

S to juridično modrostjo pa se ni strinjala politična logika. Evropski ministri so se odločili da bodo priznali Hrvaško in Slovenijo, počakali pa s priznanjem BIH in Makedonije.

Slovenijo in Hrvaško, ki sta do tedaj imeli samo priznanje Nemčije, Ukrajine, baltskih republik, Irske in Vatikana so v naslednjih dneh priznale tudi Nova Zelandija, Avstralija, Poljska, Švica, Avstrija, Malta, Madžarska in Kanada, medtem ko je Bolgarija širokogrudno priznavala vse štiri republike.

Jugoslavija, ki je preminila že 25. junija 1991, je tako dokončno pokopana s priznanjem mednarodne skupnosti.